Pamekar Diajar

BASA SUNDA

Pikeun Murid SMA/SMK/MA/MAK Kelas XII

KURIKULUM 2013

DINAS PENDIDIKAN PROVINSI JAWA BARAT
2014

XII

Pamekar Diajar

BASA SUNDA

Pikeun Murid SMA/MA Kelas XII

Disklaimer: Ieu buku téh diajangkeun pikeun murid dina raraga larapna Kurikulum 2013. Ieu buku disusun tur ditalaah ku hiji tim kalawan dikoordinasi ku Balai Pengembangan Bahasa Daerah dan Kesenian (BPBDK) Dinas Pendidikan Provinsi Jawa Barat minangka buku kurikulum daerah. Mimitina dipakéna buku taun 2014. Ieu buku téh sipatna "dokumén hirup". Hartina bakal tuluy disarungsum luyu jeung kabutuh katut panéka jaman. Pangdeudeul ti rupining pihak dipiharep bisa ngundakkeun ajén ieu buku.

PANYUSUN:
Tatang Sumarsono
Ahmad Hadi
Ano Karsana
Asep Ruhimat
Darpan
Dede Kosasih
H. Dingding Haerudin
H. Yayat Sudaryat
Risnawati

PENELAAH:
Prof. Dr. H. Iskandarwassid, M.Pd.
Dr. Hj. Ai Sofianti, M.Pd.
Drs. H. Elin Syamsuri
Drs. Apip Ruhamdani, M.Pd.
Budi Riyanto

Rarancang Eusi: Yoshi Sukadar
Rarancang Jilid: Yoshi Sukadar
Rarancang Gambar: Toto Rianto

Eusi ngagunakeun Adobe InDesign CS3 jeung Adobe Photoshop CS3
Aksara ngagunakeun Palatino Linotype 12 pt - 18 pt.

Dipedalkeun ku:
DINAS PENDIDIKAN PROVINSI JAWA BARAT

ISBN: 978-602-1300-11-4 (Jilid Lengkap)
978-602-1300-14-5 (Jilid 3)
Perpustakaan Nasional : Katalog Dalam Terbitan (KDT)

PANGBAGÉA

KEPALA DINAS PENDIDIKAN PROVINSI JAWA BARAT

Alhamdulillah, ieu buku pangajaran basa Sunda tiasa ngawujud, enggoning nyaosan impleméntasi Kurikulum 2013, pikeun ngeusian lolongkrang Muatan Lokal Mata Pelajaran Bahasa dan Sastra Daerah di Jawa Barat.

Hasil garapan tim panyusun téh aya dua rupi buku nyaéta buku murid sareng buku guru. Éta téh mangrupa bagian tina pakét Kurikulum Daerah, hususna ngeunaan pangajaran basa jeung sastra daérah, dumasar kana Permendikbud No. 81A/2013, ngeunaan implementasi kurikulum. Pami diwincik deui, sanés mung buku wungkul bagian éta Permendikbud téh, tapi deuih ngawengku Kompetensi Inti jeung Kompetensi Dasar (KI-KD), silabus, sareng Rencana Pelaksanaan Pembelajaran (RPP).

Ku medalna ieu buku, dipiharep implementasi kurikulum 2013, hususna ngeunaan pangajaran muatan lokal basa jeung sastra daérah di Jawa Barat tiasa dilaksanakeun kalawan merenah, luyu sareng udaganana. Saparantosna dialajar ngeunaan basa jeung sastra daérah, dipiharep dina diri murid aya parobihan anu tétéla, boh unsur sikepna (*attitude*), boh pangaweruhna (*knowledge*), boh kamampuh ngagunakeun katut karancagéan (*performance; behavior*). Singgetna mah éta unsur anu tilu téh bisa disebut kompeténsi.

Kalungguhan guru dina posisi agén parobahan utama enggoning ngaimpleméntasikeun kurikulum 2013 teu kinten pentingna. Aya hiji hipotésis basajan, saupami guru kagungan kompeténsi anu nohonan pasaratan Kurikulum 2013, tangtosna

gé kalebet guru basa daérah deuih, tinangtos éta kurikulum bakal tiasa diimpleméntasikeun kalawan merenah. Ku margi kitu, dina natarharkeun sareng ngaronjatkeun kompeténsi guru téh, di antawisna ku cara nysusun buku padoman guru, kalebet tarékah anu kedah kénging pangajén.

Muga-muga waé harepan urang sadaya ngeunaan ayana parobihan anu tétéla dina dunya atikan ku diimpleméntasikeunana Kurikulum 2013 téh tiasa ngawujud, enggoning lahirna *Generasi Emas Indonesia* dina taun 2045 nu badé dongkap.

Bandung, Desember 2013
Kepala Dinas Pendidikan
Provinsi Jawa Barat,

Prof. Dr. H. Moh. Wahyudin Zarkasyi, CPA

Pembina Utama Madya
NIP. 19570807 198601 1 001

PANGBAGÉA

KEPALA BALAI
PENGEMBANGAN BAHASA DAERAH DAN KESENIAN
DINAS PENDIDIKAN PROVINSI JAWA BARAT

Kurikulum 2013 ti wangkid ayeuna parantos ngawitan dianggo sacara nasional. Jalaran kitu, pangajaran basa jeung sastra daérah nu diperenahkeun janten muatan lokal di Jawa Barat kedah luyu sareng Kurikulum 2013 hususna patali luyuna sareng élémén-élémén parobihan anu janten karakteristik Kurikulum 2013 anu ngawengku: *Standar Kompeténsi Lulusan, Standar Isi, Standar Prosés,* sareng *Standar Penilaian*. Éta katangtosan kedah kacangkem sareng kalaksanakeun ku sakumna guru-guru basa jeung sastra daerah anu mancén tugas di SD/MI, SMP/MTs, SMA/MA, sareng SMK/MAK.

Ieu buku bahan ajar teh dijudulan *Pamekar Diajar Basa Sunda,* sadayana aya 24 jilid, ngurung buku siswa 12 jilid sareng buku guru 12 jilid. Kalungguhanana janten buku babon anggoeun di sakola nu aya di Jawa Barat. Buku murid diajangkeun pikeun sakumna murid dumasar kana tingkatan kelas. Buku Murid eusina medar materi ajar sareng pertanyaan-pertanyaan, latihan, tugas/pancen anu raket patalina sareng kompetensi dasar (KD). Buku Guru eusina medar silabus, métodologi pangajaran, sareng évaluasi, ogé mangrupi pangjembar buku murid.

Komponén-komponén anu dimekarkeun boh dina buku murid atanapi buku guru dumasar kana opat kaparigelan basa anu ngawengku ngaregepkeun, nyarita, maca, sareng nulis anu diajarkeun maké pamarekan saintifik sareng penilaian auténtik.

Hal ieu dumasar kana karakteristik Kurikulum 2013 nu ngalarapkeun pamerakan saintifik sareng penilaian auténtik dina prosés pangajaran.

Disusuna ieu buku téh mangrupa lajuning laku tina Surat Edaran Kepala Dinas Pendidikan Provinsi Jawa Barat, Nomor 423/2372/Setdisdik, 26 Maret 2013, negunaan Pembelajaran Muatan Lokal Bahasa dan Sastra Daerah pada jenjang SD/MI, SMP/MTs, SMA/MA, SMK/MAK. Sajabi ti eta, ogé dumasar kana Peraturan Gubernur Jawa Barat Nomor 69 Tahun 2013, ngeunaan Pembelajaran Muatan Lokal Bahasa dan Sastra Daerah pada Jenjang Pendidikan Dasar dan Menengah.

Muga-muga waé ieu buku téh aya manpaatna ka urang sadaya, tur janten cukanglantaran dina merenahkeun sareng memeres basa jeung sastra daerah, anu udagan langkung tebihna pikeun ngamumulé sareng mekarkeun basa jeung sastra daérah, ngalangkungan jalur atikan di Jawa Barat.

Tangtosna ogé ieu buku téh teu acan tiasa disebat sampurna. Ku margi kitu, teu kinten diantos-antosna kamadang ti sadayana. Saukur kakirangan anu nyampak dina ieu buku bakal teras didangdosan, supados tiasa nyumponan pameredih sareng kaayaan pajaman.

Bandung, Desember 2013
Kepala Balai Pengembangan
Bahasa Daerah dan Kesenian,

Drs. H. Husen R. Hasan, M.Pd.
Pembina Tk. I
NIP. 196110051986031014

PANGANTEUR

Anu keur disanghareupan ku hidep téh buku *Pamekar Diajar Basa Sunda*. Ieu buku diajangkeun pikeun sakumna murid di Jawa Barat, jadi buku babon pikeun pangajaran basa Sunda. Kabéhna téh aya 12 buku, hasil gawé tim panyusun anu meunang pancén ti Dinas Pendidikan Provinsi Jawa Barat. Jilid I tepi ka VI pikeun murid SD/MI, jilid VII tepi ka IX pikeun murid SMP/MTs, jeung jilid X tepi ka XII pikeun murid SMA/SMK/MA/MAK.

Medalna ieu buku téh pikeun méré lahan ka sakumna murid anu dialajar basa Sunda, kalawan harepan hidep sakabéh enya-enya ngamangpaatkeun. Ku diajar basa Sunda tina ieu buku, dipiharep kanyaho jeung kabisa hidep dina ngagunakeun basa Sunda bisa ningkat jeung nambahan. Lian ti éta, hidep jadi leuwih resep ngagunakeun basa Sunda dina kahirupan sapopoé. Éta mah naha di sakola, di lingkungan kulawarga, atawa di tempat ulin.

Meureun ti antara hidep aya nu tumanya, naha maké kudu diajar basa Sunda sagala? Naha naon gunana atuh? Jih, pangna diajarkeun di sakola ogé éta téh ku sabab loba mangpaatna dina kahirupan sapopoé. Anu paling karasa upamana waé urang bakal bisa komunikasi ku basa Sunda kalawan hadé tur merenah. Loba kauntunganana lamun urang bisa ngagunakeun basa Sunda téh, di antarana waé urang bakal nyaho jeung bisa neuleuman kabeungharan budaya Sunda. Apan budaya Sunda téh jadi bagian penting tina budaya nasional Indonésia. Salian ti éta, apan hidep di sakola diwajibkeun diajar basa Sunda. Meureun hidep tumanya deui, naha ari diajar basa Sunda téh babari? Jih, nya babari atuh. Jaba deuih resep.

Bieu gé geus disebutkeun, teu hésé diajar basa Sunda téh, komo deui pikeun urang Sundana sorangan mah. Dalah najan lain keur urang Sunda ogé sarua waé teu hésé. Ku kituna, hidep teu kudu ngarasa seunggah. Ulah tacan gé nanaon geus nyebut horéam. Anu penting mah urangna sing enya-enya, boh enya-enya ngabandungan pedaran ti Ibu/Bapa Guru, boh enya-enya dina ngapalkeun jeung migawé latihanana. Lian ti éta, kacida hadéna mun hidep getol maca buku-buku basa Sunda lianna, maca surat kabar jeung majalah anu ngagunakeun basa Sunda, atawa ngabandungan siaran radio jeung televisi dina program basa Sunda. Hal séjénna anu bisa dipigawé ku hidep nyaéta lalajo pagelaran kasenian Sunda.

Cindekna mah, sakali deui rék ditandeskeun, entong ngarasa sieun atawa horéam dina nyanghareupan pangajaran basa Sunda téh. Kapan heueuh babari, jeung matak resep deuih.

Geura ayeuna urang mimitian. Bismillah ....

Bandung, Oktober 2013

Salam ti nu nyusun ieu buku

Daptar Eusi

PANGAJARAN 1

WAWACAN

Sumber: sanggarseni tradisional. wordpress

Karya sastra wangun wawacan téh baheula mah ngabogaan fungsi jeung kalungguhan anu kawilang penting dina kahirupan urang Sunda. Wawacan téh karangan panjang lantaran suasana carita anu béda-béda tur ngagunakeun patokan pupuh. Lebah midangkeunana, wawacan téh sok dibaca heula terus ditembangkeun (dibelukkeun). Nu matak pagelaran maca wawacan téh sok disebut ogé pintonan beluk. Malah di sawatara tempat mah pintonan beluk téh aya nu nyebut pintonan gaok. Ari pintonan wawacan sok ditanggap pikeun kapentingan salametan (ritual) jeung kalangenan (hiburan). Malah geus jadi kalumbrahan lamun umur orok geus manjing 40 poé sok disalametkeun ku cara nanggap wawacan. Kitu deui pikeun salametan imah, tulak bala lembur, sok nanggap wawacan deuih. Lian ti pikeun salametan, wawacan ogé sok dijadikeun pidangan mandiri (pikeun hiburan). Kapan masarakat jaman harita mah can ceuyah sarana hiburan cara kiwari, hayang meunang hiburan ku cara ngabandungan eusi (jejer) carita ku cara dipangmacakeun, lantaran harita mah jalma nu mampuh maca téh kawilang saeutik. Kiwari mah pagelaran maca wawacan (beluk) téh bisa disebutkeun geus carang pisan lantaran ceuyahna ku rupa-rupa hiburan nu antukna ngagésér kalungguhan wawacan.

Tah dina ieu pangajaran hidep baris diwanohkeun kana wangun jeung struktur wawacan. Hidep ogé kudu bisa ngaidentifikasi jeung mikapaham eusi carita wawacan nu dibaca sarta méré tanggapan (aprésiasi) kana karya wawacan. Ieu di handap kapidangkeun conto wawacan.

A. Ngahariringkeun Wawacan

Ieu bacaan anu aya di handap téh mangrupa cutatan tina wawacan. Pék ku hidep titénan jeung ilo cutatan tina *Wawacan Panji Wulung* ieu di handap!!

Wawacan ka-1

Cutatan tina Wawacan Panji Wulung

Asmarandana

. . . .

Sambatna Nyi Tunjung Sari, ku raja henteu dimanah, enggeus dimeureunkeun baé, tangtu nampik kana dosa, jeung lumbrah manusa, di mana nu maling ngaku, enggeus kudu nampik dosa.

Nya kitu deui Panolih, sasambatna teu paédah, caturkeun geus nepi baé, ka pakuwon kapatihan, Ki Patih langkung susah, tina watirna kalangkung, ka éta Nyi Tunjung téa.

Ku Ki Patih geus kajudi, yén dijerum ku maruna, sanajan Ajar gé bohong, ku Ki Patih geus katingal, enggeus meunang dongdonan, nu matak Ajar sakitu, diupah ku Praméswara.

. . . .

Kinanti

. . . .

Laju lampah Panji Wulung, diiring ku Jayapati, Ki Janggali Ki Janggala, jeung baturna Jayapati, ngaran Ki Kebo Manggala, kalima Kebo Rarangin.

Turun gunung unggah gunung, nyorang lebak nyukang pasir, ngaliwat kana bubulak, sampalan badak jeung sapi, jauh cunduk anggang datang, sumping damping ka basisir.

Radén ngantosan parahu, calikna dina kikisik, disasarap dangdaunan, daun bakung jeung badori, tamba kesel sasauran, nyaritakeun Ajar tadi.

Radén Panji Wulung nyaur, kula inget omong tadi, baréto paman bébéja, lampahna ajar nu tadi, basana dihaturanan, ka Sokadana ku Gusti.

Keur norah seliran ratu, nu dituding pajar julig, selir téh saha ngaranna, jeung saha lawanna julig, Jayapati ngawalonan, sumuhun kanyaho kuring.

Eukeur caturing pitutur, ngaranna Nyi Tunjungsari, asal urang Balangbangan, lalakina pun Panolih, cariosna dipaéhan, malah katut pun Panolih.

. . . .

Pangkur

Seja nyaba ngalalana, ngitung lembur ngajajah milangan kori, henteu puguh nu dijugjug, balik Paman sadayana, nu ti mana tiluan semu rarusuh, lurah bégal ngawalonan, aing ngaran Jayapati.

Cikénéh mentas dibégal, tujuh jalma modar taya nu ngari, bangkéna tujuh patumpuk, balik manéh ayeuna, lamun masih kénéh manéh hayang hirup, kadieukeun banda sia, ku aing moal dipeuncit.

Rahadén Panji ngandika, bari mésem Paman takabur teuing, pati batur diganggu, mangké caralik heula, ieu catang nu malang sumangga panggul, lamun kapanggul ku paman, kaula sumeja ngiring.

Jeung nyanggakeun babandaan, tapi lamun ku paman teu kaindit, ku kula meureun dipanggul, éta minangka tanda, jadi éléh saha nu teu kuat manggul, melengek ki lurah bégal, pikirna geus rada risi.

Neuleu catang nu malang, gedé pisan tangtu moal kaindit, maksakeun manéh pék nangtung, catang tuluy dipundak, teu kabawa késangna datang ka ngucur, henteu obah-obah acan, mésem leleb Radén Panji.

Ki Jayapati nyentak, manéh ogé moal enya kaindit, lamun ku manéh kajungjung, kami seja kumawula, rék nuturkeun ka mana anu dijugjug, ngadeg Radén Panji dangdan, catang dipanggul kaindit.

(*Dicutat tina Wawacan Panji Wulung, R.H. Muhammad Musa*)

Pancén 1

Sabada niténan sempalan wawacan di luhur, pék ku hidep téangan kekecapan anu teu dipikaharti, tuluy tuliskeun jeung hartina dina tabél ieu di handap!

Wawacan Panji Wulung	
Kecap	Hartina
. . . .	. . . .
. . . .	. . . .
. . . .	. . . .
. . . .	. . . .

Pancén 2

Naon anu aya dina pikiran hidep sabada maca téks sempalan "Wawacan Panji Wulung"? Pék jawab pertanyaan ieu di handap!

No.	Pertanyaan
1.	Naon baé ciri-cirina karya wawacan téh?
2.	Ari nu ngabédakeunana antara wawacan jeung guguritan, lebah naonana?
3.	Naon bédana antara wawacan jeung novel?
4.	Naon sababna dina karya wawacan mah bet gunta-ganti pupuh?
5.	...
6.	...
7.	...

B. Medar Struktur Carita Wawacan

Wawacan téh mangrupa carita anu didangding, ditulis dina wangun puisi pupuh. Bédana jeung guguritan, wawacan mah mangrupa lalakon. Pupuh anu dipakéna ogé henteu hiji baé, tapi gunta-ganti, tur loba.

Nurutkeun para ahli gelarna wawacan dina sastra Sunda téh lantaran pangaruh tina sastra Jawa. Asupna kana sastra Sunda kira-kira

dina mangsa kadua abad ka-19. Harita tatar Sunda dieréh ku karajan Mataram (Islam). Parabupati Sunda, utamana anu aya di wewengkon Priangan, wajib séba ka Mataram. Ayana di Mataram téh tara sakeudeung-sakeudeung. Balikna mawa sawatara adat-cahara di ditu ka tatar Sunda. Salian ti éta, teu saeutik deuih pangagung urang Mataram anu ditempatkeun di urang. Éta kaayaan téh beuki nguatan adat-cahara anyar para ménak Sunda. Pangaruhna dina widang sastra, urang Sunda mimiti wanoh kana guguritan jeung wawacan.

Lain para ménak baé deuih anu gedé andilna asupna wawacan kana sastra Sunda téh. Paraulama ogé gedé andilna. Kalolobaan ulama atawa ajengan anu boga pasantrén di urang, saméméhna kungsi masantrén di Wétan. Teu béda ti parabupati, balikna mawa adat cahara ti ditu. Nya di antarana mawa wangun guguritan jeung wawacan. Malah nerekabna para ajengan. Salah sahiji buktina, nepi ka kiwari masih kénéh kapanggih wawacan-wawacan anu ditulis ku aksara Arab (Pégon) di pilemburan. Eusina mangrupa da'wah Islamiyah.

Mekarna wawacan di urang téh ngaliwatan sababaraha tahap. Dina tahap kahiji lalakon-lalakon wawacan tina sastra Jawa téh langsung disalin, henteu disundakeun, mangrupa naskah. Tahap kadua, témbong usaha narjamahkeun (nyalin) kana basa Sunda, sangkan eusina kaharti ku balaréa. Tahap katilu, lain narjamahkeun, tapi nyipta carita-carita nu geus nyampak ti baheula dina wangun wawacan, saperti tina dongéng, hikayat, jeung babad. Tahap kaopat, sabada aya téknologi citak, wawacan anu tadina mangrupa naskah téh réa anu diterbitkeun mangrupa buku; dibarengan ku ciptaan-ciptaan anyar, sarta wandana ogé anyar.

Karya sastra wangun wawacan umumna ngabogaan unsur struktur nu maneuh, nyaéta manggalasastra (alofon), eusi, jeung panutup atawa kolofon. Manggalasastra eusina sanduk-sanduk papalaku (ménta idin) ka Nu Maha Kawasa jeung ka karuhun, sarta ménta panghampura kana kahéngkéran nu nulis atawa nu nyusun éta wawacan. Panutup (kolofon) kauni dina akhir carita nu eusina titimangsa ditulis atawa disalinna éta wawacan, bari sakalian ménta panghampura nu nulis kana sagala katunaanana. Umumna nu nulis wawacan sok dépé-dépé tur ngarumasakeun. Geura ieu di handap kapidangkeun conto manggalasastra jeung kolofon wawacan.

Manggalasastra:

Kasmaran kaula muji,
ka Gusti Ajawajala,
nu murah ka mahluk kabéh,
jeung muji utusanana,
Kangjeng Nabi Muhammad,
nyaéta Nabi panutup,
miwah muji sahabatna

(Wawacan Rengganis)

Kolofon:

Tamatna kaula ngarang
Pukul tujuh malem Kemis
di tanggal tujuh welasna,
kaleresan bulan April,
taun Kangjeng Maséhi,
saréwu dalapan ratus,
jeung genep puluh dua,
marengan hijrahna Nabi,
saréwu dua ratus tujuh puluh dalapan

(Wawacan Panji Wulung)

Wawacan téh ditepikeun ku cara ditembangkeun nga-gunakeun sora anu ngelewung tarik pisan nu disebut beluk atawa gaok. Seni beluk biasana dipintonkeun dina acara salametan, upamana dina acara salametan orok, khitanan, gusaran, kawinan, jeung salametan sabada panén.

C. Nyawalakeun Eusi Ringkesan Wawacan

Supaya hidep leuwih paham dina nyangkem eusi carita wawacan *Panji Wulung* sagemblengna, pék regep-keun ieu ringkesanana! Tunjuk salasaurang baba-turan hidep pikeun maca ieu carita bari digalantangkeun!

Ringkesan Carita Wawacan Panji Wulung

Karya R.H. Muhamad Musa

Kacaturkeun nagara Sokadana, anu kaceluk réa ketan réa keton, sugih dunya taya kakurang, sarta rajana sabar adil palamarta. Ngaran rajana Déwakéswari. Anjeunna kacida miasihna ka Tunjungsari nu keur kakandungan, selir nu asalna ti Balangbangan.

Ku hal éta, praméswari langkung-langkung ijidna ka éta selir, sarta sakongkol jeung Ajar Guna Wisésa pikeun ngusir Tunjungsari ti karaton. Ajar nyaurkeun ka Raja yén selir téh geus ngalampahkeun jinah jeung salah saurang pangiringna nu ngaranna Panolih. Puguh baé Raja téh bendu sarta maréntahkeun sangkan Tunjungsari katut Panolih dihukum pati. Anjeunna miwarang Patih Lembu Jayéng Pati pikeun nelasan Tunjungsari. Tapi patih teu tégaeun pikeun nelasan Tunjungsari. Batan dipaéhan mah, Tunjungsari téh kalah tuluy disingkurkeun ka hiji lembur, sarta nitah Panolih sangkan indit jauh kaluar ti wewengkon Sokadana. Patih mulang deui ka nagara bari mawa daun ceuli nu dikeureut ku manéhna tina mayit tahanan dipanjara keur bukti. Raja percayaeun yén éta téh ceuli Tunjungsari sarta yakin selirna geus ditelasan.

Tunjungsari ngalahirkeun budak lalaki anu dingaranan Panji Wulung. Raja mah teu apaleun, tapi Patih kacida nyaaheunana ka éta putra raja. Sanggeus gedé éta budak dididik kana kakuatan ku cara ngangkat timah jeung beusi anu saban poé beuratna ditambah. Lian ti éta didik kasopanan jeung kawani, sarta disina ulah percaya kana kakuatan gaib ti Ajar atawa kana hal anu teu asup akal. Umur 14 taun, Panji Wulung dititah ngumbara dibarengan ku dua pangiringna anu ngaran Janggala jeung Janggali.

Dina lalampahanana Panji Wulung bisa ngéléhkeun sato galak jeung bégal. Ti dinya Panji Wulung milari Ajar Guna Wisésa. Naon-naon anu diajarkeun ku Guna Wisésa téh ku Panji Wulung dianggap bohong. Waktu dititah sina ngabuktikeun kasaktianana, ajar Guna Wisésa kalah malik ambek sarta malédog Panji Wulung ku batu. Panji Wulung asa dihina sarta newek ajar ku balati nepi ka maotna.

Panji Wulung jeung pangiringna tuluy ka laut rék néangan kapal pikeun ngumbara. Di perjalanan Janggala jeung Janggali nepikeun rusiah

saha saenyana Panji Wulung. Panji Wulung manggihan kapal ti Patani nu rék balayar ka Keling. Di kapal manéhna tepung jeung Daéng Bramani ti Bugis nepi ka nyobatna, malah kungsi sataun babarengan di Patani.

Ti dinya Panjiwulung, Bramani, Janggala, jeung Janggali balayar ka Cempa sarta mukim bari tatanén di tempat anu nyingkur. Sataun ti harita, Panji Wulung bubujeng ka leuweung dibarengan ku tilu sobatna. Teu ku hanteu di leuweung maranéhna tepung jeung jalma goréng rupa tunggang gajah bari nyulik putri. Panji Wulung nyalametkeun éta putri sarta nelasan nu nyulikna. Éta putri nerangkeun asal-usulna. Horéng anjeunna téh putri ti Nagara Cempa, jenenganana Andayaningrat anu diculik ku Mantri Panglima, nyaéta tukang miara gajah ramana. Waktu ramana teu aya di karaton lantaran bubujeng ka leuweung, éta sarati ti Bangali téh hianat ka raja bari nyulik putri.

Panji Wulung jeung Andayaningrat silih pikacinta. Maranéhna tuluy baralik ka lembur. Patani nu di lembur nepikeun béja yén raja geus ngémbarkeun saha-saha anu bisa manggihan putrina sarta dipulangkeun ka karaton bakal nampa hadiah satengah tina wewengkon nagara Cempa. Sanajan patani ngusulkeun sangkan putri téh gancang dipulangkeun ka karaton, tapi Panji Wulung bingbang.

Kacaturkeun di nagara Cempa, raja kacida susahna. Keur kitu jol Andakasura sarta ngaku-ngaku geus maéhan Mantri Panglima jeung gajahna, sok padahal manéhna ukur manggihan bangkéna di leuweung. Putri mah cenah can kapanggih. Ari Panji Wulung tetep can teteg haté pikeun mulangkeun putri ka karaton. Manéhna nulis surat ka raja Cempa anu dijajapkeun ku Bramani, nerangkeun yén putri geus salamet. Raja puguh baé bungah. Anjeunna sasayagian pikeun mapagkeun Panji Wulung jeung putrina. Ari Andakasura tuluy dibui lantaran kapanggih bohongna.

Aleutan nu rék mapag putri nepi ka lemburna Panji Wulung. Patih Cempa nyanggakeun surat ti raja keur Panji Wulung. Rombongan ti Cempa téh tuluy marulang deui ka karajaan bari ngiringkeun Panji Wulung jeung putri Andayaningrat. Sanepina ka karajaan putri ditepangkeun deui jeung sepuhna. Panji Wulung dijenengkeun pangéran sarta dibéré jujuluk Déwa Kusumah. Kitu deui Bramani, dibéré jujuluk Urawan. Waktu raja rék nibanan hukum pati ka Andakasura dihalang-halang ku Panji Wulung sarta ménta Andakasura dibébaskeun.

Andakasura kabur ti Cempa sarta anjog ka Karajaan Gilingwesi. Raja Gilingwesi dipapanas sangkan nyerang nagara Cempa pikeun ngarebut sarta ngawin putri Andayaningrat nu kasohor geulis kawanti-wanti. Waktu Patih Gilingwesi ngawawadian sangkan raja ulah ngalajur napsu sarta ngabolaykeun niatna ngajorag nagara Cempa, éta patih ku raja kalah ditelasan. Pasukan Gilingwesi miang sarta hasil ngarebut palabuan.

Raja Cempa ngutus Panji Wulung pikeun nyanghareupan pasukan Gilingwesi. Panji Wulung jengkar ti karajaan jeung pasukanana bari dijajap ku Andayaningrat nu manghariwangkeun. Perang rongkah antara pasukan Gilingwesi jeung pasukan Panji Wulung lumangsung di basisir. Dina éta pangperangan, salah saurang prajurit Gilingwesi nepikeun niatna hayang males pati ka raja Gilingwesi anu geus maténi pamanna, Patih Gilingwesi, nepi ka malik merangan pasukan ti nagarana sorangan. Perang ahirna lekasan kalawan kaunggulan ti pihak Panji Wulung. Sésa pasukan Gilingwesi digiring ka karaton Cempa.

Panji Wulung unjukan ka raja Cempa, yén aya di antara prajurit Gilingwesi anu baruntak ka rajana, sarta ngusulkeun sangkan Sudarma dijenengkeun raja Gilingwesi. Tapi raja nyaur yén hadéna Sudarma téh dijenengkeun Patih Cempa baé, sarta ngajenengkeun Bramani jadi raja di Gilingwesi. Peutingna diayakeun pésta sarta Panji Wulung jeung Andayaningrat teu weléh suka ati sosonoan. Isukna Sudarma diistrénan jadi Patih Gilingwesi sarta dibéré jujuluk Suraludira. Ti dinya Suraludira ngulik bagbagan élmu kanagaraan, tur sanggeus dianggap cukup manéhna mulang deui ka Gilingwesi.

Nagara Cempa leuwih maju. Patani jeung istrina anu kungsi dicicingan ku Panji Wulung diondang ka karaton. Dina jero haténa Panji Wulung ogé teu weléh inget ka bapa kukutna, Patih Sokadana. Ti dinya Panji Wulung ngutus Janggala jeung Janggali nepikeun surat sarta ngabéjaan Patih Sokadana yén manéhna geus jadi putra mahkota di Cempa. Panji Wulung ogé ngulem Patih Sokadana sangkan nganjang ka Cempa.

Kacaturkeun di Sokadana. Patih Sokadana jeung istrina ogé teu weléh ingeteun ka Panji Wulung. Majar aya béja yén Panji Wulung geus jadi putra mahkota. Ku kabeneran jol Janggala jeung Janggali mawa surat jeung rupa-rupa hadiah ti Panji Wulung. Barang maca surat, Patih

Sokadana, istrina, jeung Tunjungsari pohara kagagasna. Janggala jeung Janggali ogé teu weléh-weléh nyaritakeun kaayaan jeung kajugalaan Panji Wulung di Cempa.

Waktu Janggala jeung Janggali rék mulang deui ka Cempa, Patih Sokadana nulis surat keur ditepikeun ka Panji Wulung. Dina suratna patih nyaritakeun sakabéh rusiah kahirupan Panji Wulung sarta méré piwulang sangkan Panji Wulung ulah sombong, nyaah ka pamajikan, jeung bisa nahan hawa napsu. Dicaritakeun ogé perkara putra patih anu jenenganana Panji Pamekas nu kacida dipikanyaahna jeung dijenengkeun putra mahkota ku Raja Sokadana lantaran raja kaparengkeun teu boga rundayan.

Barang surat nepi jeung kabaca ku Panji Wulung, kacida ngangres jeung kagagasna éta putra mahkota Cempa téh. Panji Wulung nyaluyuan Panji Pamékas jadi putra mahkota di Sokadana keur mulang tarima kana kahadéan Patih Sokadana. Teu lila ti harita Raja Cempa gering parna. Raja nepikeun wasiat yén Panji Wulung nu kudu ngaganti dirina jadi raja jeung sakabéh pangiringna kudu tumut. Sabada masrahkeun cingcin karajaan, raja tilar dunya, sarta sakabéh pangeusi Cempa ngarasa sungkawa.

Panji Wulung ngirim surat ka Patih Sokadana, ngabéjaan pupusna raja Cempa sarta manéhna anu dijenengkeun jadi raja. Kacida bungahna Patih Sokadana barang nampa éta béja téh, malah manéhna aya niat rék nganjang ka nagara Cempa bareng jeung istrina katut Tunjungsari. Panji Wulung ogé teu kira-kira bungahna barang ngadéngé éta rencana, Panji Wulung badami jeung pamajikanana pikeun sasayagaan mapagkeun urang Sokadana.

Kacaturkeun di Sokadana, raja nu tos sepuh ngersakeun bubujeng. Di sasaungan raja ngobrol jeung patih nepikeun niatna hayang masrahkeun karajaan Sokadana ka Pamekas. Raja ogé nepikeun rasa kaduhungna geus nibankeun hukuman pati ka Tunjungsari, selirna téa. Teu ku hanteu deuih raja kungsi ningali aya awéwé di Sokadana anu rupana bet sarimbag jeung Tunjungsari.

Ku Patih Sokadana dijelaskeun yén saenyana manéhna geus ngabohong lantaran teu tulus maténi Tunjungsari. Dicaritakeun ogé talajak praméswari nu teu satia, nepi ka antukna timbul niat dina pikiranana hayang ngahukum praméswari. Tapi éta niatna téh dihalang-halang ku patih.

Béja yén raja bendu téh karaos ku praméswari. Manéhna mapatkeun jampé asihan sangkan raja malik asih, tapi kabéh gé teu matih. Teu lila ti harita Raja ngajenengkeun Nyi Tunjungsari jadi pawarang ngaganti ratu nu ti heula, sarta dibéré jujuluk Sekarkencana. Ahirna Raja Déwakéswari jeung Sekarkancana hirup rukun sauyunan bari kebek ku kabagjaan.

Tapi raja jeung pawarang téh teu weléh inget ka putrana: Panji Wulung. Raja tuluy ngutus Patih Sokadana jeung istrina pikeun nemonan Panji Wulung di nagara Cempa. Kocapkeun patih jeung istrina balayar ka Cempa sarta sanepina di Cempa dipapagkeun ku kabungahan jeung kahormatan. Patih Sokadana nepikeun surat ti raja anu boga niat hayang ngondang Panji Wulung ka Sokadana. Éta pangulem téh diéstokeun pisan ku Panji Wulung.

Kocapkeun Panji Wulung geus sayaga rék miang ka Sokadana bareng jeung Patih Sokadana katut istrina nu rék marulang deui ka nagarana. Teu kacatur di jalanna Panji Wulung nepi ka Sokadana sarta dipapagkeun ku kabungahan jeung kahormatan ku Pamekas. Sanepina ka karaton Panji Wulung ditepungkeun jeung indung bapana anu kacida ngarep-ngarepna dina suasana anu matak pikasediheun. Salila di Sokadana Panji Wulung ogé nyaksian dipasrahkeunana karajaan Sokadana ka Pamékas nu ngaganti raja sepuh. Panji Pamitran, anu masih alona Nyi Tunjungsari dijungjung lungguh jadi patih. Pésta diayakeun kacida raména pikeun ngareuah-reuah diangkatna raja anyar.

Panji Wulung ngabingbing Pamekas anu meunang jujuluk Déwabrata ngeunaan soal-soal kanagaraan. Sokadana beuki ma'mur. Raja sepuh nu geus marén tuluy ngabagi-bagi harta warisan. Nepi ka ahirna Panji Wulung kudu mulang deui ka Cempa. Sanggeus amitan ka ibu ramana bari beurat pukah pisah rombongan Panji Wulung mulang deui ka Cempa maké kapal.

Kacaturkeun di Cempa. Barang ngadéngé Raja Cempa euweuh di nagarana, Andakasura ngagoda Patih Cempa pikeun ngalawan rajana nu keur euweuh kalawan alesan pinasti para mantri jeung pangagung séjénna di Cempa bakal diganti ku bondoroyot Panji Wulung ti Sokadana. Tapi Patih teu galideur. Andakasura teu béak akal, barang aya pamajikan patih nganjang ka imahna, digoda deui sangkan carogéna ngabaruntak ka Panji Wulung. Ahirna Patih teu burung kagoda sarta sailon jeung Andakasura

keur ngalawan Panji Wulung. Ngan Martadiguna baé, ponggawa anu satia, jeung putrana, Katibaya, nu henteu biluk téh. Duanana diasupkeun ka panjara ku Andakasura.

Pasukan Cempa anu ngabaruntak ngajugjug ka Palabuan keur mapalangan Panji Wulung. Patih Cempa ngajungjung lungguh dirina jadi Raja Cempa, jujulukna Déwasaksi. Ari patihna, Sudirapati. Sedengkeun Andakasura jadi pingpinan panglima perang. Teu lila jol surat anu ngiberan yén Panji Wulung bakal mulang.

Sanggeus nepi ka basisir, rombongan kapal Panji Wulung diserang ku témbakan mariem. Rombongan kacida kagétna sarta baralik deui ka tengah laut. Teu lila datang Jayaperbangsa, ngalolos ti Cempa sarta bébéja ka Panji Wulung yén Patih geus baruntak. Dicaritakeun ti awal nepi ka ahir kumaha kajadianana. Waktu pasukan Panji Wulung rék malik nyerang, datang balabantuan ti raja Gilingwesi. Der perang campuh di laut jeung di basisir, nepi ka ahirna pasukan Panji Wulung nu dibantuan ku pasukan ti Gilingwesi hasil numpes babaruntakan di Cempa. Tapi patih nu baruntak jeung Andakasura ngalolos.

Ratu Cempa, Andayaningrat, kacida sedihna nguping éta kajadian. Sabada nepi ka daratan, ratu bendu ka para ponggawa Cempa nu teu saratia sarta ngabaruntak ka rajana. Raja Gilingwesi ogé teu kurang-kurang murkana. Niatna ponggawa nu milu baruntak téh kudu dihukum pati. Tapi éta niat téh dipapalangan ku Panji Wulung, sarta mantri-ponggawa nu baruntak téh dibéré pangampura.

Rombongan raja Panji Wulung mulang deui ka karaton, tapi kaayaan geus burakrakan. Kabéh diranjah ku Patih, kari emas inten nu disumputkeun. Raja Gilingwesi teu dihaturan mulang deui, tapi sina tetep heula di Cempa. Raja tuluy ngangkat patih anyar, nyatana Urawan, keur ngaganti patih ti heula nu ngaraman. Jujulukna Surengjurit.

Sabada sabulan aya di Cempa, Raja Gilingwesi nu ayeuna dijungjung lungguh jadi Patih di Cempa amitan. Ku Panji Wulung dijamu heula ku pésta, sarta Raja Gilingwesi dipaparinan rupa-rupa hadiah, minangka males budi keur jasa-jasana.

Patih Cempa nu baruntak jeung Andakasura hirup sangsara di leuweung. Patih ngarumasakeun salah geus kagoda pikeun ngalawan raja,

sarta nyimpen katugenah ka pamajikanana jeung ka Andakasura. Teu ku hanteu hiji poé maranéhna katéwak ku urang lembur sarta dijagragkeun ka karaton. Patih anyar nyérénkeun éta karaman sangkan ditibanan hukuman ku Panji Wulung. Raja jeung ratu maréntahkeun sangkan patih nu baruntak jeung Andakasura dibawa ka pangadilan.

Patih mah dibéré tobat, tapi Andakasura ditibanan hukuman pati. Andakasura beungeutna ditutupan ku kaén bodas, tuluy digantung. Ti harita Nagri Cempa beuki ma'mur loh jinawi.

Pancén 3

Siswa dibagi jadi sababaraha kelompok. Tiap kelompok diwangun ku 4 urang.

1) Siswa jeung kelompokna maca ringkesan carita "Wawacan Panji Wulung" bari néangan kekecapan nu teu dipikaharti, tuluy tuliskeun dina tabél ieu di handap!

....	....	....	....
....	....	....	....
....	....	....	....
....	....	....	....

2) Siswa jeung kelompokna ngadiskusikeun unsur-unsur intrinsik saperti di handap ieu!

UNSUR-UNSUR INTRINSIK KARYA SASTRA DINA "WAWACAN PANJI WULUNG"			
Téma	Galur	Setting	Amanat
....	....	....	....

3) Siswa jeung kelompokna nataan para palaku katut peran/kalungguhanana tina ringkesan Carita "Panji Wulung" saperti conto ieu di handap!

Palaku	Peran/Kalungguhan
Déwakéswari	Raja Sokadana
Tunjungsari	selir Raja Sokadana nu diusir ti karaton, tapi antukna jadi pawarang di Sokadana
Lembu Jayeng Pati	Patih Sokadana anu dipiwarang nibanan hukuman pati ka Tunjungsari nu dituding geus ngalakukeun jinah
Panolih	nu dituding geus jinah jeung Tunjungsari
Ajar Guna Wisésa	nu sakongkol jeung Nyi Pawarang keur nyilakakeun Tunjungsari.
Panji Wulung	putra Raja Sokadana ti Tunjungsari nu dipitnah, sarta ahirna jadi Raja di Cempa
. . . .	. . . .
. . . .	. . . .
. . . .	. . . .
. . . .	. . . .

4) Siswa jeung kelompokna kudu nyieun komentar pondok jeung rupa-rupa nu kakandung dina carita wawacan, tuluy caritakeun di hareupeun kelas. Upamana ngeunaan:
- Kapamingpinan
- Toponimi
- Sistem pamaréntahan
- Moral carita
- Intrik politik

Conto Komentar ngeunaan Toponimi (Panataan ngaran-ngaran Patempatan)

Salah sahiji anu narik dina carita Panji Wulung nyaéta ngaran-ngaran tempat. Di antarana disebutkeun yén Panji Wulung téh asalna ti Sokadana. Ari Sokadana deukeut-deukeut ka Sukadana atawa Sukadanu, ngaran tempat nu réa kapanggih di wewengkon Garut. Boa-boa Panji Wulung téh asalna ti Garut. Disebutkeun ogé Blambangan, Patani, Keling, Bugis, jeung Cempa. éta ngaran singhoréng bisa dipapay tina ngaran-ngaran tempat kabaheulaan. Contona, Blambangan aya di tungtung pulo Jawa

pangwetanna. Bugis aya di Sulawesi, Keling ayeuna disebut India, Cempa ayeuna wewengkon antara Laos jeung Thailand. Ku hal éta, ieu carita téh saenyana multikultur lantaran ngalibetkeun jalma ti rupa-rupa wewengkon atawa nagara anu adat jeung kabudayaanana béda-béda.

Cutatan Carita Wawacan ka-2

Wawacan Babad Galuh
Asal-Usul Ngaran Kawali

Pangkur

…

Nyai Ujung Sekarjingga, didangdanan beuteungna maké kawali, jiga nu reuneuh nyemplu, dicandak ka payunan, disandingkeun calikna deukeut ka ratu, kocap Ajar Patih datang, geus aya payuneun gusti.

Lajéng Ajar téh haturan, jisim abdi ngahaturkeun pangabakti, éta rupina sakitu, lajéng Ratu mariksa, éta naon geuning kawas rupa daun, pék Ki Ajar téh haturan, reundeu asal ti nu ngirim.

Lamun kitu mah petana, manéh Ajar méré seredan ka aing, Ratu beuki tambah bendu, manéh Ajar kawasa, cing seug taksir mangkéna ngajuru, ieu pamajikan urang, medal pameget ta istri.

Ratu ngandika ka Ajar, ieu kasakit ku manéh kudu leungit, manéh anu nyieun kitu, Ajar henteu tarima, teu mupakat pada jalma nyieun kitu, wondéning kudu walaras, éta sagala panyakit.

Sugan baé katarima, sembah puji ka Pangéran sajati, miwah kangjeng pararosul, ngan éta Nu kawasa, ngaleungitkeun kana sagalaning mahluk, nu aya di alam dunya, di lahir reujeung di batin.

Ajar tuluy ngawalonan, nun sumuhun perkawis pariksa Gusti kumaha kersana ratu, menggah taksiran abdi mah, ari babar mangké éta Nyai Ujung, geus kantenan moal cidra, putrana éta lalaki.

Ratu gancang ngabebenda, Ajar manéh téh henteu sayakti, ayeuna kudu dihukum, sababna hatur dora, lain reuneuh enya sotéh éta nyemplu, meunang kami ngadandanan, dititah ngandung kawali.

Tuluy Ajar seuseurian, henteu pisan aya suker saeutik, kajeun teuing Ratu bendu, manéhna henteu susah, da geus tangtu éta kersana Yang Agung, moal beunang diowahan, budakna medal lalaki

…

Sinom

…

Cing ayeuna geura buka, ku kami sing katingali, barang brak dibarukaan, kawali henteu kapanggih, enggeus leungit tanpa lebih, kantun beuteung Ujung nyemplu, lajeng reuneuh sayaktosna, héran kabéh nu ningali, tambah-tambah ratu bendu sarta wirang.

Éta kawali didupak, ku Ajar keur waktu tadi, saméméhna dibukaan, ku Ajar enggeus ditarik, ninggangna ka sisi cai, dina sakuloneun lembur, ngaranna téh Selapanjang, mana disebut Kawali, mana éta kitu tina caritana.

Tuluy Ajar dibuburak, ku Ratu dititah balik, barang Ajar enggeus mulang, Ratu nimbalan ka Patih, éh Patih jeung paramantri, geuwat ku manéh sarusul, Ajar téh geura paéhan, cacag mangka bijil peujit, tuluy budal Patih reujeung balad-balad.

Ajar kasusul di jalan, direjeng ku paramantri, dicacag ditarumbakan, tapi teu mental sahiji, keris tumbak reujeung bedil, kabéh éta mararintul, taya nu néwek pisan, tuluy Ki Patih ngalahir, kersa Ratu Ajar kudu dipaéhan.

Ditumbak kudu getihan, sarta kudu tijumpalik, éh kutan kitu kersana, sumangga baé Ki Patih, mana kitu enggeus jangji, da kitu kersana Ratu, tuluy Ajar téh ditumbak, sarta barijilan getih, tapi éta getih téh hérang kacida.

(Tina Galuring Sastra, yasana Budi RT)

Pancén 4

Sangkan hidep leuwih mikapaham eusi cutatan carita wawacan, pék ku hidep téangan kekecapan anu teu dipikaharti, tuluy tuliskeun jeung hartina dina tabél ieu di handap!

Wawacan Babad Panjalu	
Kecap	**Hartina**
....	....
....	....
....	....
....	....

Pancén 5

Pék baca deui sing gemet sempalan "Wawacan Babad Galuh" di luhur, tuluy ku hidep jieun paraphrasena jadi ringkesan jiga wawacan Panji Wulung! Sanggeus diringkes, diskusikeun ringkesan caritana ngagunakeun basa hidep sorangan, tuluy bacakeun di hareupeun kelas. Bakal leuwih hadé hidep jeung babaturan sakelompok saméméh maca ringkesanana, hariringkeun éta wawacan luyu jeung pupuh anu dikawasa ku hidep sabatur-batur.

Pancén 6

1. Sanggeus hidep maca kalayan gemet sempalan "Wawacan Babad Galuh", pék diskusikeun unsur-unsur intrinsik saperti di handap ieu!

UNSUR-UNSUR INTRINSIK KARYA SASTRA DINA "WAWACAN BABAD GALUH"				
Téma	Palaku	Galur	Setting	Amanat
....	....	....	....	....

2. Siswa jeung kelompokna kudu nyieun komentar pondok jeung rupa-rupa nu kakandung dina carita "Wawacan Babad Galuh", tuluy caritakeun di hareupeun kelas, ngeunaan:
   - Kapamingpinan
   - Toponimi
   - Moral carita

Pancén 7

Pék hidep néangan deui conto-conto wawacan nu séjénna. Hidep bisa néangan conto-conto wawacan tina internét, koran, majalah jeung média séjénna!

No.	Judul Wawacan
1.	. . . .
2.	. . . .
3.	. . . .
4.	. . . .
5.	. . . .
6.	. . . .

Pancén 8

1. Tuliskeun masing-masing sapada pupuh Asmarandana, Kinanti, Sinom jeung Pangkur dina sempalan wawacan "Panji Wulung" jeung "Wawacan Babad Galuh" tuluy itung guru wilangan jeung guru laguna!
2. Éta pupuh di luhur téh pék hariringkeun!

D. Latihan

1) Pék téangan deui kekecapan nu patali jeung istilah patempatan (geografi) katut hartina. Éta istilah patempatan téh sakumaha nu kaunggel dina salah sahiji pada sempalan "Wawacan Panji Wulung": Turun gunung unggah gunung, nyorang lebak nyukang pasir, ngaliwat kana bubulak, sampalan badak jeung sapi, jauh cunduk anggang datang, sumping damping ka basisir.
2) Ngalengkepan Kalimah
   Dina sempalan Wawacan Panji Wulung di luhur aya kalimah nu unina:

   Neuleu catang nu malang, gedé pisan tangtu moal kaindit, maksakeun manéh pék nangtung

Kecap neuleu (deuleu) mangrupa pagawéan mata, méh saharti jeung tingal, tingali, bireungeuh. Pagawéan mata séjénna aya: neuteup, mencrong, nempo, jeung noong.
Pék eusian ku kecap anu merenah, kalimah ieu di handap ku salah sahiji kecap!

neuteup, mencrong, nempo, noong

1. "Saha nu geus . . . jurig bungkeuleukan?"
2. Gawéna ngan . . . baé ka sémah téh kawasna baé asa-asa kawantu geus kolot.
3. Barang kuring . . . tina jandéla, kacida ngarasa kagétna lantaran di jalan réa jalma ngagarimbung.
4. Tadi di pasar Kosambi aya jalma . . . baé ka kuring, paromana haseum, duka naon maksudna mah.

PANGAJARAN 2

CARITA PANTUN

Sumber: wisatadanbudaya.blogspot.com

Salah sahiji wanda karya sastra Sunda buhun nu kungsi populér di masarakat nyaéta carita pantun. Dina magelarkeunana pantun mah umumna sok dipirig maké kacapi. Ari jalma anu magelarkeun carita pantun ilaharna disebut tukang pantun atawa juru pantun. Kaumumanana juru pantun, lian ti geus kolot ogé lolobana anu teu ningal (lolong).

Ieu kasenian (karya sastra) pantun téh dina taun 50-an ka ditu kungsi ngalaman jaya. Dina éta mangsa pantun téh kacida dipikaresep tur dibagéakeun pisan ku masarakat patani lantaran pantun téh raket patalina jeung tata kahirupan masarakat agraris (padésaan) anu butuh ku hiburan. Nu matak juru pantun mah kalungguhanana teu bina ti juru penerang di masarakat nu kalungguhanana méh satata jeung dalang (wayang golék) kiwari. Nya teu anéh juru pantun harita mah diperedih kudu boga pangabisa tina rupa-rupa kaparigelan jeung pangaweruh anu jembar.

Ayeuna mah ieu kasenian pantun téh geus méh tumpur. Juru pantun loba nu geus pangsiun tina profésina, lantaran ayeuna mah geus langka anu nanggap. Sanajan kitu aya kénéh juru pantun anu ngeureuyeuh. Dina sataun sakali mah sok aya kénéh anu sok nanggap, utamana pikeun acara ngaruat imah, ngaruat lembur, atawa dina réngsé panén.

Ieu di handap aya ringkesan carita pantun nu judulna Lutung Kasarung. Pék baca ku hidep sing gemet, tuluy lenyepan eusina!

Ayeuna mah ieu kasenian pantun téh geus méh tumpur. Juru Pantun loba nu geus pangsiun tina profésina, lantaran ayeuna mah geus langka anu nanggap. Sanajan kitu aya kénéh juru pantun anu ngeureuyeuh. Dina sataun sakali mah sok aya kénéh anu sok nanggap, utamana pikeun acara ngaruat imah, ngaruat lembur, atawa dina réngsé panén.

Ieu di handap aya conto carita pantun nu judulna Lutung Kasarung. Pék baca ku hidep sing gemet, tuluy lenyepan eusina!

A. Maca Carita Pantun

Lutung Kasarung

Sunan Ambu di Kahyangan boga anak lalaki, kasép taya papadana, ngaranna Guru Minda. Hiji peuting Guru Minda ngimpi boga bébéné (kabogoh) nu sarupa jeung Sunan Ambu. Nepi kahiji waktu Guru Minda maling-maling neuteup Sunan Ambu. Sunan Ambu nyahoeun. Antukna Guru Minda dititah turun ka Buana Pancatengah pikeun néangan pijodoeunana anu sarupa jeung Sunan Ambu. Tapi saméméhna kudu salin rupa heula jadi lutung, sarta dingaranan Lutung Kasarung.

Sanggeus dibéré pituduh pijalaneunana, Guru Minda nu geus jadi lutung, turun ka Buana Pancatengah. Gubragna di Nagara Pasirbatang Anu Girang.

Anu ngaheuyeuk dayeuh di Pasirbatang Anu Girang harita nya éta Mas Prabu Ageung Tapa. Praméswarina Nitisuari. Boga anak tujuh awéwé wungkul, ngarana: Purbararang, Purbaéndah, Purbadéwata, Purbakancana, Purbamanik, Purbaleuwih jeung nu bungsu Purbasari, anu panggeulisna.

Ku lantaran geus kolot, Prabu Ageung Tapa ngarasa geus meujeuhna ngécagkeun kalungguhan sarta diteruskeun ku salah saurang anakna. Terus baé Prabu Ageung Tapa téh ngumpulkeun anak-anakna, pikeun nyérénkeun kalungguhanana. Anu kapilih pikeun gaganti anjeunna téh nya éta Purbasari, anakna anu bungsu. Purbararang salaku anak panggedéna ngarasa kaléngkahan ku nu jadi adi. Manéhna ngarasa tugenah.

Basa Prabu Ageung Tapa katut permaisurina geus ninggalkeun nagara, Purbararang ngayakeun rupa-rupa réka-perdaya pikeun ngarebut kalungguhan ti Purbasari. Ari alesanana manéhna ngarasa leuwih boga hak jadi ratu ti batan Purbasari, lantaran manéhna anak panggedéna (cikal). Ku réka perdaya Purbararang téa, nya ahirna Purbasari disingkurkeun ti nagara, dititah nyingkur di Gunung Cupu. Di leuweung hara-haraeun, anu jauh ka ditu ka dieu. Tempatna di saung hateup injuk sajalon, handapna palupuh sabébék. Sarta saméméhna diboréhan kéler nahun, papakéanana diganti ku nu barombéng.

Dina hiji poé, Purbararang nitah ngala lutung ka Aki Panyumpit. Kudu meunang, lamun teu meunang Aki Panyumpit baris ditugel jangga. Aki Panyumpit moro lutung ka leuweung. Ngan aya nu anéh, basa moro ti isuk-isuk nepi ka soré bet teu meunang lutung hiji-hiji acan. Tong boroning meunang, manggihan ogé heunteu. Padahal biasana mah lutung téh loba tinggurayang. Aki

Panyumpit kacida pisan bingungna. Keur kitu, bet ujug-ujug aya lutung hiji keur tinggurayang dina tangkal. Aki Panyumpit reuwas pacampur jeung atoh lantaran mun meunang éta lutung moal tulus ditugel janggana (diteuteuk beuheungna) téa. Bari jeung ngadégdég, ku Aki Panyumpit disumpitan, tapi teu daék waé beunang, sabab lutung téh bet bisa nyingcet jeung ngelok jiga manusa. Aki Panyumpit mungguh kagét manggihan lutung nu tapis nyingkahan paser. Leuwih kagét deui sanggeus ngadéngé lutung téh bisa gomong. Tétéla éta téh Lutung Kasarung téa. Lutung Kasarung ménta dibawa ku Aki Panyumpit sarta dipasrahkeun ka Purbararang di karaton.

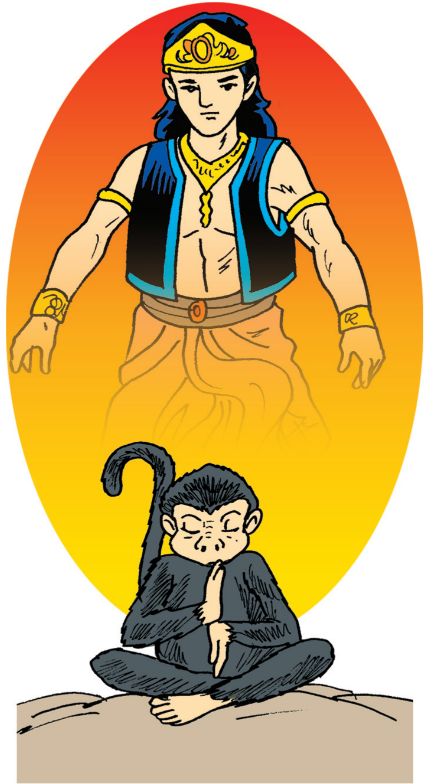

Caritana Lutung Kasarung téh geus aya di karaton. Basa rék dipeuncit kacida linghasna, lulumpatan ngaruksak barang-barang nu aya di karaton. Antukna Purbararang nitah Léngsér sangkan mawa lutung ka Gunung Cupu pikeun maturan Purbasari.

Cocoba jeung dodoja ka Purbasari ku réka perdaya Purbararang kacida loba jeung héséna. Mimiti Purbasari dititah ngabendung Leuwi Sipatahunan dina waktu sapeuting, Purbasari bisa ngalaksanakeun panitah Purbararang. Terus Purbasari diajak paalus-alus ngahuma. Purbasari dititah ngahuma di tanah anggar sarta ngan dibéré pakarang kujang buntung. Tapi hasilna huma Purbasari leuwih alus batan huma Purbararang.

Purbararang henteu sugema ku ngadoja sakitu. Purbasari tuluy diajak paalus-alus ninun. Tétéla deui baé, hasilna leuwih alus beunang Purbasari. Terus diajak pageulis-geulis. Purbasari angger anu meunang. Ahirna

nya diajak pakasép-kasép kabogoh. Lebah dieu Purbasari bingung, sabab kabogoh Purbararang téh sinatria gandang anu jenenganana Indrajaya. Ari kabogoh Purbasari apan lutung.

Ku sabab dianggap éléh téa, nya Purbasari kudu nandangkeun hukuman. Salian ti kudu masrahkeun karaton téh, kudu ditugel jangga deuih. Tapi barang Purbasari rék ditugel pisan, torojol aya satria gagah, leuwih kasép jeung gandang ti batan Indrajaya, nyampeurkeun sarta ngaku kabogoh Purbasari. Éta satria téh taya lian ti Lutung Kasarung anu geus salin rupa deui jadi Guru Minda.

Nénjo kaayaan kitu, Indrajaya panas. Terus narajang Guru Minda, der gelut. Indrajaya éléh jajaten ku éta satria gagah téa.

Ahirna Purbasari jeneng jadi raja di nagara Pasir Batang Anu Girang, dibarengan ku salakina. Ari dulur-dulurna dijadikeun pembantu-pembantuna. Iwal Purbaleuwih (pangais bungsu) anu sok nulungan Purbasari upama keur dikakaya ku dulur-dulurna nu séjén.

(Tina Galuring Sastra, karya Budi R.T.)

Pancén 1

Sanggeus hidep réngsé maca jeung nengetan téks ringkesan carita pantun "Lutung Kasarung" di luhur, pék jawab pertanyaan ieu di handap!

1. Nurutkeun panitén hidep, paragraf mana nu nuduhkeun bagian bubuka carita di luhur? Tuliskeun kalimah awalna!
2. Paragraf anu mana nu nuduhkeun galur carita mimiti ngalalakon? Tuliskeun kalimah awalna!
3. Paragraf anu mana nu nuduhkeun bagian pamungkas dina carita di luhur? Tuliskeun kalimah awalna!
4. Niténan pertanyaan nomer 1-3, bisa dicindekkeun yén struktur carita di luhur kabagi jadi sabaraha bagian? Tuliskeun hiji-hijina!
5. Naon eusi paragraf kahiji jeung kadua? Jéntrékeun sing pertéla!

B. Medar Carita Pantun

Sanggeus hidep réngsé niténan tur ngajawab pertanyaan-pertanyaan di luhur, sangkan pangawé ruh hidep ngajembaran sarta hidep mampuh nyangkem matéri pangajaran carita pantun, prak baca pedaran di handap ieu!

Carita pantun atawa lalakon pantun nyaéta carita rékaan anu dilalakonkeun ku juru pantun dina pagelaran ruatan (ritual) anu disebut mantun. Mantun biasa dipirig ku kacapi sarta biasana dihaleuangkeun. Carita pantun biasana dipagelarkeun sapeuting jeput nepi ka tutug téh dimimitian ti bada isa. Ukuran carita pantun umumna paranjang. Malah aya lalakon nu kakara tamat ku tilu peuting, saperti lalakon Badak Pamalang. Dumasar kana médiana, carita pantun gelar dina lisan, sarta ngandung hal-hal anu méré kesan pamohalan.

Carita pantun téh kaasup sastra lisan. Turun tumurunna jeung sumebarna tatalépa ku cara lisan. Munasabah upama dina kamekaranana timbul sababaraha versi. Aya pantun Bogor, aya pantun Priangan, jeung pantun Baduy.

Upama nilik kana eusina, carita pantun téh umumna ngabogaan pola nu sarua, nyaéta ngalalakonkeun lalampahan raja-raja atawa satria teureuh Prabu Siliwangi, Raja Pajajaran, anu keur ngalegaan nagara anyar, atawa néangan pijodoeun.

Ari pola jalan carita pantun umumna téh kieu: Satria ngalalana, upamana baé lantaran néangan putri pipraméswarieun. Sapanjang ngalalana, loba kajadian anu karandapan, saperti peperangan jeung musuh. Ahirna satria Pajajaran téh unggul perangna, tuluy ngadahup ka putri, sarta ngadeg raja.

Nilik kana alur caritana, aya dua golongan, nyaéta galur leunjeuran jeung galur simpay. Galur leunjeuran nyaéta galur carita nu ngaleunjeur, lempeng. Kapanggihna tina niténan ruruntuyan kajadian dina unggal épisodeuna. Dina pungkasan caritana, anu ngalalakon téh henteu kacatur mulang deui ka nagara asalna. Sabada ngéléhkeun sababaraha nagara téh tuluy tumetep ngaheuyeuk nagara patalukan nu pangahirna. Dina galur simpay, palaku utama téh ahirna bisa mulang deui ka nagara asalna sanggeus ngalalana meunang rupa-rupa dodoja, cocoba, sarta pribadina beuki punjul.

Lalakon pantun nu kaasup golongan galur simpay téh henteu réa. Contona: pantun Ciung Wanara, Lutung Kasarung, jeung Mundinglaya di Kusumah. Lalakon pantun anu leunjeuran caritana galur simpay téh, umurna leuwih kahot (batan anu caritana galur leunjeuran)

Upama nilik kana wangunna, carita pantun téh mangrupa wangun ugeran (puisi). Di jerona diwangun

ku sababaraha bagian; aya bagian rajah, bagian déskripsi, bagian narasi, dialog jeung monolog jeung rajah panutup/ pamunah.

1. Rajah

Bagian rajah téh biasana sok ditembangkeun ku juru pantun saméméh mangkat carita. Eusi rajah mangrupa sanduk-sanduk ka karuhun lantaran rék ngamimitian mantun. Sanduk-sanduk téh hartina ménta idin, ménta pangraksa jeung pangriksa ti nu ngageugeuh éta lembur sangkan saralamet. Ménta kasalamétan téh lain keur nu dipangmantunkeun baé tapi kaasup nu mantun jeung nu lalajo éta pantun.

Nilik eusina, rajah téh lain mangrupa bagian tina carita. Tapi sanajan kitu, mangrupa bagian penting dina pantun. Rajah mangrupa salah sahiji ciri utama anu ngabédakeun carita pantun jeung seni (sastra) séjénna. Nu matak pantes upama aya nu nyarita, lain carita pantun upama euweuh rajahan.

Rajah téh salilana aya di bagian awal carita pantun. Aya nu panjang, aya nu pondok deuih. Panjang-pondokna rajah jeung béda-bédana rajah henteu gumantung kana carita nu dilalakonkeunana, tapi leuwih gumantung ka juru pantunna. Sanajan caritana béda, upama dilalakonkeun ku juru pantun anu sarua, bisa jadi rajahna ogé henteu béda.

Conto rajah pamuka dina carita pantun Lutung Kasarung:

Bul kukus mendung ka manggung,
ka manggung neda papayung,
ka déwata neda suka,
ka pohaci neda suci,
kuring rék diajar ngidung,
nya ngidung carita pantun,
ngahudang carita wayang,
nyilokakeun nyukcruk laku,

nyukcruk laku nu bahayu,
mapay lampah nu baheula,
lulurung tujuh ngabandung,
kadalapan keur disorang,
bisina nerus narutus,
bisina narajang alas,
da puguh galuring tutur,
ngembat papatan carita,
ti mendi papisinieun,
ti mana pacaritaeun,
teuteureuh ti kahiyangan,
ditandéan cupu manik,
cupu manik astagina,
dituruban ku mandepun,
diteundeun di jalan gedé,
ditunda ku nu ngaliwat,
ku nu weruh di semuna,
ku nu terang bujaksana,
ku nu rancagé di angen,
dibuka patinghaleuang,
nu ménta dilalakonkeun,
cag!
teundeun di handeuleum sieum,
tunda di hanjuang siang,
paranti nyokot ninggalkeun.

(Dicutat tina Panca Warna IIA)

2. Narasi

Bagian narasi atawa nyaritakeun, ditepikeun dina mangsa juru pantun nyambungkeun hiji kajadian kana kajadian saterusna. Béda jeung rajah katut kajadian déskripsi (papantunan), lebah bagian narasi mah henteu ditembangkeun. Tapi sanajan kitu angger baé dipirig ku kacapi najan ukur digalantangkeun baé ogé. Conto narasi dina carita pantun Lutung Kasarung :

Caturkeun ratu di manggung, carita di kahyangan. Guru Minda kahyangan, anak déwata cikalna, titisan Guru Hyang Tunggal, seuweu batara di langit, ngabujangga di paradéwata, kasép taya papadana, keur meujeuhkeun teguh cangcut.

Tuluy ngimpi kagungan bébéné, sarupa jeung Sunan Ambu; ngalingling ngadeuleu maling. Enggeus nganggo raksukan, salin jenengan kana Lutung Kasarung; kasarung ku sadulur, kasimpang ku barayana.

Cedok nyembah, indit ngusap birit, angkat ngusap sinjang, bisi kawiwirangan keur ngawula

3. Déskripsi

Bagian déskripsi nyaéta bagian anu ngagambarkeun tingkah paripolah tokoh carita dina hiji kajadian, saperti putri dangdan, léngsér lumpat, satria perang, satria ngapung, hayam diadu jeung sajabana. Salian ti éta, bagian déskripsi téh ngagambarkeun ogé pangrasa haté saperti sedih, ngangres, ngenes, ambek, hareneg, jeung sajabana; sarta ngagambarkeun kaayaan.

Bagian déskripsi sok dihaleuangkeun ku juru pantun, nu matak sok disebut ogé papantunan. Kaasup bagian nu pikaresepeun, lantaran umumna juru pantun ngagunakeun gaya basa babandingan anu lucu tur karikatural pikeun ngagambarkeun kajadian atawa kaayaanana.

Conto déskripsi dina pantun Lutung Kasarung, ngagambarkeun kaayaan Purbasari sanggeus diboréhan kéler nahun ku Purbararang:

Ludak-lédok diboréhan,
lain teu wuni boboréh,
dipulasan kéler nahun,
nu geulis ngadadak goréng,
hideung batan wadah teuleum,

bangbang awak batan gagak,
ngan sorotna henteu leungit,
sasemu kénéh jeung Ambu,
pakéan jiga kiramay,
karémbong saburubutan,
salindang sariga rambang,
dibahan boboko buntung,
bawaeun linggih di gunung.

Deskripsi anu ngagambarkeun satria dangdan:
Toroptopan téréptépan,
sacokot-cokotna meunang,
sabeulit mahi sagolék pangkék,
sacangkreud pageuh,
nyigihkeun calana panji,
sabuk dantun tali anyar,
keris buat mantalan sari,
gogodongna si julang anom,
disorén tungtungna baé,
kékéwér dicindé kembang,
panjangna sadeupa mideur,
susumping kembang jayanti

4. Dialog

Bagian dialog atawa paguneman nyaéta paguneman antara parapalakuna. Sakumaha umumna dina karya sastra lianna, dialog téh di antarana pikeun ngagambarkeun watek atawa karakter palaku, ngalancarkeun jalan carita, sarta nepikeun gagasan-gagasan. Contona:

- Paguneman antara Purbararang jeung Purbasari dina pantun Lutung Kasarung:

"Adi, sia hayang hirup ta henteu?"

"Tétéh, teu kangkat, teu ngalangkungan mapalang. Mana hirup ku Gustina, mana mawas ku Sang Widi, waluya ti kawasana, teu beunang dipaké kahayang kaembung; ing halé kari kumaha pangersakeun jeneng Si Tétéh"

"Lamun sia hayang awét hirup, di ditu pienggoneun sia, di Gunung Cupu Mandala Ayu, mandala kasawitan di hulu dayeuh."

- Paguneman Purbararang jeung Léngsér

" Aéh, Mama Léngsér, bagéa teuing, iraha dongkap?"
Témbalna Mama Léngsér " Jagong carang, Ratu Emas!"
"Jadi Mama Léngsér téh kakara hol? Atuh sukur, Mama Léngsér boa tos noong heula?"
"Aduh Ratu Emas, ulah tadah-tuduh kanu puguh, ulah ngangaranan ka nu enya, palias teuing lamun teu tas noong"
" Nya sukur Mama Léngsér, lamun teu tas noong mah. Tapi lamun tas noong, ulah pupulih ka batur, ulah cacarita ka tatangga, ari uar-uar mah kajeun"

5. Monolog

Monolog téh nyarita sorangan atawa nyarita dina jero haté. Contona monolog Lutung Kasarung dina pantun Lutung Kasarung.

"Karunya teuing ku Aki Panyumpit, gila ku ruksak, dideuleu pakuwon, jeg lain enggon jalma. Rék neneda ka Sunan Ambu, ka Ambu neda pituduh, ka Rama neda papatah, muga tulus nya pangjurung, muga laksana pangjiad; rék misalin Aki Panyumpit, peuting ieu"

(Tina Galuring Sastra, karya Budi RT)

6. Rajah Panutup

Puun Sapuuuun Hyang Prabu Wastu
Pangampura anu diseja
Boh bisi langkung nya saur
Boh bisi bahé nya carék
Kami ngan darma mitutur
Lalakon dilalakonkeun

Puun Sapuuuun Hyang Suwargi
Sang Lumahing Nusa Larang
Sing langgeng di kasucian
Lumanggeng di Kahyangan
Ngahiji jeung Maha Suci
Nya Hyang Séda Niskala
Puuuun Sapuuuuuuuuuuuun.

http://qwastu.blogspot.com/

Pancén 2

Sanggeus maca pedaran di luhur, prak jawab pananya di handap ieu!

1. Naon ari carita pantun?
2. Kumaha struktur carita pantun?
3. Naon fungsi rajah?
4. Tuliskeun deui conto rajah pamuka?
5. Tuliskeun deui conto rajah panutup (rajah pamunah)
6. Naon anu disebut papantunan? Jéntrékeun ku hidep!

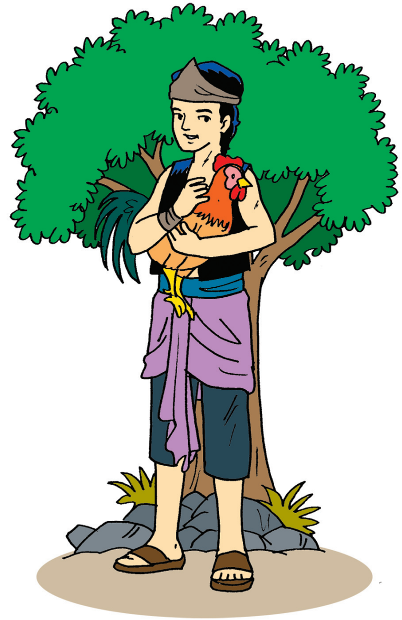
C. Nganalisis Unsur-Unsur Intrisik Karya Sastra dina Carita Pantun

Pék ilo ringkesan carita pantun ieu di handap!

Carita Pantun "Ciung Wanara"

Ciung Wanara téh saenyana putra raja Galuh Pakuan. Ngan ti leuleutik dirorok ku Aki Balangantrang jeung Nini Balangantrang. Ciung Wanara téh teu apaleun yén anjeunna putra raja. Disangkana indung-bapana téh Nini jeung Aki Balangantrang wé.

Ngan dasar aya terah sanajan dididik ku nini-nini jeung aki-aki bari di kampung, béda pasipatanana jeung barudak-barudak kampung séjénna. Leutik kénéh gé geus ngawasa rupa-rupa élmu nu biasana mah nu karitu téh dicekel ku jalma déwasa.

Ari karesep Ciung Wanara harita ngukut jeung ngadu hayam. Nu matak barang ngadéngé béja cenah raja Galih Pakuan gé kasenengna kana ngadu hayam. Cita-cita Ciung Wanara hayang ngéléhkeun hayam kagungan raja. Ceuk pikiranana hadé goréngna hayam mah gumantung kana turunan jeung pamiaraan. Sanajan hayam raja, ari goréng turunan atawa pamiaraan mah moal bisa ngéléhkeun ka hayam manéhna.

Dina hiji waktu Ciung Wanara nyarita ka Nini jeung Aki Balangantrang yén manéhna rék indit ka nagara Galih Pa¬kuan. Komo wé nini-nini jeung aki-aki téh barang mimiti ngadéngé caritaan Ciung Wanara kitu, rareuwaseun pisan. Tapi teu aya alesan keur nyarék. Komo mun seug nilik jalugjugna awak Ciung Wanara nu geus rék nincak déwasa, pantes mun hayang indit pikeun nyiar luang pangalaman ka dayeuh téh. Leuwih ti kitu, Aki jeung Nini Balangantrang nu apaleun pisan, saha ari Ciung Wanara téh, dina pikirna ieu lalaki lalanang jagat téh tangtu baris ngukir sajarah.

Kacaritakeun dina waktu nu geus ditangtukeun jung baé Ciung Wanara téh indit kadua hayam jago. Waktu nyorang lembur-lembur matak guyur, sabab ceuk mojang-mojang kakaraeun teuing nempo satria kasép ngalémpéréng konéng ngaliwat, hanjakal ngan saliwat. Para pamuda gé garogedeg ceuk ieu saha ceuk itu saha. Waktu aya nu ngabéjaan yén éta téh anak Nini jeung Aki Bala¬ngantrang kalah beuki kacida garogedegna.

Keur meujeuhna panas poé mentrang-mentring Ciung Wanara nepi ka luareun lawang sakéténg nyaéta lawang paranti asup ka jero dayeuh. Di dinya anjeunna ngareureuhkeun capé heula di handapeun tangkal kai. Karinget ngucur ti sakuliah badanna, ni'mateun pisan katebak ku angin ngahiliwir.

Bari diuk manéhna nempo lawang sakéténg dijaga ku jelema duaan jarangkung gedé bari marawa tumbak jeung nyorén gobang. Ceuk pikiranana kumaha bisana asup ari dijaga kitu mah, mangkaning teu boga duit. Sabab sakur nu asup ka dinya kudu mayar.

Ngan kabeneran nu jaraga téh sok luas-léos. Sabot bongoh kitu sup Ciung Wanara asup. Barang geus di jero dayeuh, jelema-jelema karagéteun, nempo pamuda nu sakitu kasépna. Harita Ciung Wanara aya nu ngaku ku hiji randa beunghar. Waktu ditanya ngaran jeung lembur, Ciung Wanara ngajawab terus terang.

“Ari Ujang ka dieu téh rék naon?” Nyi Randa nanya deui.

“Hoyong ngadu hayam sareng kagungan Kangjeng Raja!” jawabna tenang.

”Is na ari Ujang, asa lalawora teuing! Boga naon kitu keur tumpangna?”

“Aya wé.”

“Ayeuna mah tong waka jeung nu raja, jeung nu bibi wé heulaanan! Da bibi gé boga hayam adu mah!”

“Mangga, ngan upami sareng nu bibi mah moal tumpangan.”

Kacaritakeun geprak wé hayam Ciung Wanara diadukeun jeung hayam Nyi Randa beunghar. Da ngan sakali ngabintih hayam Nyi Randa ngagolér. Jelema-jelema nu nyaraksian ramé surak. Aya ogé nu ngomong, “Héran déwék mah euy! Hayam turundul kitu maké meunang!”

Isukna Ciung Wanara kaluar ti tempat panyiru-rukanana nyaéta imah Nyi Randa téa. Waktu ulin ka alun-alun lar patih Purawesi jeung Puragading bébénténg nagara Galih Pakuan angkat sareng. Jaman harita téa upama aya pangagung angkat, jelema-jelema nu nempo téh kudu brek caringogo bari tungkul. Upama teu kitu dianggap teu sopan, pasti bakal meunang hukuman.

Sanajan teu nyaho gé nu duaan éta patih, nilik dedeg-pangadegna, saha nu teu sieun. Geus puguh awakna jarangkung gedé, kumis baplang jeung godégan, maké iket barangbang semplak nepi ka buukna sakitu panjangna papuket kabeungkeut iket. Awakna teu maké baju nepi ka atra bulu kélékna jabrig, dadana buluan. Ka handap maké calana sontog maké beubeur sagedé tampah, Duanana pada nyorén gobang ngangsar ampir

antel kana taneuh. Upama ngarérét ka nu ngahormat, burileng panonna nu sagedé jéngkol téh hirup kawas rék kék waé ngerewes.

Ari Ciung Wanara aya nu ngabéjaan yén éta téh patih, ngadon solongkrong nyampeurkeun. Duka kituna téh pédah didikan Aki jeung Nini Balangantrang nu ngajarkeun hakékat jelema mah taya bédana da sarua damelan Nu Maha Kawasa. Malah dina basa gé ka ieu-ieu sarua taya adab taya kasar. Atawa pangna wani nyampeurkeun patih téh perbawa sipatna nu teuneung. Tapi nu pasti mah berekah didikan jeung sipat!

Waktu Ciung Wanara nyampeurkeun ka patih mah papakéanana lain nu biasa, tapi diganti ku nu goréng. Malah teu maké baju-baju acan, beuteungna ngahaja dibucitreuk-bucitreukkeun, beungeutna camérong diko-toran leutak.

Barang solongkrong ka patih, nu disampeurkeun nanya sorana mani tarik semu peura, "Rék naon sia budak buncir nyampeurkeun ka kami?"

Ceuk Ciung Wanara bolostrong bari teu kireum-kireum, "Hayang ngadu hayam jeung nu Kangjeng Patih!"

"Hah siah wawanianan! Boga hayam turundul kitu wani ngadu jeung nu aing! Sakali ngabintih gé hayam sia paéh!" Patih Purawesi sasauranana kitu bari bendu sabab asa dihina ku budak buncir.

"Nyobaan wé!" ceuk budak buncir téh.

"Heug! Tapi naon tumpangna?" saur Patih Pura-gading.

"Teu boga da kami mah tara tumpangan!" cék budak buncir.

"Aéh-aéh siah!" saur Patih Purawesi, "Kieu wé atuh! Lamun hayam sia éléh, sia ku kami digebug sapuluh kali Ku gegendir ieu! Wani henteu?"

"Wani! Ngan upama hayam patih nu éléh naon tumpangna?"

"Moal éléh hayam kami mah!"

"Enya upama ieu mah," ceuk budak buncir deui.

"Manéh ku kami dibéré duit sarajut!" saur Patih Purawesi.

Geus nyieun perjangjian kitu mah Patih Purawesi jeung Patih Puragading nimbalan ponggawa nyandak hayam kagunganana nu pangsaéna. Budak buncir diajak ka pakalangan paranti ngadu hayam. Di dinya nu lalajo geus pinuh. Jelema sakitu lobana teu aya saurang gé nu mangmeunangkeun ka hayam budak buncir.

Hayam Patih Purawesi tuluy diasupkeun ka pakalangan. Barang sup ger nu lalajo surak. Hayam téh jangkung gedé buluna hérang pertanda asak piara, jawérna sumpel, buntutna lempay, siihna seukeut panjangna kira-kira satunjuk. Barang jrut ka pakalangan, belegender kokoréh tuluy kongkorongok.

Ningali hayam lagana kitu, Patih Purawesi imut. "Sok, Buncir asupkeun hayam manéh!"

Hayam turundul téh ku budak buncir ditiup sirahna geus kitu dialungkeun ka pakalangan. Barang sup, séak diudag ku hayam Patih Purawesi. Si Turundul nyingcet, jol di tukangeun Si Jelug, kecok sirah hayam Patih Purawesi téh dipacok, jebét dibintih. Teu ngadua-kalian, hayam patih Purawesi ngagolér teu hudang deui.

Ger nu lalajo surak éak-éakan. Patih Purawesi barengep lain pédah aya nu neunggeul tapi bakat ku éra ku nu lalajo. Sabab hayam kagunganana tacan aya nu ngéléhkeun, sumawonna nepi ka ngagolér kawas harita mah. Ongkoh jaman harita mah ajén jelema téh ditangtukeun ku hayam aduna. Upama hayam aduna kuat teu aya nu ngéléhkeun, ajén nu bogana ningkat upama hayamna éléh, ajén nu bogana turun.

Budak buncir téh nyokot hayamna ti pakalangan, tuluy diusapan. Nu lalajo ngarogrog nempo hayam budak buncir. Ku saréréa pada nyidikkeun teu aya tanda-tanda hayam alus. Nu matak sakur nu lalajo pada hookeun.

"Sok ayeuna mah jeung nu aing!" saur Patih Puragading. "Sok asupkeun heula hayam maneh, Buncir!"

Saperti tadi budak buncir téh méméh ngasupkeun hayamna ditiup heula huluna, Sanggeus hayam turundul aya di pakalangan, hayam Patih Puragading diasupkeun. Barang sup sebrut hayam jelug nu Patih Puragading ngudag Si Turundul. Tapi nu diudag rikat luncat ka luhur nepi ka nu ngudag téh kaselebrungan. Si Turundul geus taki-taki di tukangeun Si Jelug. Barang Si Jelug malik, sebrut deui ngudag. Si Turundul nu geus taki-taki mapang hulu Si Jelug ku pangbintih satakerna. Jepet golépak hayam Patih Pura gading ngagolér. Ger deui nu lalajo surak. Patih Puragading baketut ambek nyedek tanaga midek.

Sanggeus dua hayam patih ngagolér, budak buncir ngadeukeutan patih rék nagih jangji, Patih Purawesi jeung Puragading kalah ambek, geus puguh hayam nu dipikameumeutna éléh, ayeuna aya nu nagih. Ku sabab kitu budak buncir téh dirawél tadina rék digebug. Ngan budak buncir nu taya lian Ciung Wanara bisa cungcat-cingcet nepi ka teu katéwak.

Sakitu dikepung ku dua patih dibantuan ku para ponggawa karaton teu beunang. Ber pada ngudag, Ciung Wanara geus teu aya, nyumput ngadedempés. Puguh wé dua patih téh ambek murang-maring. Majar jelema sakitu lobana éléh ku budak buncir saurang.

Kacaritakeun béja yén aya budak buncir boga hayam adu sakitu meunanganana geus dugi ka Kangjeng Raja Galih Pakuan. Anjeunna enggal nimbalan para ponggawa milarian budak buncir téa. Nu milarian geus ber ka ditu ber ka dieu tapi nu dipilarian teu kapendak, teu aya raratan-raratanana acan.

Kabeneran ku kapinteran Léngsér budak buncir téh kapanggih. Ngan waktu diajak ka karaton ngadeuheus ka Kangjeng Raja, budak buncir téh mugen, embungeun. Ari alesanana sieun ku patih. Budak buncir téh nya nyarita terus terang katugenahna ku patih. Nu jangji rék méré duit sarajut kalah rék nyiksa. Patih nu modél kitu cenah kudu meunang hukuman.

Léngsér nyanggupan rék méréskeun masalah éta asal budak buncir daék milu ka karaton. Kacaritakeun sanggeus Léngsér jangji mah, budak buncir téh daékeun milu.

Barang nepi ka karaton patih keur araya di dinya. Nempo budak buncir panonna burulang-burileng tapi teu bisa kukumaha da sieuneun ku raja. Budak buncir mah nempo patih kitu téh tenang wé siga teu aya kakeueung.

Saparantos diparios ku raja, énggalna budak buncir terus terang hayang ngadukeun hayamna jeung kagungan raja, nu geus sohor ka mana-mana teu acan aya nu ngéléhkeun. Waktu diparios naon tumpangna, waler bu¬dak buncir, pati-hurip raga sareng badan. Dawuhan raja ti kami mah cenah tumpanganana nagara sabeulah.

Isukna jelema-jelema geus pinuh di tempat pangaduan hayam rék lalajo. Hayam raja mah datangna ka dinya gé pada ngagotong jeung kurungna. Ti barang datang disada kakak-kokok jeung pucak-pacok.

Atuh si Budak Buncir geus datang cingogo bari ngusapan hayamna Si Turundul.

Barang geus ninggang kana waktuna dua hayam geus pasang sanghareup-sanghareup. Hayam raja nu jangkung leuwih ti hayam patih, dongko bari muridingkeun bulu beuheungna, panonna gular-giler sieun kapiheulaan kabintih. Kecok Si Turundul sirahna dipacok, jebét dibintih. Ger nu lalajo ramé surak kabéh ngabobotohan hayam raja. Ngan dibintih sakitu tarikna Si Turundul teu régrog-régrog. Manéhna gulak-gilek ngamaénkeun huluna bisi kabeunangan deui. Kangjeng Raja Galih Pakuan imut ngagelenyu ningali hayam aduanana nu sakitu ageungna, ngalawan hayam turundul, eukeur mah leutik kawas kurang parab deuih, Tapi waktu Kangjeng Raja imut kitu, teu kanyahoan kecok hayam kagungan raja dipacok jawérna, jebét dibintih.

Kawas lawan-lawan Si Turundul nu ti heula, teu kudu ngadua kalian dibintih, sakali gé cukup. Barang jebét golépak ngagolér.

Kangjeng Raja ngarénjag reuwas teu aya papadana, Patih Purawesi jeung Puragading tadina rék ngarontok budak buncir, ngan énggal dihuit ku raja.

"Héy Patih! Teu meunang kitu! Geus puguh hayam urang nu éléh, rék naon deui! Kaula moal jalir jangji rék masrahkeun karajaan satengahna. Geus adat nu sok ngadu ngan meunang jeung éléh. Malah loba nu béak kakayaanana ku ngadu!"

Barang ngadangu kasauran raja kitu, patih cicing teu ngomong sakemék Harita kénéh karajaan Galih Pa¬kuan beulah kulon dipasrahkeun ka budak buncir. Beulah wétan mah geus dicepeng ku putrana Hariang Banga.

Dina hiji kasempetan kauninga ku raja yén budak buncir téh taya lian ti Ciung Wanara putrana ku anjeun, nu dirorok ti oorok ku Aki jeung Nini Balangantrang. Ku sabab kitu saur raja ka Ciung Wanara, "Sukur hidep geus jadi budak prihatin. Jeung hidep boga karajaan lain warisan, tapi hasil usaha sorangan. Muga-muga waé bisa ngajalankeun pamaréntahan, ari Ama mah ti wangkid ieu rék ngabagawan."

Diropéa tina buku "Jaka Gurumaya Ngaburak-barik Siluman"
karya Tasdik 1996

Pancén 3

Sangkan hidep leuwih paham kana eusi carita pantun "Ciung Wanara" pék téangan kekecapan nu teu kaharti, tuluy susun mangrupa glosarium!

Kecap	Hartina

Pancén 4

Nganalisis Unsur-Unsur Intrinsik Karya Sastra

Teu béda ti nongton film atawa nongton sinétron, dina lebah maca karya sastra ogé, urang bakal manggihan sawatara unsur anu ngahirupkeun hiji carita nu dilalakonkeun, saperti: saha baé tokoh atawa palakuna, di mana lumangsungna éta kajadian nu dicaritakeun téh, kumaha leunjeuran caritana, jeung hal naon nu hayang ditepikeun ku pangarang sabada film atawa sinétronna ditongton. Satuluyna, sanggeus hidep maham kana eusi carita pantun "Ciung Wanara", pék analisis ku hidep babarengan jeung kelompok unsur-unsur intrinsiknana ku cara ngusian tabél di handap ieu:

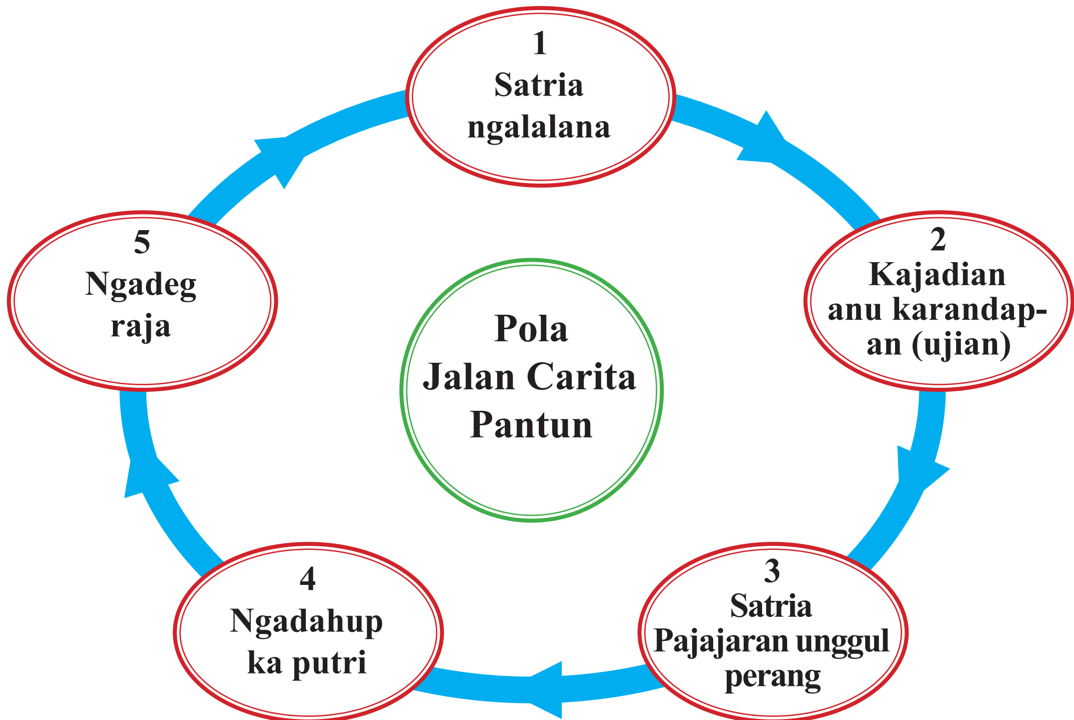
Unsur-Unsur Intrinsik Karya Sastra Dina Carita Pantun "Ciung Wanara"				
Téma	Palaku	Galur	Setting	Amanat
....	....	....	....	....

Pancén 5

- Pék hidep néangan deui conto-conto carita pantun nu séjénna. Hidep bisa néangan conto-conto carita pantun tina internét, koran, majalah jeung média séjénna!
- Sanggeus kapanggih sababaraha conto carita pantun, pék jieun ringkesanana!

Pancén 6

- Niténan Pola Carita Pantun
  Tina dua carita pantun anu dicontokeun, duanana miboga pola anu maneuh. Pék ku hidep titénan sing nepi ka kaharti.

Ku cara nuturkeun pola anu digambarkeun dina diagram di luhur, hidep babarengan jeung kelompok bisa kalayan gampang nyieun ringkesan carita pantun "Ciung Wanara". Pék tuliskeun dina tabél ieu di handap!

CARITA PANTUN	POLA/STRUKTUR CARITA				
	Satria ngalalana	Ngarandap-an Ujian	Satria unggul perang	Mulang tuluy ngadahup ka putri	Ngadeg Raja
Lutung Kasarung					
Ciung Wanara					

Tuluy éta hasil diskusi téh dibacakeun di hareupeun kelas. Waktu hidep cacarita di hareupeun kelas, perhatikeun hal-hal saperti ieu di handap:

1. Ngucapkeun salam
2. Nyarita ngagunakeun basa anu sopan
3. Sikep jeung penampilan anu hadé
4. Percaya diri
5. Volumeu sorana sing ngoncrang tur béntés
6. Matéri anu ditepikeun kudu jelas jeung sistematis

D. Latihan (Nyangkem Unsur Kabahasaan)

Pancén 7 (Nyangkem Kecap Saharti)

Dina wacana Lutung Kasarung di luhur aya kalimah anu unina:

Geus datang kana mangsana dipeuncit,
lutung teuing ku *giras*, hésé ditéwakna

Kecap *giras* dibasakeun ka sasatoan anu linghas hésé ditéwakna.

Pikeun mikawanoh kecap sasaruaan atawa sinonim, ieu di handap kapidangkeun kalimah anu kecapna ditulis di antara tanda kurung nu saharti jeung kecap-kecap anu dicitakna dicodongkeun! Pék geura titénan sing nepi ka kacangkem!

1. Dudi mah lamun ulin téh *jarambah*. (sok aprak-aprakan jauh)
2. Duit nu lobana Rp. 13 juta keur meuli motor téh geus *kacongcay* Rp. 5 juta dipaké heula keur mayar sakola. (ngurangan, kacocéng).
3. Geus sababaraha poé Nandang *ngulincer* baé nyiar duit, tapi weléh teu aya nu méré nginjeum, (nguriling, ngider)
4. Gina téh ti *keur* leutik kénéh dikukut ku bibina, lantaran bibina can kabiruyungan boga budak. (waktu)
5. Horéam rék ngajak Si Mardud ka réstoran téh, tuda manéhna mah lamun dahar téh *gembul* pisan. (tara seubeuh ku dua piring)
6. Ka jalma nu *belengong* téh loba nu teu raresepeun. (teu nyaho tatakrama)
7. *Kacaturkeun* dina hiji poé Nini Ijot indit ka dayeuh maksudna rék meuli baju “longdress”. (kacaritakeun)
8. Si Nurdin mah *kebluk* (ari hudang téh geus beurang), béda pisan jeung adina mah goréjag (ari hudangna téh isuk-isuk pisan)
9. Edi mah ari boga naon-naon téh ngan *hayang nukeurkeun* atawa ngajual baé (bosenan)
10. Karunya ka Si Mémét, *koré*, padahal umur geus aya welasna taun. (awakna leutik baé)

PANGAJARAN 3

ARTIKEL

Cupumanik

38
Taun IV No. 2
September 2006

Budaya Nyangrah
Sajarah: A. Sobana Hardjasaputra
kaca 57

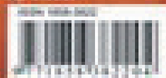
Prof. Sidik
23 Taun Nalungtik
Konéng Gedé
kaca 65

Hariwang
Sastra: Waluya
kaca 14

Si Kabayan
Budaya: Ajip Rosidi
kaca 11

Naskah Sunda
Nu Teu Kungsi Kabaca

Sumber: www.sundanews.com

Dina média massa, kayaning majalah, koran, atawa média online, lian ti eusina ngamuat berita téh mindeng ogé ngamuat artikel atawa bahasan. Éta artikel téh eusina mangrupa pangaweruh nu umum tur haneut kénéh (aktual jeung faktual). Jejer tulisanana nyoko kana masalah nu patali jeung budaya, sosial kamasarakatan, hukum, olahraga, kaséhatan, ékonomi jsté. Tangtuna anu gedé mangpaatna pikeun ngajembaran pangaweruh urang.

Wanda-wanda artikel biasana digolongkeun dumasar kana saha nu nulisna, fungsi, jeung kapentinganana. Ditilik tina jihat nu nulisna aya nu disebut artikel redaksi jeung artikel umum. Artikel redaksi nyaéta tulisan nu digarap atawa ditulis ku redaksi dumasar kana tema nu jadi eusi penerbitan. Sedengkeun artikel umum mangrupa tulisan nu ditulis ku umum. Demi fungsi jeung kapentinganana, aya artikel husus jeung artikel sponsor. Artikel husus sok disebut ogé artikel redaksi, sedengkeun artikel sponsor nyaéta artikel anu ngadadarkeun hiji hal supaya dipiwanoh ku balaréa.

Dina ieu pangajaran, hidep baris diwanohkeun kana rupa-rupa artikel jeung unak-aniknа. Hidep ogé dipiharep mampu mutalaah kana téks artikel, nu engkéna baris dilatih pikeun méré interpretasi, méré tanggapan jeung ngométaran kana hiji artikel, nepi ka ahirna hidep bisa nyieun artikel.

A. Maca Artikel

Pék ku hidep ilo kalayan gemet ieu bacaan di handap!

Teks ka-1

Ngadu Geulis

Kénging Ensa Wiarna

Kolot mah mapatahan, cenah kudu boga saku dua. Lain goréng sangka tangtuna gé tapi ati-ati. Atuh, mun aya nu muji, tong waka atoh, komo nu muji hareupeun. Da nu kitu mah, bisa waé pangarahan, hayang meunang kauntungan ti nu dipuji.

Kudu boga saku rangkepan. Éta gé ceuk kolot kénéh. Atuh, tong waka percaya ka nu ngumbar jangji, da nu hawara biwir mah, ceuk ki dalang, leuir pikir. Nu asal nyarita, ilahrna, teu asak balitungan.

Cék kekecapan kolot deui baé, jéngkol aya usumna, ékol mah bisa sapapanjangna. Nu boga karep ngedalkeun alesan, nyombo, jeung ngabobodo nu wujudna dina pamuji jeung jangji, bisa kedal sapapanjangna. Kétang, ari raména jangji jeung pamuji mah, aya usumna, usum-usuman, lima taun sakali, sakurang-kurangna gé. Dina mangsa pilihan pamingpin, moal kurang-kurang nu muji-muji rahayat jeung ngedalkeun jangjina. Cenah, rahayat téh geus palinter! Ngan, tangtu wé, ngadéngé pamuji kitu gé ulah waka beukah liang irung, da puguh bisa jadi ukur panyombo jeung pangolo, boa sangkan balangah, atawa teu curiga mun loba nu rék curang.

Kétang, bongan jadi rahayat! Tukang dipépéndé sina ngarasa kapaké. Urusan nyombo si leutik, geus aya ti baheulana. Remen kacatur dina carita-carita buhun, upama pangawulaan (ménak) mikahayang banda rahayat, apan cukup wé ku muji-muji. "Alus tah kuda téh, hadé piara andika mah!" Nu dipuji, bungah, léah haté nu saterusna sadrah mikeun barang atawa pangabogana.

Mun nu hayang jadi pamingpin muji jeung ngabibita, teu sing salah. Jurus kitu téh, padika lawas dina ngawasa pihak séjén. Kitu téh saperti ceuk Haji Hasan Mustapa, ilaharana jelema bisa dibibita ku nu pikabitaeunana, bisa disingsieunan ku nu dipikasieunna. Kitu deui ceuk Jeffrey Archer (dina The Fourth Estate) apan sangkan pihak séjén nurut téh, bisa maké dua cara, mun teu diolo, diintimidasi!

Jurus kawas kitu gé diéstokeun pisan ku nu harayang kapilih téh. Apan, nu sakirana kasedep jeung kalandep ku masarakat, disadiakeun. Mangga pilih, jalmi sohor artis selebritis.

Dina mangsa jaman 'youtube' jeung 'idol' popularitas jadi tinimbangan utama. Kadar, mampuh jeung henteuna dina mancén gawé, teuing aya dina tinimbangan nomer sabaraha. Nu penting, kumaha raména. Kétang, kamampuhan mah nuturkeun, bisa diajar! Sageuy teu apal, tolab élmu téh apan sapapanjangna.

Ngasongkeun selebritis atawa artis, teu sing salah. Kabéh gé tunggaling mahluk, naon waé propésina manusa-manusa kénéh. Teu sing ngalanggar undang-undang, malah luyu jeung aturan anu nyampak, masing-masing warga nagara gé boga hak milih jeung dipilih. Boa, karep ngasongkeun artis atawa béntang pilem gé tandaning pinter jeung wijaksanana nu 'ngabenkeun' pipamingpineun. Wanoheun kana kaayaan rahayat nu seuseut-seuat dina nyumponan pangabutuh sapopoé. Rayat kudu kerung ngerutkeun kulit tarang mikiran bangbaluh hirup. Ku lantaran kitu, meureun, merenah mun dibéré pipamingpineun nu sohor di dunya hiburan. Hartina, teu sing salah, mun pipamingpineun boga karep ngahibur masarakat.

Upama pihak nu hayang nyangking kakawasaan ngabalitungkeun karesep masarakat, mémang témbrés dina paripolahna, saperti kagambar dina pilihan umum, pilprés jeung pilkada. Pihak-pihak nu hayang kapilih, tatahar ti anggalna. Najan can waktuna kompanye, nu 'ngawanohkeun' jenglengan pribadi piliheun mah ubyag naker. Sina sohor, sina popular, ulah éléh ku selebritis.

Rayat nu dianggap pinter, ceuk kolot mah, angger ulah kabobodo ténjo! Mun salah milih, leuh, rék milih deui téh, 'ngemplad' naker, da kudu ngadagoan usum pilihan lima taun deui. Boa sajeroning nungguan pilihan deui gé loba nu geus jompo.

Milih pamingpin, milih nagarawan, lain sakadar milih pulitisi. Béda, cenah, pulitisi jeung nagarawan mah. Saperti ceuk Jefferson, pulitisi mah mikirna pilihan umum saterusna; ari nagarawan mah mikiran generasi saterusna. **

http://mangle-online.com/pidangan/perelean/1354118938,

Pancén 1

Sangkan hidep babari paham kana eusi bacaan di luhur, téangan ku hidep kekecapan anu teu dipikaharti. Éta kecap téh paluruh dina kamus tuluy susun mangrupa glosarium. Ku cara hidep mindeng maluruh harti hiji kecap, saeutik-saeutik kabeungharan kecap hidep bakal nambahan. Ieu hal bakal jadi solusi supaya hidep ngarasa gampang diajar basa Sunda.

Kecap	Hartina

Pancén 2

Sanggeus hidep réngsé maca jeung nengetan téks carita di luhur, pék jawab pertanyaan ieu di handap!

1. Medar perkara naon éta tulisan téh?
2. Kumaha koméntar hidep kana artikel di luhur?
3. Naon anu dicaritakeun dina paragraf ka-1 nepi ka paragraf ka-4?
4. Paragraf anu mana nu nuduhkeun panutup éta tulisan? Tuliskeun kalimah mimitina!
5. Kumaha sistematika pidangan éta tulisan nurutkeun pamanggih hidep?

Teks ka-2

Pangarang: Sok Ngabohong, Tukang Rahul, Gedé Wadul?

Ku: Yanti Sri Budiarti

Naha enya pangarang sok ngabohong, tukang rahul, gedé wadul?

Kumaha lamun nampa pananya samodél kitu? Naha pangarang kudu ambek? Keun wé, tong teuing dianggap. Mending urang guar naon anu disebut ngarang jeung naon maksudna ngarang. Dina sastra aya nu disebut kagiatan aprésiasi sastra jeung kagiatan éksprési sastra. Aprésiasi sastra nyokona ka pamaca sedengkeun éksprési sastra nyokona ka pangarang. Aprésiasi téh kumaha carana maca hiji karya bari digayem dirarasakeun nikmatna. Sedengkeun éksprési mah kumaha carana ngungkapkeun rasa. Aya deui nu jadi panyambung antara pangarang jeung pamaca nyaéta kritik sastra. Eta tilu hal kawengku ku ugeran jeung aya dina sabudeureun garapan nu disebut sastra.

Naon ari ngarang?

Nu disebut ngarang teh ngéntépkeun ungkara sangkan ngawujud hiji bentuk dina wangun tinulis nu éndah. Gumantung kana niatna. Rék nulis atawa ngarang naon? Beda jeung karya tulis dina wangun karya ilmiah nu kudu napak kana téori nu aya saméméhna, ogé kudu aya bukti-bukti kalayan nyata. Ngarang mah nulis dina wangun nu leuwih bébas, leuwih lega, méré lolongkrang keur imajinasi, lamunan atawa sawangan. Sok sanajan kitu, pangarang butuh napak kana kanyataan. Teu salilana ulin dina dunya sawangan nu ngawang-ngawang, tapi ogé kudu tungkul nempo jalan tincakeun.

Nu kumaha éksprési sastra?

Dina ngarang aya kalaluasaan pangarang ngambah dunya sawangan, ngaréka-réka kanyataan nu kapanggih, nu katempo, nu kadéngé, nu kaalaman,nu kabadanan. Miang tina kanyataan atawa réalitas nu aya, diwawaas, dipapantes. Antukna jadi hiji karya tulis bisa mangrupa sajak, prosa (fiksimini, carpon,novél) atawa dina wangun naskah drama. Dina catetan ieu, urang hususkeun waé kana nulis fiksimini. Aya nu kudu diperhatikeun kalayan gemet ku nu diajar ngarang lamun urang hayang panggih jeung ajén tulisan.

1) *Peka*, salian ti seukeut pangdeuleu, seukeut pangreungeu, seukeut rasa, nu disebut peka téh bisa milih-milih bahan jangeun tuliskeuneun tur bisa milih dina wangun nu kumaha sangkan pas antara bahan jeung wangun. Ideu nu alus ditulis keur pisajakeun can tangtu jadi karya nu hadé dina wangun fikmin. Bahan jeung wadahna kudu pas. Kitu deui sabalikna. Ideu nu séjénna manggih tempat nu alus dina wangun fikmin atawa carpon, can tangtu jadi karya anu hadé dina wangun sajak.
2) *Leukeun*, dina harti daék ripuh ku nengetan naon nu aya sabudeureun urang nu alus jangeun bahan tuliskeuneun. Teu poho mawa catetan, boh dina buku saku atawa dina hapé keur nyangcang hiji ideu nu biasana datang sabot keur di jalan, dina kandaraan, keur macét, keur di jamban, atawa di mana waé. Sabab, nu ngaranna sakadang ideu téh béda-béda watekna, béda-béda pamawana. Aya nu datang ngan sajorélat, laju kapopohokeun. Aya ogé nu ngingiclik, ngurihit ménta dituliskeun. Lamun manggih ide nu nunutur kawas kitu,

kudu rapékan. Geuwat catet. Lamun nyalsé, pék tuliskeun nepi ka tutug. Nepi ka lantis kaguligah nu aya jeroeun dada. Tuturkeun ka mana mawana haté.

3) *Sabar*, ulah gampang mupus nu geus ditulis. Sabab otak kréatif, sok diganggayong ku otak éditor. Maksudna kieu, kungsi pan mun keur nulis, can nanaon, can gé sakotrét-kotrét acan, rajol pananya, atawa ranyong pikiran nu ngaulah-ulah. Ulah kitu, goréng! Ulah, kadinya, butut! Tah, mun manggihan situasi samodel kieu, ulah diwaro. Nulis mah nulis wé. Geus katempo wujudna, geus katempo jadi karya, kakara bagéan ngaropéa. Pék, ayeuna mah bagéan otak editor anu gawéna. Masieup deui pagawéan. Ngabebener éjahan, tanda baca, milihan kecap, ungkara, atawa diksi nu pas. Mupusan kalimah nu hampos. Ngawewegan plot. Ngaganti ngaran tokoh, jrrd..

4) *Jujur*, tuturkeun kereteg haté. Nulis diniatan pikeun nepikeun bebeneran. Lain saukur rék ngungudag ngaran. Ngaran mah ti orok gé geus dibéré ku indung-bapa, lin? Geus teu kudu ditétéangan.Tinggal alus-alus ngajagana. Jujur dina harti séjén, nyaéta ulah ngarempag étika tulis-tinulis. Etika tulis-tinulis, nyaéta ulah sagawayah ngaku karya batur disebut karya uing, nu kitu teh plagiator kasebutna. Leuwih jahat batan koruptor! Kumaha lamun urang kapangaruhan sabab geus maca buku atawa karya nu lian. Babari, kari sebutkeun wé sumber inspirasina. Komo lamun narjamahkeun tina hiji karya éta mah wajib pisan disebut judul karya asli jeung saha nu ngarangna.

5) *Handap asor*, nu ngaranna handap asor bakal katempo tina kumaha nata kalimah, nata gagasan, nata kamandang, nata pamadegan. Perbawa jumawa sok tara karasa nerap dina diri. Asa aing uyah kidul, asa aing loba pangalaman, asa aing geus seubeuh ngakan uyah, asa aing geulis, asa aing gandang, asa aing pang-anu-na. Heup, teu hadé nu kitu téh. Bakal loba rugina. Da saluhureun langit, pinasti aya langit. Sajaba diajar nulis nu hadé tur bener, hayu urang diajar ngahargaan nu séjén.

6) *Teu gampang kasoran* (teu babarian, teu penggas harepan, teu pundungan), loba pisan nu nanya di lapak kumaha carana nulis fikmin? Ulah ngarasa kagok, ulah tumamu. Mangga geura kotéktak papagon nulis fikmin di ieu lapak. Mun geus apal, kari prak nulis. Karasa ku sorangan,loba ngatogna can apal jalan mah. Sieun kitu,

sieun kieu, sieun éra ongkoh da fikmin taya nu ngomén, dalah jempol nu nyangsang gé ngan hiji-dua. Komén jeung jempol ulah dijadikeun udagan. Mun ditengetan, ti waktu ka waktu, fikminér nu aktip téh béda-béda, lain hartina mundur pédah pundung, bisa jadi ku teu kasiwer da aya pangabutuh nu kudu disangharepan. Supaya tetep gedé haté, pan aya jampena: "Prosés...prosés...prosés! Puah!"

7) *Daékan*, daék tatanya, daék maca, daék diajar nulis. Kudu jadi kasadaran dina batin séwang-séwang yén kagiatan maca jeung nulis kacida raketna. Sabab gedé pisan pangaruhna naon-naon nu dibaca kana tulisan. Siga téko, siga kendi, naon nu ngucur ti jerona pasti naon nu asup saméméhna. Mun cai hérang ngagolak, asup kana téko nu geus ditundaan kopi jeung gula, nu kaluar tina teko waktu dicicikeun nya pasti cikopi atuh, ma enya susu? Aléwoh tatanya di lapak ayeuna mah kasungkeret ku dibates teu meunang komén leuwih ti tilu kali. Wayahna, da mémang mun teu kitu sok aya waé nu caliweura, loba heureuy, komén mengpar tina eusi fikmin. Lain teu menang heureuy, ngan meureun dari pada ngahambur-hambur waktu keur heureuy, mending dipaké keur diajar komén nu leuwih daria. Ngarah karasa mangpaatna keur saréréa, keur kamajuan lapak FBS, keur nanjeurkeun kaSundaan nu napel na awak urang.

Nu kumaha apresiasi sastra?

Kumaha ngukur hiji karya nu hadé? Eta pananya jol deui jol deui ti Ki Hasan. Kabaca da, Ki! Asa éra parada macana gé. Cik, ah! Manawi kaduga.

Lamun urang maca hiji karya, tangtu kudu dibaca nepi ka tamat. Kakara karasa ku haté, yén éta karya téh alus atawa goréng. Kumaha éta haté bet bisa nyebut alus atawa goréng? Pasti geus boga bahan keur nganiley. Kitu pan? Aya ogé nu ngukurna téh ku muringkak bulu punduk, siga pamadegan Acep Zamzam Noor.

Terusna kumaha? Sastra miboga wangun. Dina prosa contona, aya nu disebut unsur intrinsik, aya nu disebut unsur ékstrinsik. Unsur nu disebutkeun bieu bisa dilarapkeun dina fiksimini. Unsur intrinsik nyaéta unsur nu napel dina karya, ngawengku: téma, latar/setting, alur/plot, tokoh, gayabasa/majas,titik tilik, amanat atawa pesan. Bahasan nu ieu mah pan sok remen kapanggih dina dokumén lapak nya? Unsur ékstrinsik nyaéta

unsur luareun karya nu mangaruhan kana karya, saperti pangalaman, idéologi, politik, ékonomi, sosial, budaya, ageman hirup, pendidikan pangarang. Sakabéhna bisa mangaruhan kana hiji karya.

Nu kumaha kritik sastra?

Kritik teh minangka panyambung antara pangarang jeung pamaca. Dina wangun buku, peran kritikus kacida gedéna. Sabab bisa méré kamandang éta buku alus henteuna pikeun pamaca. Naon guna jeung mangpaat nu bisa dicokot tina éta buku. Kritik kudu saimbang antara muji jeung nuduhkeun kalemahan.

Di lapak FBS (Fiksimini Basa Sunda), komén bisa dipungsikeun keur kritik sastra. Komén téh mangrupa kontak langsung antara pangarang jeung pamaca. Kalolobaanna mah muji, sangkan leuwih sumanget diajar nulis. Aya ogé nu sakadar keur pangbeberah, "say, hello". Da dina inbok mah teu ramé, eungap ongkoh mojok paduduaan mah jeung deui pan ngarah kabaca ku saréréa. Tah, éta palebah kabaca ku saréréa éta urang kudu asak tinimbangan. Komo deui komén urang téh diabadikeun ku web FikminSunda.com. Bakal kabaca ku saha waé nu natamu ka dinya, boh keur kabutuhan panalungtikan, boh keur nu hayang mikawanoh kana fikmin Sunda.

https://www.facebook.com/notes/fiksimini-basa-Sunda/pangarang-sok-ngabohong-tukang-rahul-ged%C3%A9-wadul/605745432800361,

Pancén 3

Pék ayeuna ku hidep titénan artikel "Pangarang: Sok Ngabohong, Tukang Rahul, Gedé Wadul?", tuluy bandingkeun jeung artikel "Duit Juta-Juta" di luhur!

- Kumaha koméntar hidep kana éta artikel (teks ka-2)?
- Naon bédana jeung kumaha karasana, utamana lebah basa nu digunakeunana?

B. Medar Artikel

Sanggeus hidep réngsé niténan, maham kekecapanana tur ngajawab pertanyaan-pertanyaan di luhur, sangkan pangaweruh hidep ngajembaran sarta hidep mampuh nyangkem matéri pangajaran, pék baca pedaran di handap ieu!

Artikel téh ngabogaan harti salaku hiji karangan faktual (nonfiksi) ngeunaan hiji masalah sacara lengkep, anu panjangna teu tangtu, pikeun dimuat di media massa. Artikel kaasup kategori tulisan views (sawangan, nyaéta tulisan anu eusina sawangan, ideu, opini, kumaha nu nulis ngajén kana hiji masalah atawa kajadian.

Artikel téh hartina karya tulis lengkep dina média massa saperti surat kabar, majalah, tabloid, jeung sajabana. Aya ogé nu nyebutkeun, artikel nyaéta tulisan lepas nu eusina mangrupa opini hiji jalma anu ngajujut hiji masalah nu tangtu, sipatna aktual atawa kontrovérsial kalawan udagan pikeun méré nyaho (informatif) jeung ngayakinkeun (pérsuasif arguméntatif), atawa ngahibur halayak nu maca (rékréatif). Nu dimaksud lepas téh sabab saha waé bisa nulis artikel, kalawan topik anu bébas, saluyu jeung minat sarta widang kaahlian dirina masing-masing. Nu nulis artikel raket patalina jeung hiji ideu atawa gagasan ngeunaan pasualan jeung solusi anu hayang ditepikeun ka halayak. Nulis artikel, biasana miboga udagan pikeun nawarkeun solusi pikeun ngungkulan masalah, ngadidik, ngahibur jeung mangaruhan nu maca.

1. Kalungguhan jeung Kagunaan Artikel

a. Penerjemah warta dina kalawarta

Pikeun kalawarta, tabloid, atawa majalah, artikel nu ditulis ku ahli dina widangna miboga fungsi minangka pangaping sakaligus minangka penerjemah jeung nu nganalisis warta. Artikel, miboga fungsi pikeun

ngahijikeun fakta-fakta dina warta kana hiji wengkuan jéntré, tandes, sarta ngeunah dibacana.

b. Wahana diskusi geusan néangan solusi sarta prosés aktualisasi jeung éksisténsi diri.

1) Wahana diskusi jeung sosialisasi gagasan.
Salaku masarakat intelék, nu nulis tangtu miboga kahariwang ngeunaan naon nu kabandungan, kabaca, katempo, nu kadéngé, sajeroning pangalamanana. Tuluy manéhna ngajén sarta ngangtukeun sikep kana pokok pasualanana. Salaku individu nu intelék manéhna miboga sikep ngeunaan hiji bebeneran, kajujuran, kaadilan, démokrasi, nanjeurkeun hukum, norma-norma sosial agama, atawa hal anu sifatna normatif ogé diaku sacara universal.

2) Sarana kontribusi pamikiran pikeun méré solusi kana hiji masalah.
Pikeun nu nulis artikel, yén nulis pikeun média massa téh dirojong ku tékadna pikeun méré kontribusi pamikiran dina raraga néang solusi kana hiji hal anu karandapan ku masarakat atawa bangsa.

3). Sarana aktualisasi sakaligus pikeun éksisténsi diri.
Teu saeutik jalma sacara sadar nulis artikel konsumsi pérs téh minangka sarana aktualisasi sakaligus éksisténsi diri. Descrates miboga pamadegan cogito ergo sum ‘saya berpikir maka saya ada’. Ngan jalma nu daék mikir nu bisa némbongkeun ajén diri nu bakal diaku ku masarakat.

2. Ciri Artikel

Artikel nu ditulis pikeun kalawarta atawa majalah mibanda tujuh ciri

a. **Aya ngaran nu nulisna**

Artikel nyaéta karya individual, hartina dina artikel ngaran nu nulis kudu dicantumkeun kalayan jelas. Pikeun artikel opini ngaran nu nulis biasana ditulis di luhur/di handapeun judul tulisan. Tapi lamun kategorina di luar opini contona artikel 'ringan' jeung artikel praktis ngaran nu nulis ditulis rada disumputkeun ku cara disimpen di ahir tulisan jeung ditempatkeun di jero kurung.

b. **Miboga gagasan nu aktual jeung atawa kontrovérsial**

Artikel kudu miboga gagasan nu aktual, kontrovérsial, atawa duanana. Gagasan nu aktual hartina sifatna anyar, can loba ditulis jeung diobrolkeun, hiji hal nu aya di luar batas atawa nu ilahar.

c. **Gagasan nu diangkat dina tulisan kudu patali jeung kapentingan jalma réa.**

Artikel nu ditulis kudu méré mangpaat ka jalma réa luyu jeung kaayaan pasar média massa nu midangkeun éta artikel.

d. **Ditulis kalayan référénsial ku visi nu inteléktual.**

Artikel nyaéta hiji karya nonfiksi, hartina béda jeung novél atawa carpon nu mangrupa hiji prosés imajinasi kréatif nu nulis. Artikel mangrupa hiji prosés kréatif inteléktual. Minangka karya inteléktual artikel kudu dirojong ku bacaan, pangaweruh, jeung tiori nu relevan anu biasana aya dina kalawarta, majalah, jurnal, hasil-hasil panaluntikan, skripsi, buku, atawa internét.

e. **Dipidangkeun dina basa nu hirup, populér, jeung komunikatif**

Artikel kudu maké basa jurnalistik. Basa jurnalistik hartina basa nu ilahar dipaké dina pérs, kalawarta, majalah, bulétin, jeung tabloid. Basa jurnalistik ciri utamana nyaéta basajan, jéntré, singget, ngirut, babari ditarima, babari

diinget, kaharti jeung dipikaharti ku jalma réa maksud jeung arahna (komunikatif).

f. Singget jeung tuntas

Singget sacara filosofis hartina sacara langsung, pikiran nu maca teu diulinkeun, nepi ka hésé nyurahananana. Singget sacara téknis hartina diluyukeun jeung kavling atawa rohangan nu disadiakeun anu unggal kalawarta rélatif béda.

Tuntas hartina henteu nyambung kana édisi nu satuluyna, artikel nu dipidangkeun dina kalawarta édisi ayeuna kudu bérés dina saharitaeun. Aya ogé anu dimuat sacara bersambung nepi dua atawa tilu édisi, tapi frékuénsi jeung préséntasena kawilang jarang.

g. Orisinal

Artikel anu ditulis asli mangrupa karya sorangan lain hasil plagiat atawa mindahkeun tulisan batur diaku karya sorangan. Pikeun nyingkahan éta hal nu nulis kudu ngawasa sakaligus ngamalkeun étika penulisan. Kadua artikel nu ditulis sarta dikirimkeun ka kalawarta atawa majalah kudu anu aslina lain meunang motokopi atawa salinanana.

Pancén 4

Sanggeus hidep paham kana pedaran matéri di luhur, pék jawab kalayan jéntré pertanyaan ieu di handap!

1) Naon ari artikel téh?
2) Dina naon urang bisa manggihan artikel?
3) Kalungguhan artikel téh pikeun wahana diskusi. Jéntrékeun ku hidep maksud éta kalimah!
4) Salah sahiji ciri artikel téh singget jeung tuntas. Jelaskeun maksudna!
5) Naon eusi artikel téh?

C. Nganalisis Gagasan Utama jeung Rangkay Karangan dina Artikel

1. Gagasan Utama dina Paragraf

Ayeuna urang rék diajar nganalisis gagasan utama dina paragraf. Dina diskusi kelompok, hidep bisa nyawalakeun jeung nganalisis gagasan utama paragraf dina artikel ieu di handap!

Dihin Pinasti Anyar Pinanggih

Saha nu teu ngangres ningal pirang-pirang jelema jeung sasatoan, ujug-ujug musna kaléléd lambak gangas tsunami. Wawangunan jeung tatangkalan méh rata jeung taneuh. Runtah pasoléngkrah di unggal tempat, ngahunyud di saban juru. Tempat nu tadina éndah jeung asri téh, deudeuh… kiwari ngan kari ruruntuk. Kajadianana wuwuh sakedét nétra éstu teu disangka-sangka. "Kakarénna" ukur nyésakeun rasa ketir jeung watir ku ningali layon 'ngabarugigag' pabalatak di mana-mana. Dihin pinasti anyar pinanggih. Tegesing Alloh parantos mintonkeun kakawasaanana.

Nu saralamet tina gulungan lambak gangas, tingjarerit-tingkarocéak, awor jeung nu maridangdam leungiteun anakna, kitu deui sabalikna. Nini-nini rawah-riwih néangan incu kakasih. Bébéné kaleleban ku beubeureuhna. Randa-randa tingsalegruk micangcam nu jadi salakina. Kokotéténgan, mapay-mapay unggal layon. Dilelekan bari disidikkeun sugan anakna, sugan bapana, sugan indungna jsté. Ngan lolobana lain jeung lain baé. Pon kitu deui, imah katut harta bandana burakrakan, teu kaciri urut-urutna acan. Loba nu bedah cimata, tinglenggerek bakating ku nalangsa. Papakéan ngan kari saraket awak. Pohara ngangresna lantaran lieuk euweuh ragap taya. Cindekna mah loba nu katalangsara, nunggelis

pahatu lalis. Henteu sanak henteu kadang, hirup bet jadi nunggul pinang.

Niténan korban tsunami harita nu kacida rohakana, jadi ngangres kabina-bina. Héabna mungguh kebat ka mana-mana. Tina galona watir jeung ketir, bet ngagédéng rasa kaahéng. Kahémeng téh duméh ngabandungan nu tumerapna ka Pulo Simeulue. Nurutkeun data nu maot ngan tujuhan, tina 6.306 jiwa jumlah pangeusina. Mungguh mun ngudag kana logika mah asa pamohalan. Malah éta pulo téh payus mun kudu pangheulana carem kasirna lambak. Nurutkeun akal séhat –utamana mun nelek-nelek kana peta- éta pulo téh apan sasatna paeunteung-eunteung jeung pangdeukeutna ka puseur lini. Anggangna ti puseur lini ka éta pulo (Simeulue) téh nurutkeun Dr. Yusuf Surahman, M.Sc. Direktur Teknologi Inventarisasi Sumber Daya Alam (TISDA) BPPT, kira-kira 60 km. Bandingkeun jeung ka Banda Aceh anu anggangna kira-kira 400 km. Mungguhing mana kitu ogé Gusti téh kagunganeun maksud anu tangtu.

Lian ti geus jadi katangtuan, dihin pinasti anyar pinanggih, cék ujaring carita lobana nu saralamet téh satemenna tumali jeung kapercayaan masarakat kana mitos. Mitos téh sumebarna tatalépa sacara turun-tumurun. Wallahu alam kumaha éta mitos téh dikemasna, naha ngaliwatan carita (dongéng), pakeman basa, totondén jsté. Ngan seuhseuhanan eusina mangrupa pépéling nu kacida dipuhit ku masarakatna. Cék sakaol, napakna ieu mitos, gelar tina luang nu kaalaman karuhunna dina abad 19-an. Bawirasa lamun nuduhkeun dina abad 19-an mah patali jeung bituna gunung Rakata (Krakatau) dina tanggal 27 Agustus 1883.

Waktu Gunung Rakata, bitu, cenah laut téh kawas nu kaserot. Basisirna ogé nepi ka saat ngolétrak. Loba lauk nu tinggolépak kasaatan. Jalma pahibut nyarokotan lauk nepi rada tengah. Tapi teu kungsi lila basisir nu tadina

Gunung Rakata bitu. Sumber: www.matletters.wordpress.com

ngolétrak téh ngadak-ngadak pasang. Ujug-ujug léb baé kagulung ku lambak -harita mah can aya istilah tsunami- anu pohara ngagulidagna méh 24 meter luhurna. Jelema nu ngaralaan lauk téh kabéh carem kaléléd lambak. Lambak nu rosa kebat hanjat ka darat, neumbrag jeung ngababukan naon baé nu ngahalangan. Sabada surud, naon-naon anu kasorang ku cai tuluy kabawa palid ka tengah laut. Tatangkalan, sasatoan jeung pirang-pirang jalma lir beunang nyapukeun baé, jadi runtah di tengah laut.

Pulo-pulo nu aya di sapanjang basisir Sumatra (Samudra Hindia) kaasup pulo Simeulue ogé kalémbak. Pirang-pirang pangeusina musna kabawa cai. Nya ku karuhun éta pulo, utamana ku nu salamet, éta kajadian téh dijadikeun catetan minangka pépéling keur sékésélérna. Éta pépéling téh salahsahijina ditépakeun ngaliwatan kila-kila. Kila-kilana di mana dunya ngariyeg, basisir ngolétrak, mangka kudu gura-giru marubus ka leuweung atawa tempat anu laluhur. Tah waktu dunya ngariyeg (tanggal 26 Désémber 2004) urang Simeulue mah cenah, cul naon-cul naon berebet baé marubus ka pagunungan. Da kitu mungguh nurutkeun unggelna mitos. Teu wudu ogé ari lemburna mah burakrakan. Ngan meureun, early warning system salaku antisipasi gempa & tsunami nu kakara rék dibaladah ku pamarentah, méh tinggaleun ketak ku urang Simeulue. Da keur urang Simeulue mah early warning system enas-enasna mah pan nyampak dina mitos téa.

Nurutkeun sawatara katerangan, pangna urang Simeulue loba nu saralamet téh ogé diSundang ku muhitna kana kapercayaan patali jeung rupa-rupa pantrangan. Upamana, urang Simeulue teu weléh mupusti alam sabudeureunana (leuweung) lantaran patali sieun ku saniskara pantrangan téa. Warga umumna tuhu kana papatah jeung kacida sieunna kana éta pantrangan. Lantaran lamun éta pantrangan dirempak balukarna baris nimbulkeun mamala boh ka dirina boh ka lingkunganana. Tuhuna kana pantrangan téa, tumerapna leuweung-leuweung jadi angger weuteuh jeung sanget lantaran taya nu ngaruksak jeung ngagunasika. Munasabah ku weuteuhna leuweung, geus bisa nahan panarajang rohakana lambak tsunami téa.

Apanan ajén-inajén budaya karuhun bangsa Indonesia baheula, kacida mupusti alam sabudeureunana. Lantaran anggapanana yén unggal barang, lian ti mahluk hirup, ogé ngabogaan jiwa atawa roh. Nya teu anéh mun baheula mah lamun rék nuar kai gedé téh paribasana henteu wasa lantaran kacida sakralna utamana sieun aya mamala. Kai téh kakara dituaran lamun saméméhna dilaksanakeun heula ritual. Nurutkeun anggapanana yén kai téh seuhseuhanana mah barang hirup nu ngabogaan jiwa (roh). Ku kituna, éta kapercayaan téh méh nanceb dina batin-batin urang Simeulue. Éta mitos minangka sawangan hirupna (weltanschauung) pikeun numuwuhkeun kasadar jeung kasieun masarakatna sangkan tetep mulasara harmonisna hubungan antara manusa jeung alamna. Munasabah kaahéngan nu tumiba ka pangeusi pulo Simeulue téh teu leupas tina kahanan rupa-rupa mitos nu dianutna. Jadi, ditilik tina kajian antropologi mah mitos téh ngabogaan pirang-pirang kagunaan, di antarana pikeun ngadalikeun masarakatna (social control), alat pendidikan (pedagogical device), jeung alat "pemaksa"

sarta "pengawas" sangkan norma-norma salawasna digugu tur diturut ku anggota masarakatna. Cindekna, lamun mitos dipiara ganjaranana bakal salamet, sabalikna mun mitos diluli-luli balukarna bakal nandangan mamala.

Tina musibah di Acéh jeung Sumut nu pikaketireun, -utamana pasca tsunami- tétéla keur urang mah loba pisan tapakureunana. Hikmah naon nu nyumput disatukangeunana? Bawirasa nyangkarukna wuwuh aya dina haté-haté nu jalembar. Banda sasampiran nyawa gagaduhan. Wallahu alam.

Dede Kosasih Mangle No. 2009

Pancén 5

Ayeuna pék ku hidep diskusikeun pertanyaan di handap ieu:

1. Naon téma artikel "Dihin Pinasti Anyar Pinanggih"?
2. Aya sabaraha paragraf artikel "Dihin Pinasti Anyar Pinanggih"? Téangan gagasan utama dina unggal paragrafna!
3. Paragraf anu mana nu nuduhkeun bagian bubukana?
4. Paragraf anu mana nu nuduhkeun bagian panutupna?
5 Kumaha kacindekan pedaranana?

Pancén 6

Basa anu digunakeun dina artikel béda jeung basa anu digunakeun dina sajak atawa carpon (karangan fiksi). Basa nu digunakeun dina karya fiksi biasana direumbeuy ku mamanis basa dina wangun métafora, babasan, jeung paribasa. Tapi, teu nutup kamungkinan babasan jeung paribasa ogé sawaktu-waktu digunakeun dina nulis artikel. Saperti anu kapanggih dina artikel di luhur, contona:

a) Kudu boga saku rangkepan
b) *Dihin pinasti anyar pinanggih*. Tegesing Alloh parantos mintonkeun kakawasaanana.

Ieu di handap mangrupa conto-conto babasan jeung paribasa nu aya dina kahirupan masarakat Sunda. Pék téangan hartina sarta larapkeun dina kalimah!

No.	Babasan/Paribasa	Harti jeung kalimahna
1.		
2.		
3.		
4.		
5.		

Pancén 7

Kumaha carana urang ngahasilkeun tulisan anu hadé? Aya sawatara tips sangkan urang bisa nulis kalayan hadé, di antarana: (1) pilih téma tulisan anu pangdeukeutna jeung kahirupan urang sangkan dina waktuna nulis urang henteu béakeun bahan tulisan, (2) tangtukeun gagasan utamana, sacara teu langsung, jumlah gagasan utama anu ditulis milu nangtukeun panjangna karangan. Upamana baé gagasan utama anu ditulis téh aya opat, bisa dihartikeun panjang karangan téh bakal jadi opat paragraf. Tapi henteu salilana saperti kitu, panjang pondokna tulisan ditangtukeun ku loba jeung saeutikna pasualan anu rék ditepikeun, (3) mekarkeun jadi paragraf anu sampurna.

Sanggeus hidep mikaweruh gagasan utama jeung rangkay karangan, pék ayeuna nyobaan nulis hiji artikel. Hidep bisa milih téma-téma anu dipikaresep tur dikawasa ku hidep sangkan tulisan anu dihasilkeun boga kualitas anu maksimal. Kadé poho sistematikana, aya bubuka, pedaran jeung kacindekan. Perhatikeun ogé kasaluyuan téma jeung eusi tulisan, éjahanana jeung karapihan tulisan.

Pancén 8

Nataan Ciri Artikel

1. Pék ku hidep tataan ciri-ciri artikel sakumaha nu kaunggel dina pedaran!

NGARAN ARTIKEL	Aya ngaran nu nulisna	Boga gagasan aktual	Keur kapentingan jalma réa	Kréatif, intelektual	Basa nu hirup, populer komunikatif	Singget, tandes jeung tuntas	Orisinal
Ngadu Geulis	....	....	....	....	....	....	....
Pangarang: Sok ngabohong, Tukang Rahul, Gedé Wadul?	....	....	....	....	....	....	....
Dihin Pinasti Anyar Pinanggih	....	....	....	....	....	....	....

2. Sabada hidep réngsé nulis artikel, hidep kudu bisa midangkeun deui hasil tulisan hidep di hareupeun kelas. Nalika hidep tampil di hareupeun kelas, perhatikeun hal-hal saperti ieu di handap:

a. Ngucapkeun salam
b. Nyarita ngagunakeun basa anu sopan
c. Sikep jeung penampilan anu hadé
d. Percaya diri
e. Volumeu sorana ngoncrang tur béntés
f. Matéri anu ditepikeun jelas jeung sistematis

D. Latihan (Ulikan Kabasaan)

Ngalarapkeun Kecap Rajékan

Dina artikel "Dihin Pinasti Anyar Pinanggih" di luhur aya kalimah:

Nini-nini *rawah-riwih* néangan incu kakasih.

Kecap *rawah-riwih* dina kalimah di luhur téh kaasup kana kecap rajékan dwiréka.

Ayeuna pék kecap nu dikurungan dina kalimah di handap téh larapkeun maké kecap rajékan sarua jeung conto di luhur!

1. "Dasar budak nurustunjung, dipapatahan ku kolot téh kalah ka (cengir) baé, teu éling sugan!"
2. "Tuh geura aya jelema (ilik) baé ka imah urang, boa-boa nu rék nganjang. Tapi kétah palangsiang boa-boa rék (paling)!"
3. Dodi urang Ciséwu, kakara pisan nyaba ka Jakarta. Atuh salila di Jakarta téh ngan (ider) baé: ka Gedong Gajah, ka Pasar Glodok, ka Monas, malah kungsi ka Cengkaréng sagala.
4. Ka budak nu sok daék (cokot), tangtu moal réa nu resepeun.
5. Lamun ngarumasakeun teu boga duit, ulah sok (tawar), bisi kawiwirangan.
6. Ngarah diandel jeung dipikarunya, nu baramaén téh ngomongna (lengis) baé.

7. Ogi, ulah (sépak) di dieu bisi kana kaca! Mun rék ménbal mah mending di luar geura!
8. Pa Aténg ayeuna mah geus pangsiun, gawéna téh ngan ukur (pancong) di buruan, (tanceb) lulumayanan.
9. Si Arman gawéna ngan (balik) baé siga aya nu ditéangan. Néangan naon manéhna téh nya?
10. Ulah sok (seuri) sorangan, bisi disangka nu gélo!

PANGAJARAN 4

TARJAMAHAN

Sumber: *anneahira.com*

Tarjamahan téh nyaéta karya hasil narjamahkeun tina basa séjén. Istilah séjén sok aya nu nyebut alih basa. Prosés narjamahkeun, boh karya ilmiah boh karya (sastra) biasana diusahakeun sangkan papak pisan jeung aslina. Pangpangna dina karya sastra, kagiatan narjamahkeun téh lian ti mertahankeun segi-segi séjénna, anu pangutamana téh dina segi basana (gaya basa, pilihan kecap, ungkara, jsté.) jeung kualitas senina. Ajip Rosidi (kurang leuwih taun 80-an) kungsi midangkeun artikel nu nételakeun yén tarjamahan téh kudu "geulis" jeung "satia". Geulis maksudna kaéndahanana kudu bisa kapindahkeun, ari satia maksudna ulah méngpar tina rakitan wacana sumber.

Dina périodeu saméméh Perang Dunya II anu réa digarap ku pangarang Sunda téh saduran, lain tarjamahan. Dina saduran mah lain waé "alih basa"-na bébas, tapi karya deungeun téh dipapantes, disusurup jeung kaayaan di urang. Istilah séjén anu sok mindeng digunakeun harita nyaéta salinan atawa nyalin. Dina mangsa saméméhna, nyaéta dina periodeu naskah (manuscript), anu disebut nyalin téh bisa jadi narjamahkeun (bébas), transliterasi atawa transkripsi atawa bener-bener nulad (aksarana, basana teu diganti).

Pikeun pangaweruh awal hidep ngeunaan kagiatan narjamahkeun, pék ilo sing nepi kacangkem eusina cutatan tina buku Jatiwangi Sunda Indonesia yasana Ajip Rosidi (waktu Biantara Panampian Hadiah Proféssor Teew 2004) Jakarta, 1 Desember 2004, dina edisi basa Indonésia jeung edisi basa Sunda.

A. Maca Téks Tarjamahan

SAYA dilahirkan di rumah peninggalan nenek moyang ibu, yang terletak di samping balai desa Cibolérang, Jatiwangi, tapi sewaktu umur saya baru beberapa belas bulan saya dibawa

pindah ke rumah kakek di kampung Pasuketan, sebab kakek membeli rumah di sana. Selanjutnya saya tinggal di sana hingga lulus Sekolah Rakyat.

Hal saya dibawa pindah ke Pasuketan penting diceritakan, sebab kalau saja saya terus tinggal di rumah peninggalan nenek moyang ibu yang terletak di samping balaidesa, tentu kisah hidup saya akan berbeda.

Desa Cibolérang adalah salah satu di antara tiga desa yang membentuk kota kewedanaan (kini kecamatan) Jatiwangi. Dua desa lainnya adalah desa Sutawangi dan Cicadas. Sutawangi di tengah-tengah, Cicadas di sebelah barat, sedang Ciborélang di sebelah timur. Kota Jatiwangi yang secara administratif termasuk ke dalam wilayah kabupaten Majalengka, secara kultural terletak di daerah tapal batas kultur Sunda dan (Jawa) Cirebon. Waktu itu, ada dua bahasa sehari-hari yang digunakan oleh orang Jatiwangi, yakni bahasa Sunda dan bahasa (Jawa) Cirebon, tergantung dari lingkungan sosial dan pekerjaan masing-masing.

Di sekitar balai desa Cibolérang yang terletak di sebelah selatan jalan raya Cirebon-Bandung di seberang pasar -disebut "Pasar Baru" karena pasar lama terletak di depan balai desa Sutawangi- penduduk sehari-hari menggunakan bahasa Cirebon. Orang Kaum (masjid terletak tepat di sebelah barat-laut desa, karena sepelataran) berbicara dalam bahasa Cirebon. Demikian pula orang pasar berbicara dalam bahasa Cirebon, meskipun penduduk yang tinggal di sebelah utara, timur dan barat pasar -jadi, yang terletak di sebelah utara jalan raya Bandung-Cirebon- kebanyakan menggunakan bahasa Sunda. Jadi, kalau saja saya tetap tinggal di rumah peninggalan nenek moyang ibu yang disebut Blok Salasa, tentu saya pun sehari-hari menggunakan bahasa Cirebon...

Hasil Tarjamahan

Éta wacana nu diilo ku hidep téh mangrupa tulisan asli dina bahasa Indonesia. Hasil tarjamahna kana basa Sunda kapidangkeun ieu di handap. Ayeuna pék ku hidep lenyepan jeung titénan éta terjemahan téh, naha geus bener/sampurna atawa aya nu kurang?

KURING dilahirkeun di imah titinggal karuhun ti indung, nu perenahna gigireun balédésa Ciborélang, Jatiwangi, tapi waktu umur kuring kakara sawatara welas bulan kuring dibawa pindah ka bumi Aki di Kampung Pasuketan, da Aki ngagaleuh bumi di dinya. Saterusna kuring matuh di dinya nepi ka anggeus Sakola Rayat.

Perkara dibawa pindah ka Pasuketan téh penting dicaritakeun, sabab lamun kuring terus matuh di imah titinggal karuhun ti indung nu ayana di gigireun balédésa téa, tanwandé lalakon hirup kuring baris béda.

Désa Ciborélang téh salah sahiji ti tilu désa nu ngawangun kota Kawadanan (ayeuna mah kacamatan) Jatiwangi. Nu dua deui nyaéta désa Sutawangi jeung Cicadas. Sutawangi di tengah, Cicadas beulah kuloneunana, Ciborélang wétaneunana. Kota Jatiwangi anu sacara administrasi kaasup ka Kabupatén Majalengka téh, sacara kultural aya di daérah tapel wates kultur Sunda jeung (Jawa) Cirebon. Harita, basa sapopoé anu digunakeun ku urang Jatiwangi, aya dua, nyaéta basa Sunda jeung basa (Jawa) Cirebon, gumantung ka lingkungan sosial jeung pagawean masing-masing.

Di sabudereun balédésa Ciborélang anu perenahna kiduleun jalan raya Cirebon-Bandung di peuntaseun pasar -disebut "Pasar Baru" da anu heubeul mah ayana di hareupeun balédésa Sutawangi- jalma téh sapopoéna ngagunakeun basa Cirebon. Urang Kaum (masjid perenahna kulon-kaléreun balédésa pisan, da sapalataran) nyaritana ngagunakeun basa Cirebon. Kitu deui urang pasar nyararitana maké basa Cirebon, sanajan ari anu caricing di kaléreun, wétaneun jeung kuloneun pasar mah -jadi nu aya di sakaléreun jalan raya Bandung-Cirebon -réréana ngagunakeun basa Sunda baé. Jadi, lamun kuring terus cicing di imah tuturunan ti karuhun indung nu disebut Blok Salasa, tanwandé kuring gé sapopoé téh ngagunakeun basa Cirebon...

Pancén 1

Sanggeus hidep réngsé maca jeung nengetan téks carita di luhur, pék jawab pertanyaan ieu di handap!

1. Naon anu dimaksud tarjamahan?
2. Kumaha cara-cara narjamahkeun anu bener?
3. Bacaan anu kumaha baé anu sok ditarjamahkeun téh?

Pancén 2

Pék tarjamahkeun ieu paguneman dina basa Indonesia kana basa Sunda!

Dadi : Apakah benda itu dapat dimakan?
Yanti : Tidak.
Mira : Apakah benda itu sering dipakai guru?
Yanti : Ya, hampir setiap kali mengajar.
Dadi : Mahalkah harga benda itu?
Yanti : Sangat murah.
Mira : Apakah benda itu dipakai untuk menulis?
Yanti : Tidak salah.
Dadi : Apakah benda itu untuk menulis buku.
Yanti : Bukan.
Mira : Apakah benda itu untuk menulis di papan tulis?
Yanti : Ya, benar.
Dadi : Apakah benda itu bernama kapur?
Yanti : Ya, tepat sekali.

B. Medar Tarjamahan

Tarjamahan téh nyaéta karya hasil narjamahkeun tina basa séjén. Istilah séjén sok aya nu nyebut alih basa. Prosés narjamahkeun, boh karya ilmiah boh karya (sastra) biasana diusahakeun sangkan papak pisan jeung aslina. Pangpangna dina karya sastra, kagiatan narjamahkeun téh lian ti mertahankeun segi-segi séjénna, anu pangutamana téh dina segi basana (gaya basa, pilihan kecap, ungkara, jsté.) jeung kualitas senina. Ajip Rosidi (kurang leuwih taun 80-an) kungsi midangkeun artikel nu nétélakeun yén tarjamahan téh kudu "geulis" jeung "satia". Geulis maksudna kaéndahanana kudu bisa kapindahkeun, ari satia maksudna ulah méngpar tina rakitan wacana sumber.

Dina périodeu saméméh Perang Dunya II anu réa digarap ku pangarang Sunda téh saduran, lain tarjamahan. Dina saduran mah lain waé "alih basa"-na bébas, tapi karya deungeun téh dipapantes, disusurup jeung kaayaan di urang. Istilah séjén anu sok mindeng digunakeun harita nyaéta salinan atawa nyalin. Dina mangsa saméméhna, nyaéta

dina periodeu naskah (manuscript), anu disebut nyalin téh bisa jadi narjamahkeun (bébas), transliterasi atawa transkripsi atawa bener-bener nulad (aksarana, basana teu diganti).

Kagiatan narjamahkeun téh teu kawatesanan ukur pikeun karangan ilmiah wungkul. Tapi méh saban widang paélmuan kungsi ditarjamahkeun karya-karyana. Ku lantaran kitu, majuna paélmuan téh éstuning ngabelesat pisan.

Diantara karya-karya anu sok diterjemahkeun téh nyaéta karya sastra. Dina karya sastra, urang baris mikawanoh nu disebut karya tarjamahan. Demi karya tarjamahan téh nyaéta karya nu ngahaja ditarjamahkeun ku nu narjamahkeun sangkan balaréa (masarakat pamaca) bisa maca éta karya. Ari karya nu ditarjamahkeun kana rupa-rupa basa dikasangtukangan ku lantaran éta karya téh dianggap fenomenal atawa karya masterpiece. Lian ti éta, bisa jadi lantaran nu nulis éta karya téh kasinugrahan hadiah nobel sastra. Éta karya masterpiece téh nya tuluy baé ditarjamahkeun kana rupa-rupa basa, nu tujuanana sangkan ruang lingkup atawa segmentasi nu macana leuwih lega deui. Ngan anu jadi pasualan, aya kalana karya nu ditarjamahkeun téh sanggeus meunang pangajén bet teu luyu jeung eusi/amanat nu nulisna. Nu matak teu anéh loba nu maca ngarasa kuciwa ku hasil tarjamahanana.

Jadi tukang narjamahkeun téh mémang lain pagawéan nu enteng-enteng. Sabab ari narjamahkeun téh butuh mikapaham kumaha eusi karya sastra “dima’naan” jadi hiji hal anu ngabogaan sasaruaan ma’na jeung karya aslina. Ku lantaran kitu, pikeun nu narjamahkeun mah kudu enya-enya mikapaham maksud nu nulis éta karya nu ditarjamahkeunana, saméméh dijanggélékkeun dina wangun karya nu geus ditranformasikeun téa.

Dina tanggal 14 Mei 1860 kungsi medal hiji buku nyaéta Max Havelaar nu dikarang ku Multatuli kalawan J. de Ruyter nu medalkeunana. Ieu buku dikarangna ti mimiti bulan Séptémber tepi ka Oktober 1859 di Brussel, Bélgia. Éta buku téh gelar tina pirang-pirang rasa kuciwa gumulung dina batin Multatuli tepi ka jadi obsési. Novel Max Havelaar téh enas-enasna hayang ngarobah kalakuan para pangagung pribumi anu telenges ka rahayatna, tur ngarobah kawijakan ékonomi Walanda anu nyekék rahayat Hindia Walanda.

Multatuli téh sandiasmana Éduard Douwes Dékker anu lahir di Amsterdam taun 1820. Manéhna kungsi jadi Asistén Résidén Lebak. Salila di Hindia Walanda, Multatuli mindeng kuciwa. Upamana baé, basa salila opat bulan jadi Asistén Residén Lebak, manéhna nyakséni yén Bupati Radén Adipati Karta Negara meres jeung nindes rahayatna. Malah mah éta masalah téh dilaporkeun ka Residén, terus ka Gupernur Jéndral. Tapi ku sabab ngarasa teu diwaro ku dununganana, Douwes Dékker ménta eureun tina pagawéanana. Paméntana dicumponan ku pamaréntah Walanda tanggal 4 April 1856. Taun éta kénéh manéhna mulang ka Walanda. Hirupna di ditu éstu kadungsang-dungsang.

Novel *Max Havelaa*r diwengku ku 20 bab, anu salah sahiji babna ngadongéngkeun lalakon Saijah jeung Adinda. Jadi, buku Saija beunang nyundakeun RTA. Soenarja. Ari anu didongéngkeunana téh pangalaman Saija jeung Ina, dua rumaja nu silih pikaasih tapi kudu papisah.

Saija téh anak patani. Kolotna teu kaur boga munding, da sok dipundut baé ku Wadana Parang Kujang minangka pajeg. Emana maot kanyenyerian. Bapana gé maot deuih di pangbérokan sanggeus nyoba-nyoba indit ka Bogor nyingkahan nu sok nagih pajeg.

Saija dalit jeung Ina ti leuleutik. Basa rék nyiar gawé ka Batawi, Saija nyieun pasini jeung Ina yén upama engké balik ti Batawi, Saija rék ngawin Ina. Tapi basa balik ka lemburna sanggeus tilu taun digawé di Batawi, Saija teu bisa tepung jeung Ina. Ari sababna, Ina katut adi-adina milu ka bapana ngumbara ka Lampung, nyingkahan katelengesan Juragan Wadana anu geus ngajabel munding tepi ka Emana Ina maot kanyenyerian.

Saija indit ka Lampung, tapi nu kasam-pak ku manéhna, lembur anu dicicingan ku Ina jeung kulawargana téh dihuru ku Walanda. Saija ngamuk, tapi teu walakaya, perlaya ditubles mangpirang pedang jeung bayonét Walanda.

Sumber: sepanjangjk.wordpress

Tina galur caritana urang bisa nengetan kumaha gambaran kaayaan di Banten Kidul dina jaman kolonial: rahayat désa dikakaya, dikaniaya, ditandasa nu pohara ku pamaréntah, akibat tina pulitik jajahan anu telenges taya ras-rasan.

Multatuli hayang milu memener nu teu adil. Ku jalan ngadongéngkeun tragedi Saija jeung Ina, manéhna hayang nandeskeun kumaha akibatna pulitik jajahan nu taya ras-rasan téh kana kahirupan rahayat. Lian ti éta, dina Saija téh ngelemeng deuih sumanget rahayat dina enggoning ngalawan kateuadilan.

Bawirasa, R.T.A Soenarja titén pisan kana kasang tukang budaya katut kaayaan batin nu maca tarjamahanana. Dina nyundakeun lalakon Saija, manéhna henteu ngan saukur mindahkeun kekecapan tina *Max Havelaar*, tapi enyaan diluyukeun kana acining batin urang Sunda deuih. Éstuning "disundakeun". Upamana baé, ngaran "Saijah" diganti ku "Saija", kitu deui ngaran "Adinda" diganti ku "Adina" tepi ka jadi Ina. Lebah ngagambarkeun Saija tepung jeung Ina nu geus perlaya, gambaranana téh nenggel pisan kana mamaras rasa.

Minangka buku tarjamahan, Saija tangtuna gé ngandung sawatara kosa kecap injeuman tina basa deungeun. Tah, lebah dieu mah RTA Soenarja henteu cara HB Jassin anu narjamahkeun *Max Havelaar* kana basa Indonesia kalawan gembleng, tur méré katerangan ngeunaan ngaran jalma, kekecapan, atawa ngécéskeun cutatan nu dipaké ku pangarang.
Nu sidik, kualitas RTA Soenarja téh kacida alusna.

Éta saperkara narjamahkeun prosa dina winangun novel, tangtu bakal béda deui lamun urang rék narjamahkeun puisi (sajak). Malah aya nu nyebutkeun yén narjamahkeun puisi mah jauh leuwih bangga batan narjamahkeun prosa. Parandéné kitu lebah narjamahkeun puisi mah gedé kamungkinan sarua banggana jeung nulis éta puisi, anu henteu cukup ku modal kamampuh ngagunakeun basa aslina, tapi ogé kudu weruh kana basa katut budaya hasil tarjamahanana. Béh dituna anu narjamahkeun puisi mah kudu mibanda pangalaman kapenyairan, pangalaman ngaracik kekecapan, pangalaman ngagunakeun métafor, pangalaman ulin jeung imaji, jeung pangalaman ngagunakeun diksi. Upama henteu mibanda pangalaman éta, tinangtu bakal lapur lantaran hasil tarjamahanana baris jadi karya anu taya pulukeunana.

Narjamahkeun prosa kamungkinan itunganana kalimah per kalimah, demi itungan dina puisi mah kecap per kecap, jadi tangtu bakal leuwih banggana. Ku ayana kitu, narjamahkeun puisi ogé kudu pinter jeung seukeut dina milih hiji kecap di antara kecap-kecap séjén anu teu pamohalan hartina sarua.

Pancén 3

1. Sangkan hidep leuwih mikapaham kana tarjamahan, pék ku hidep téangan rupa-rupa informasi ngeunaan metode jeung prosedur tarjamahan tina sababaraha sumber, boh tina buku boh tina internet.
2. Sabada meunang éta bahan, pék ku hidep tarjamahkeun tuluy sawalakeun!

C. Nganalisis Téks Hasil Tarjamahan

Sanggeus hidep narima informasi ngeunaan tarjamahan, dina diskusi kelompok hidep diajar narjamahkeun sajak/puisi, lagu, atawa bacaan séjénna. Hasilna tuliskeun dina tabél ieu di handap:

1. Narjamahkeun Lagu/Puisi "You Mom"

Sajak/Puisi Bahasa Inggris	Tarjamahan
You taught me to hold Tears pouring rain To always be patient in the trial Prostration and kneeling on the Lord ... You couplet formed by prayer Take care of the crime Sweep me away by the dust That will make me fall ... You are an inspiration in life Leads to sweep the obstacles With that build confidence Patience and care to create ...	*Engkau (Bunda) Engkau mengajariku untuk menahan Derasnya tangisan hujan Agar selalu bersabar dalam cobaan Dan bersimpuh sujud pada Tuhan… Engkau sebait doa yang terbentuk Menjagaku dari kejahatan waktu Menjauhkanku oleh sapuan debu Yang akan membuatku terjatuh… Engkau inspirasi dalam kehidupan Menuntun untuk menyapu rintangan Dengan selalu membangun keyakinan Dan hati tercipta kesabaran…*

You are a hero throughout the ages *Sweat makes science* *Crying makes light guide* *Dusk making a new spirit ...* *You set the clouds* *Will not disappear by the moon* *Your love is eternal* *Until later I had a dream in a grave ...* *Where you stand* *Place last steps* *Share Them all miss the place* *And a place to complain ...* *You (the mother) there is no indelible* *By the swift exposure to sea* *By the anger of the earth ground* *My heart and will always be an integral ...* *http://www.dhono-wareh.com/2013/04/puisi-dalam-bahasa-inggris-untuk-ibu.html*	*Engkau pahlawan sepanjang umur* *Keringat menjadikannya ilmu* *Tangis menjadikannya cahaya petunjuk* *Senja menjadikannya semangat baru…* *Engkau sekumpulan awan* *Tak akan menghilang oleh rembula* *Kasih sayangmu adalah keabadian* *Sampai nanti aku bermimpi dalam nisan…* *Engkau tempat berpangku* *Tempat bertahan langkahku* *Tempat berbaginya segala rindu* *Dan tempat untuk mengadu…* *Engkau (bunda) tiada terhapuskan* *Oleh derasnya terpaan lautan* *Oleh amarah bumi pijakan* *Selalu dihatiku dan takkan terpisahkan…*

Pancén 4

Puisi/lagu "You Mom" di luhur téh pék tarjamahkeun kana basa Sunda!

Pancén 5

- Narjamahkeun Téks Bahasa Indonesia kana Basa Sunda

Naskah Bahasa Indonesia	Tarjamahan
Selama puluhan tahun berkecimpung menyebarkan risalahnya, Kiai Gozali tidak henti-hentinya menggunakan bahasa Sunda. Beliau sering menyebut bahasa Sunda dengan bahasa "pedesaan". Malah mengaku bangga dirinya disebut "ulama pedesaan". Ulama yang setiap gerak-gerik	

langkah serta ucapannya dimengerti dan dipahami oleh masyarakat pedesaan. Bahasanya tidak muluk-muluk, tidak untuk gagah-gagahan supaya memberi kesan hebat. Gaya bahasa Kiai Gozali sangat plastis dan realistis. Karena pemahamannya terhadap psikologi massa, beliau sangat konsisten dan menyadari bahwa objek dakwah di Jawa Barat lebih didominasi orang-orang yang mengerti dan memahami bahasa Sunda	

- Narjamahkeun Téks Basa Sunda kana Basa Indonesia

Naskah Bahasa Sunda	Tarjamahan
... Naon atuh bédana Harley jeung Honda Tiger atawa motor nu sakelas jeung Harley? Éta meureun sugan pédah tarikna mapakan jamparing? Bandel mesinna? Pédah kuat, wedel jeung tambleg? Tambleg jeung kuat samodél Témbok Cina? Bawirasa teu kitu. Lebah macét mah angger wé... ngarayap. Meneran banna kacugak paku, nya paling copélna kudu wé didorong baé mah. Komo lebah kapanasan jeung kaanginan mah sarua, kana sirah matak jangar jeung awak kudu dikerok, da asup angin. Kitu deui lamun hujan, da angger wé nu tumpakna matak.... mucicid. Kabulusan. Atuh mun katabrak mobil mengpengan mah moal henteu nu tumpakna bakal ngajurahroh jeung motorna dijamin...ringsek.	

Pancén 6

Pék tarjamahkeun ieu sempalan wacana di handap kana basa Indonesia!

Ujaring carita, jaman baheula di Sumedang aya hiji karajaan gedé nu katelahna Karajaan Sumedang Larang. Rajana anu kaceluk ka awun-awun kakoncara ka janapria. Prabu Geusan Ulun jenenganana. Anjeunna pohara gagahna, adil tur wijaksana. Rahayatna ma'mur nagri gé subur.

Prabu Geusan Ulun gé kasohor ku kapinteranana sarta kaparigelanana dina élmu santika. Geusan Ulun téh lain ngaran dapon waé, tapi hiji ngaran anu ngandung ma'na kacida alisna, geusan hartina tempat, ulun hartina jalma nu bisa dipéntaan tulung.

Maluruh silsilahna mah, Prabu Geusan Ulun téh masih kénéh turunan Prabu Siliwagi ti karajaan Pajajaran. Prabu geusan Ulun téh putrana Pangéran Santri ti Ratu Pucuk Umum, Ari Ratu Pucuk Umum putrina Sunan Corénda ti Ratu Nyi Mas Patuakan. Sedengkeun Sunan Corénda putrana Guru Gantangan. Guru Gantangan téh putrana Prabu Siliwangi. Jadi, ana kitu mah Prabu Geusan Ulun téh kaasup turunan kaopat Prabu Siliwangi.

Pancén 7

Sabada hidep réngsé narjamahkeun, hidep kudu bisa midangkeun deui hasil tarjamahan hidep di hareupeun kelas. Nalika hidep tampil di hareupeun kelas, perhatikeun hal-hal saperti ieu di handap:

1. Ngucapkeun salam
2. Nyarita ngagunakeun basa anu sopan
3. Sikep jeung penampilan anu hadé
4. Percaya diri
5. Volumeu sorana ngoncrang tur béntés
6. Matéri anu ditepikeun jelas jeung sistematis

D. Latihan (Nyangkem Unsur Kabahasaan)

1. Ngeusian ku kecap nu merenah

Eusian ku salah sahiji kecap anu mérénah, ieu kalimah nu di handap!

dumadakan, dadak sakala, ngadadak, didadak.

1. Geus daékeun pibujangeun téh rék dibéré dalapan ratus lima puluh rébu sabulanna. Tapi naha ari rék dijadikeun bet . . . teu puruneun, majar manéh rék mulang deui ka lemburna, melang ka anakna nu dipihapékeun di ninina.
2. Lah . . . keur teu boga duit; lamun ditawarkeun mangkukna mah ka dieu éta Laptop Toshiba téh tangtu dibeuli, sabab harita mah duitna aya kénéh, tacan diinjeum ku adi ti lembur cenah rék nyundatan anakna.
3. Naha aya balsem téh matih-matih teuing! Kakara ogé diulaskeun sakali kana palipisan jeung tarang, rieut jangar téh . . . leungit teu karasa deui.
4. Papakéan siswa nu rék milu karnaval téh ditetepkeun kudu maké seragam bodas-bodas, atuh anu teu barogaeun mah . . . kudu meuli heula ka toko Résco.
5. Tadi indit ti imah . . ., henteu diajam heula ti tadina lantaran kabeneran ieu aya mobil kosong.
6. Waktos badé mios ka kantor, abdi . . . udur, karaos nyeri dina beuteung dugi ka ayeuna teu acan saé kénéh, engké mah sonten badé ngahajakeun ka dokter spésialis.

Nénjo, ngilikan, melong, nempo, noong

1. “Barudak, lamun Bapa keur nerangkeun dina bor, ulah luak-lieuk ka mana-mana, tapi kudu . . . kana bor", cék guru ka murid-muridna.
2. Basa karéta api aya di jero torowongan, kuring . . . tina jandéla, tapi teu kaciri naon-naon, da puguh poék mongkléng.
3. Cik . . . buku “Mewarnai” téh! Geuning kandel jeung kertasna lemes. Ti mana meulina ? Naha aya kitu di Indomart?
4. Ku sabab kuring teu boga duit keur meuli karcis, tapi ari lalajo maén bal pohara hayangna, tuluy baé . . . tina sela-sela pager pangubeng lapang.
5. Tadi di ITC aya jalma . . . baé ka kuring, jigana mah asa-asa ka kuring. Kuring nya kitu deui, tapi ari rék disampeurkeun sieun kasamaran.

2. **Ngalengkepan kalimah ku kecap anteuran**

Pék lengkepan kalimah nu dibéréndélkeun di handap maké kecap anteuran!

1. Ana . . . téh nyarékan, sorana mani handaruan, atuh sakur nu aya di dinya taya nu ngomong sakemék.
2. Ari . . . téh juru mamaos nembang, jalma-jalma nu tadina récok ngaromong, jempé kawas gaang katincak baé.
3. Ari geus dibéré duit mah ku bapana . . . Dodi indit ngajugjug ka dayeuh.
4. Ari geus tunduh mah . . . geura saré, wayahna baé dina korsi da Akang mah batan sakieu!
5. Barang ngadéngé anakna nu di Garut gering payah, . . . baé Ceu Suti ceurik inghak-inghakan.
6. Geura . . . ngomong, entong asa-asa, naon anu jadi pamaksudan téh?
7. Nu ditajong bijil ambekna, tuluy nyéréwélékkeun leungeun bajuna, . . . nampiling tarik pisan.
8. Sadatangna ka imah, Dani kakaratak kana lomari dahareun, manggih sangu poé, . . . baé dahar nyocolan uyah.
9. Sanggeus cucul-cucul, . . . baé barudak téh taruturubun ka leuwi, . . . teuleum, teu lila maruncul luhureun cai, bari ruménghap.
10. Sanggeus diagag-agag sababaraha kali . . . baé cakram téh dibalangkeun.
11. Sanggeus didangdanan, . . . pangantén nangtung, tuluy ditaruyun didiukkeun dina korsi beunang mapaésan.
12. Sanggeus mesinna dihirupan, . . . mobil téh maju lalaunan.
13. Sanggeus sasauran sajongjongan, Bapa Guru . . . nyerat dina bor, sina dicatet ku murid-muridna.
14. Si Léngsér . . . diuk, . . . nyembah unjukan ka Ratu, yén aya tamu badé dumeuheus.
15. Teu antaparah deui . . . baé musuhna ditajong.

PANGAJARAN 5

PEMANDU ACARA

Sumber: dokumén pribadi

Dina kagiatan atawa peristiwa anu resmi boh nu sipatna sosial-akademis (acara diskusi, seminar, kongrés, konperensi, jsté), boh sosial-praktis (kagiatan sosial budaya saperti: seserahan, nanyaan, paturay tineung, jsté) biasana sok aya nu dibéré pancen ngatur acara, anu ilahar disebut panata acara (MC). MC (*Master of Ceremony*) nyaéta jalma nu dipercaya pikeun ngatur jeung nyusun runtuyan acara, nangtukeun sarta ngahaturanan saha-sahana nu kudu cacarita dina éta acara. Lantaran teu galib, pangpangna teu parok nurutkeun budaya lamun nu boga pamaksudan, torojogan ujug-ujug cacarita atawa biantara bari ngagorah nepikeun maksud jeung tujuanana. Meureun asup kana paribasa ngeupeul ngahuapan manéh téa. Cindekna pancen MC téh sangkan dina prakprakan acara/upacara bérés roes, henteu acak-acakan, malar puguh susunanana, puguh éntép seureuhna.

Di sagedengeun istilah MC urang oge sok sering deuih nguping istilah moderator (panumbu catur). Dina sawala (diskusi), kongrés atawa seminar-seminar, biasana kacida merlukeunana panumbu catur (moderator). Ari peran jeung pancén panumbu catur téh kawilang penting, pangpangna pikeun ngatur patalimarga atawa jalanna sawala (diskusi) sangkan henteu awut-awutan. Panumbu catur nu parigel mah biasana bisa 'ngahirupkeun suasana' nepi ka sawala téh jadi hégar, henteu "ngeuyeumbeu" atawa henteu monoton. Lian ti éta, panumbu catur ogé ngabogaan pancén pikeun ngawanohkeun jati diri (CV= *curriculum vitae*) pangjejer ka pamilon. Ari maksudna mah sangkan pangjejer téh ulah aya kesan nikukur atawa nabeuh manéh. Salian ti ngawanohkeun pangjejer ka pamilon, panumbu catur ogé boga wewenang nangtukeun lilana waktu nu diajangkeun pikeun pangjejer keur ngadadarkeun bahasanana, kaasup nangtukeun (nunjuk) saha anu baris dibéré kasempetan pikeun nyarita atawa nanya (pamilon). Tah, sabada réngsé pangjejer ngaguar

pedaranana, biasana sok ditéma ku acara sawala (tanya jawab). Nya lebah dieu pisan panumbu catur téh baris diperlukeunana jeung baris diuji bisa henteuna ngatur patalimarga éta pajemuhan.

Sangkan hidep wanoh bédana pancén jeung pok-pokanana antara panata acara (MC) jeung panumbu catur (moderator), kapidangkeun ieu di handap.

A. Maca Teks

1. Panata Acara (Mc)

Pentas Seni

Assalamu'alaikum warohmatullohi wabarokatuh.

Langkung ti payun mangga urang sami-sami ngadeuheuskeun puji sinareng sukur ka Alloh SWT anu parantos ngamparkeun ni'mat ka urang sadaya. Insya Alloh ni'mat iman, ni'mat Islam wuwuh nimat silaturahmi, dugi ka urang dina danget ieu tiasa ditepunglawungkeun sawargi-wargi kalayan rahayu salamet. Nya ku rahayu salamet nu janten marga lantaranana, dugi ka urang tiasa ngalaksanakeun rupi-rupi kagiatan anu tos maneuh dilaksanakeun unggal taun nyaéta miéling HUT RI anu ka-68. Kalihna ti éta, teu hilap salam kawilujengan mugia ginuluran ka jungjunan urang sadaya Kangjeng Nabi Muhammad SAW, ka kulawargina, ka para sohabatna, tur lélébéranana gubrag ka urang sadaya nu umangken umatna. Amin…

Hadirin anu ku sim kuring dipihormat!

Sateuacan medar ieu acara, sim kuring kalayan asmana panata calagara ngahaturkeun wilujeng sumping ka para bapa, para ibu miwah hadirin sadayana anu parantos kersa nyaosan pangulem panitia. Atuh teu hilap, ogé ngahaturkeun réwu nuhun laksa keti kabingahan kana sagala rupi pangrojong boh moril boh materil, dugi ieu acara tiasa lumangsung kalayan nyugemakeun. Sakali deui hatur nuhun nu taya wates wangenna.

Salajengna dina ieu kasempétan, sim kuring baris ngadugikeun runtuyan acara anu baris dipidangkeun dina wengi ieu. Anu kahiji nyaéta bubuka; kadua, ngagalindengkeun kalam Ilahi, katilu, rupi-rupi pamapag: pupuhu panitia, bapa Kadés Bojong Inong; nu kaopat bewarA sareng pamasrahan rupi-rupi penghargaan. Nu kalima, minangka acara inti nyaéta rupi-rupi kamonésan nu dijanggélékkeun dina pinton seni; nu pamungkasna acara Do'a.

Kanggo muka ieu acara, mangga urang sami-sami maos basmalah sasarengan. *Bismillahirrahmanirrahiim*.

Acara kahiji nyaéta bubuka ku ngagalindengkeun ayat suci Al Quran anu baris didugikeun ku Sadérék Hasan Baéhaqi sareng saritilawahna ku Sadérék Siti Maryam. Mangga dihaturanan . . . .

. . . .

Acara kahiji parantos réngsé, mugi nu ngaoskeun sareng urang nu ngaregepkeun kalam illahi nembé sing kénging barokah ti Gusti Nu Maha Suci. Sumangga urang lajengkeun kana acara anu kadua nyaéta rupi-rupi pamapag. Pamapag nu kahiji mangrupi laporan ti pupuhu panitia HUT RI ka-55. Ka Saderek pupuhu panitia HUT RI ka-68 Indra Permana mangga dihaturanan . . . .

. . . .

Hatur sewu nuhun ka pupuhu panitia anu parantos ngalaporkeun rupi-rupi kagiatan dina salebeting miéling HUT Kamerdékaan, mugi tiasa kama'lum ku sadayana. Salajengna, pamapag nu kadua badé ditéma ku pamapag Bapa

Kadés Bojong Inong. Pangersa Bapa Drs. H. Udin Soléhudin dihaturanan . . . .

. . . .

Alhamdulillah, ku urang nembé kabandungan sasauranana Bapa Kadés, anu écés tur témbrés. Éstuning bérés roés basana, genah ngadangukeunana, mérénah larapna. Hatur nuhun Bapa! . . . .

Acara salajengna, mangrupi acara bewara pamasrahan rupi-rupi penghargaan sareng hadiah tina lomba nu parantos dilaksanakeun. Ka pihak panitia dihaturanan kanggo ngabéwarakeun kajuaraan rupi-rupi

lomba. Namung sateuacan panitia ngadugikeun béwara, kumargi seueur pisan hadiah sareng penghargaan tina rupi-rupi kajuaraan, sim kuring asmana panitia badé nandeskeun yén dina pamasrahan hadiah sareng penghargaan téh badé dipaparinkeun ku cara diselangsekarkeun dina acara pinton seni. Hatur nuhun. Mangga panitia dihaturanan kanggo ngabéwarakeun hasil kajuaraan.

. . . .

Hatur nuhun. Hadirin anu ku sim kuring dipihormat.

Salajengna acara nu dianti-anti parantos dugi, ku mangrupi pinton seni. Mangga kaleprok heula barudak sing ramé! . . . . Kanggo langkung ngahirupkeun sareng ngaramékeun ieu acara, corong badé kasanggakeun ka Mang Minta anu tos teu bireuk deui kanggo urang sadayana.

Alhamdulillah, acara demi acara parantos réngsé dilaksanakeun. Sateuacan sim kuring pamit, kalayan asmana panata calagara neda dihapunten tina samudaya kalepatan sareng kakirangan. Hatur nuhun kana samukawis perhatosanana. Mangga Mang Minta dihaturanan! *Wassalamu'alaikum warohmatullohi wabarokatuh*.

Conto anu ieu dibaca ku hidep téh nyaéta pokpokanana panata acara (MC) waktu muka lumangsungna acara jeung nutup acara. Ku sabab dina acara resmi tangtu baé basa Sundana maké ragam hormat.

2. Panumbu Catur (Moderator)

Panumbu Catur : Hadirin, dina jirangan (sesi) nu ka dua ieu, jejer bahasan téh sabudeureun "Ningkatkeun Aprésiasi Sastra Sunda di Kalangan Siswa SMA." Anu janten pangjejerna nyaéta pangersa Bapa Dr. Gumiwang Raspati. *Alhamdulillah* dina danget ieu anjeunna parantos aya di tengah-tengah urang sadaya (Anjeunna masih kénéh calik dina korsi tamu, digéndéng ku kepala sekolah). Sumangga ka pangersa Bapa Dr. Gumiwang Raspati dihaturanan ka payun. Hatur nuhun.

(Sabada tarapti sapuratina, kakara panumbu catur mimiti nyarita)

Assalamu'alaikum warahmatullahi wabarakatuh.
Kalayan ati nu wening, sumangga urang sami-sami muji sukur ka Allah SWT. tina sugri ni'mat anu parantos dilélérkeun ka urang sadaya. Kalayan widi-Na urang parantos dilawungkeun dina ieu pasamoan kalayan kawilujengan.
Kanggo mitembeyan ieu acara, supados bérés roés teu aya kuciwana, mangga urang sami-sami ngaoskeun basmallah sasarengan! *Bismillahirahmanniraahiim*!
Hadirin, hormateun sim kuring!
Dina enggoning, matéakeun jeung ngahirup-huripkeun pangajaran sastra Sunda, hususna daya aprésiasi sastra di kalangan para siswa téh tétéla henteu gampil. Tangtos seueur pisan bangbaluh nu karandapan ku para siswa, ti ngawitan perkara kirangna (méh disebatkeun teu aya) buku-buku bacaan sastra Sunda di perpustakaan sakola, teras néma kana minat katut karep siswa kana sastra Sunda nu kirang. Margi salami ieu aprésiasi para siswa kana karya sastra Sunda téh tiasa disebatkeun ukur apal ngaran bari teu terang wujud, komo dugi ka ngararasakeun ni'mat atawa éndahna éta karya. Éta hal téh tiasa ngagambarkeun kumaha kaayaan pangajaran sastra nu saéstu. Salami ieu para siswa téh tétéla mung dijejelan téori sastra wungkul (*verbalisme*).
Para wargi nu sami gaduh tékad ngamumulé budaya Sunda!
Ieu pasualan téh tinangtos kedah saénggalna dibébérés tur diropéa sangkan pangajaran sastra Sunda téh janten pangajaran nu pikaresepeun, kalayan tiasa ngipuk sikep jeung karep nu hadé di kalangan para siswa. Naon baé atuh strategi katut cara-cara pembelajaran aprésiasi sastra Sunda anu pikaresepeun tur tiasa ngirut siswa téh?
Alhamdulillah, bingah anu taya hinggana wiréh dina danget ieu Dr. Gumiwang Raspati, kalayan kaweningan galihna parantos nyaosan pangulem panitia.

Hadirin, kanggo urang Sunda mah jenengan Dr. Gumiwang téh tangtos hamo bireuk deui. Anjeunna téh Doktor dina widang pangajaran sastra, anjeunna mah nya sastrawan nya budayawan Sunda. Payus pisan upami anjeunna téh tiasa disebatkeun pakar dina basa, sastra katut budaya Sunda. Nya panginten kanggo anjeunna tos "manukna" ari kana perkara sastra mah. Namung kanggo langkung wanoh, saha ari Gumiwang Raspati téh? Sim kuring baris ngadugikeun riwayat hidup (Curriculum Vitae) anjeunna. Gumiwang Raspati téh dibabarkeun di Bandung . . . jst.

Hadirin nu mulya, waktos nu disayagikeun ku panitia kanggo ieu jejer bahasan téh aya 60 menit. Sim kuring baris nyageranan ieu waktos 30 menit ka Dr. Gumiwang kanggo ngaguar ieu bahasan. Nu 30 menit deui urang mangpaatkeun kanggo acara sawala. Sumangga ka Dr. Gumiwang dihaturanan kanggo ngadadarkeun bahasanana . . . .

Pangjejer : . . . .

Panumbu Catur : Sadérék sadayana, tah kitu geuning pedaran Dr. Gumiwang téh, kalintang matak narik atina tur kahartos kumaha gék-gékanana ngaronjatkeun apresiasi téh. Cindekna mah pangajaran sastra téh kedah dikawitan ku macaan buku karya sastra atawa lalajo heula pidanganana.

Hadirin, hormateun sim kuring! Aya kénéh waktos 25 menit deui, bilih di antawis sadérék aya anu kagungan kapanasaran, unek-unek atanapi badé ngadugikeun kamandangna mangga dihaturanan.

Aturanana, ka nu badé naroskeun atanapi sasauran, dipiharep ngacungkeun panangan sareng nyebatkeun jenengan. Kalihna ti éta, ka nu badé naroskeun patarosan téh mugia tujul baé kana pamaksadanana! Ieu jirangan téh badé diajangkeun heula kanggo lima panaros. Hal ieu saluyu sareng kasapukan pangjejer, patarosan sareng kamandang hadirin téh badé dicatet sadayana

baé heula, waleranana badé disakantenankeun. Atuh ka hadirin upami masih kénéh seueur nu panasaran, insya Alloh manawi aya kénéh waktos, badé dibuka deui jirangan kadua.
Hatur nuhun, tina nu lima panaros téh, patarosan aya 3 nu 2 deui mangrupi kamandang. Kanggo ngawaler kumaha écés jéntréna, béntés pertélana perkawis naon-naon nu didugikeun nembé ku panaros, sumangga Dr. Gumiwang dihaturanan..........

Pangjejer : . . . .

Panumbu Catur : Hadirin nu nyaah kana sastra Sunda !

Alhamdulillah, réngsé nembé kapihatur pedaran ti pangersa Dr. Gumiwang Raspati. Tina naon-naon nu nembé didugikeun ku anjeunna, tinangtos urang tiasa nyindekkeun ku anjeun yén ngaronjatkeun daya aprésiasi sastra téh geuning saleresna mah gampil, upami urang engeuh kana léngkah-lengkah atanapi cara-carana, sakumaha anu parantos didadarkeun ku Dr. Gumiwang nembé. Tah ti wangkid ayeuna mangga ka hadirin, urang sami-sami nawaétuan sareng urang kawitan ku macaan karya-karya sastra. Sakali deui sim kuring asmana panitia ngahaturkeun réwu nuhun ka pengersa Dr. Gumiwang Raspati nu parantos medar kamandangna perkawis aprésiasi sastra. Ka hadirin disuhunkeun kanggo masihan keprok ka Dr. Gumiwang Raspati.

Alhamdulillah ieu acara téh lumangsung kalawan lancar, bérés roés taya kuciwana. Kanggo mungkas ieu acara, mangga urang sami-sami macakeun hamdallah sasarengan. Alhamdulillahirobbil' alamiin.

Wabillahi taufik wal hidayah, wassalamu'alaikum warrahmatullahi wabarakatuh.

(Alusna panumbu catur téh kudu gasik (gagancangan) ngajak sasalaman ka pangjejer jeung ka notulis)

B. Nganalisis Teks

Sabada urang nitenan teks ka-1 nu eusina mangrupa pok-pokan Panata Acara (MC). Tetela pok-pokan Panata Acara téh aya sasaruaanana jeung runtuyan babagian biantara, nyaéta aya bagian: bubuka, eusi jeung aya bagian panutup. Malah kalimah-kalimah nu dipakena oge meh sarua jeung pok-pokan biantara, upamana bae: muji sukur ka Nu Maha Kawasa katut nepikeun solawat ka Kangjeng Nabi, ngahaturkeun nuhun ka hadirin anu tos ngaluuhan eta acara, ngadadarkeun saniskara maksud jeung tujuan (eusi biantara) sarta ditutup ku sanduk-sanduk. Ngan anu ngabedakeunana, ari dina biantara mah caritaan (nu dilisankeunana) teh gembleng ti mimiti bubuka, eusi jeung panutup. Nu biantara mah tonggoy bae nepikeun biantara ti awal nepi ka tamatna, sedengkeun ari panata Acara (MC) ku lantaran purah ngatur lumangsungna acara, caritaanana henteu kebat saperti biantara. Ari MC mah pancenna nyageranan (ngatur) waktu jeung ngahaturanan saha bae nu rek cacarita atawa midangkeun pintonan. Ku sabab kitu, pok-pokan MC mah tara papanjangan, cukup ku: bubuka nu eusina muji sukur, nataan guluyurna acara, ditema ku ngahaturanan, nganuhunkeun jeung mere komentaran (saperluna). Geura titenan ieu conto teks omongan MC di luhur tadi!

Bubuka:

Mangga urang sami-sami ngadeuheuskeun puji sinareng sukur ka Alloh SWT anu parantos ngamparkeun ni'mat ka urang sadaya. Insya Alloh ni'mat iman, ni'mat Islam wuwuh nimat silaturahmi, dugi ka urang dina danget ieu tiasa ditepunglawungkeun sawargi-wargi kalayan rahayu salamet.

Nataan Susunan Acara:

Sim kuring baris ngadugikeun runtuyan acara anu baris dipidangkeun dina wengi ieu. Anu kahiji nyaéta bubuka; kadua, ngagalindengkeun kalam Ilahi, katilu, rupi-rupi pamapag: pupuhu panitia, bapa Kadés Bojong Inong; nu kaopat bewarA sareng pamasrahan rupi-rupi penghargaan. Nu kalima, minangka acara inti nyaéta rupi-rupi kamonésan nu dijanggélékkeun dina pinton seni; nu pamungkasna acara Do'a.

Ngahaturanan:

sim kuring kalayan asmana panata calagara ngahaturkeun wilujeng sumping ka para bapa, para ibu miwah hadirin sadayana anu parantos kersa nyaosan pangulem panitia.

Nganuhunkeun:

a. *Atuh teu hilap, ogé ngahaturkeun réwu nuhun laksa keti kabingahan kana sagala rupi pangrojong boh moril boh materil, dugi ieu acara tiasa lumangsung kalayan nyugemakeun. Sakali deui hatur nuhun nu taya wates wangenna.*
b. *Hatur sewu nuhun ka pupuhu panitia anu parantos ngalaporkeun rupi-rupi kagiatan dina salebeting miéling HUT Kamerdékaan, mugi tiasa kama'lum ku sadayana.*

Mungkas acara:

Alhamdulillah, acara demi acara parantos réngsé dilaksanakeun. Sateuacan sim kuring pamit, kalayan asmana panata calagara neda dihapunten tina samudaya kalepatan sareng kakirangan. Hatur nuhun kana samukawis perhatosanana

Ayeuna urang nitenan teks nu ka-2, eta teks teh minangka pok-pokanana panumbu catur (moderator). Pancen antara MC jeung panumbu catur katingal aya sasaruanana, lantaran sarua ngatur lumangsungna "acara". Ngan ari panumbu catur mah ngatur lumangsung acarana teh dina kagiatan sawala, kongres, konperensi jste., sedengkeun MC mah ngatur acara dina wengkuan anu leuwih lega. Sakumaha nu geus ditetelakeun dina panganteur di luhur yen pancén panumbu catur téh kawilang penting, pangpangna pikeun ngatur patalimarga atawa jalanna sawala (*diskusi*) sangkan henteu awut-awutan. Panumbu catur nu parigel mah biasana bisa 'ngahirupkeun suasana' nepi ka sawala téh jadi hégar, henteu "ngeuyeumbeu" atawa henteu monoton. Lian ti éta, panumbu catur ogé ngabogaan pancén pikeun ngawanohkeun jati diri (CV= *curriculum vitae*)

pangjejer ka pamilon. Ari maksudna mah sangkan pangjejer téh ulah aya kesan nikukur atawa nabeuh manéh. Salian ti ngawanohkeun pangjejer ka pamilon, panumbu catur ogé boga wewenang nangtukeun lilana waktu nu diajangkeun pikeun pangjejer keur ngadadarkeun bahasanana, kaasup nangtukeun (nunjuk) saha anu baris dibéré kasempetan pikeun nyarita atawa nanya (pamilon). Pamustunganana, dina pungkasan sawala, panumbu catur mah aya kalana sok nyindekkeun naon-naon nu geus dipadungdengkeun. Geura ayeuna urang guar pereleanana:

Bubuka

Hadirin, dina jirangan (sesi) nu ka dua ieu, jejer bahasan téh sabudeureun "Ningkatkeun Aprésiasi Sastra Sunda di Kalangan Siswa SMA." Anu janten pangjejerna nyaéta pangersa Bapa Dr. Gumiwang Raspati. Alhamdulillah dina danget ieu anjeunna parantos aya di tengah-tengah urang sadaya

Muji Sukur

Kalayan ati nu wening, sumangga urang sami-sami muji sukur ka Allah SWT. tina sugri ni'mat anu parantos dilélérkeun ka urang sadaya. Kalayan widi-Na urang parantos dilawungkeun dina ieu pasamoan kalayan kawilujengan.

Kanggo mitembeyan ieu acara, supados bérés roés teu aya kuciwana, mangga urang sami-sami ngaoskeun basmallah sasarengan

Pangjajap

Dina enggoning, matéakeun jeung ngahirup-huripkeun pangajaran sastra Sunda, hususna daya aprésiasi sastra di kalangan para siswa téh tétéla henteu gampil. Tangtos seueur pisan bangbaluh nu karandapan ku para siswa, ti ngawitan perkara kirangna (méh disebatkeun teu aya) buku-buku bacaan sastra Sunda di perpustakaan sakola, teras néma kana minat katut karep siswa kana sastra Sunda nu kirang.

Ngawanohkeun Riwayat Hirup (CV) Pangjejer

Kanggo langkung wanoh, saha ari Gumiwang Raspati téh? Sim kuring baris ngadugikeun riwayat hidup (Curriculum Vitae) anjeunna. Gumiwang Raspati téh dibabarkeun di Bandung. . . jst.

Ngahaturanan Pangjejer Ngaguar Pedaranana

Hadirin nu mulya, waktos nu disayagikeun ku panitia kanggo ieu jejer bahasan téh aya 60 menit. Sim kuring baris nyageranan ieu waktos 30 menit ka Dr. Gumiwang kanggo ngaguar ieu bahasan. Nu 30 menit deui urang mangpaatkeun kanggo acara sawala. Sumangga ka pangersa Dr. Gumiwang dihaturanan kanggo ngadadarkeun bahasanana . . . .

Ngahaturanan Pamilon Nepikeun Kamandangna

Aya kénéh waktos 25 menit deui, bilih di antawis sadérék aya anu kagungan kapanasaran, unek-unek atanapi badé ngadugikeun kamandangna mangga dihaturanan.

Aturanana, ka nu badé naroskeun atanapi sasauran, dipiharep ngacungkeun panangan sareng nyebatkeun jenengan. Kalihna ti éta, ka nu badé naroskeun patarosan téh mugia tujul baé kana pamaksadanana! Ieu jirangan téh badé diajangkeun heula kanggo lima panaros.

Mungkas Acara Sawala

Alhamdulillah, réngsé nembé kapihatur pedaran ti pangersa Dr. Gumiwang Raspati. Tina naon-naon nu nembé didugikeun ku anjeunna, tinangtos urang tiasa nyindekkeun ku anjeun yén ngaronjatkeun daya aprésiasi sastra téh geuning saleresna mah gampil, upami urang engeuh kana léngkah-lengkah atanapi cara-carana, sakumaha anu parantos didadarkeun ku Dr. Gumiwang nembé. Tah ti wangkid ayeuna mangga ka hadirin, urang sami-sami nawaétuan sareng urang kawitan ku macaan karya-karya sastra. Sakali deui sim kuring asmana panitia ngahaturkeun réwu nuhun ka pengersa Dr. Gumiwang Raspati nu parantos medar kamandangna perkawis aprésiasi sastra. Ka hadirin disuhunkeun kanggo masihan keprok ka Dr. Gumiwang Raspati.

Alhamdulillah ieu acara téh lumangsung kalawan lancar, bérés roés taya kuciwana. Kanggo mungkas ieu acara, mangga urang sami-sami macakeun hamdallah sasarengan. Alhamdulillahirobbil' alamiin.

Wabillahi taufik wal hidayah, wassalamu'alaikum warrahmatullahi wabarakatuh.

Pancen

Sanggeus kacangkem eusi Teks Ka-2 (Panumbu Catur) di luhur, pék jawab pertanyaan ieu di handap!

1. Naon jejer bacaan di luhur téh?
2. Naon ari panumbu catur (moderator) téh? Ari pancén panumbu catur téh keur naon baé?
3. Lamun dina seminar-seminar atawa diskusi teu aya panumbu catur, kumaha balukarna?
4. Hal naon baé nu kudu dicumponan ku panumbu catur, salian ti mancén tugas ngawanohkeun curriculum vitae pangjejer ka pamilon?
5. Wewenang naon baé nu bisa dilakukeun ku panumbu catur?
6. Naon baé nu kudu dipilampah ku panumbu catur saméméh prungna acara?
7. Dina bacaan di luhur, saha téa ari Gumiwang Raspati téh? Naon sababna kanggo anjeunna mah tos "manukna" kana widang sastra mah?
8. Kumaha sabenerna ngaronjatkeun daya aprésiasi sastra ka para siswa? Naon baé cenah sarat-saratna téh?

C. Pedaran

Dina kagiatan atawa peristiwa anu resmi boh nu sipatna sosial-akademis (acara diskusi, seminar, kongrés, konperensi), boh sosial-praktis (kagiatan sosial budaya saperti: seserahan, nanyaan, paturay tineung, jsté) biasana sok aya nu dibéré pancen ngatur acara, anu ilahar disebut panata acara (MC). MC (*Master of Ceremony*) nyaéta jalma nu dipercaya pikeun ngatur jeung nyusun runtuyan acara, nangtukeun sarta ngahaturanan

saha-sahana nu kudu cacarita dina éta acara. Lantaran teu galib, pangpangna teu parok nurutkeun budaya lamun nu boga pamaksudan, torojogan ujug-ujug cacarita atawa biantara bari ngagorah nepikeun maksud jeung tujuanana. Meureun asup kana paribasa *ngeupeul ngahuapan manéh* téa.Cindekna pancen MC téh sangkan dina prakprakan acara/upacara bérés roes, henteu acak-acakan, malar puguh susunanana, puguh éntép seureuhna.

Ari nu dimaksud master di dieu mah bisa disebutkeun minangka pribumi (host), ogé salaku nahkoda dina acara. Pangna disebut nahkoda téh lantaran mérénah pisan MC téh lamun basa urangna mah disebut anu 'nyekel erol' (pamanggul acara). Malah saéstuna pancén MC mah kawilang samakta jeung leuwih beurat lantaran sasatna nangkes sapuratina demi kalancaran jeung suksésna acara téa. Dina prakna, ti mimiti persiapan, pelaksanaan nepi ka pungkasan acara, acara téh kudu geus "kakeupeul" ku MC. Atuh waktu mancénna, sasatna salawasna kudu jogo atawa tugur nepi ka pungkasan acara. Nya teu anéh mun MC mah datang pangheulana, ari balik sok pangpandeurina. Sabab sakumaha nu disabit di luhur, yén pancén MC mah nya salaku pribumi nya salaku nahoda. Cindekna, suksés atawa lancarna hiji acara biasana geus kudu aya dina keupeulan leungeun MC.

Lancarna hiji acara, upamana dina seminar atawa kongrés, saméméh prung, MC nu hadé mah kudu geus tapis mérénahkeun lebah mana cicingna pengeras suara, pangpangna beulah mana MC kudu nyarita. Kitu deui nu rék pidato saperti pupuhu panitia, para pejabat, jsté. lebah mana kudu nangtungna sangkan katingali atra ku balaréa. Atuh palebah mérénahkeun pangjejer, moderator jeung notulen tempat diukna éta ogé kudu geus jadi kaweruh MC deuih.

MC ogé tangtu kudu apal kumaha péréléan jeung runtuyan acara sapuratina. Lebah mana kudu apal kana

pérléan acarana? Pangpangna dina acara ngabagéakeun tatamu (pangbagéa). Dina rapat kapanitiaan (nu puguh saha-saha baé nu mancénna) éta masalah téh biasana geus kudu karéngsékeun.

Lancar henteuna hiji acara bakal kacida gumantungna kana kaparigelan jeung kamampuhna laku MC. Bisa baé acara nu geus ditangtukeun runtuyanana téh robah. MC minangka nu ngatur lalu lintas acara téa, tangtu ulah kaku atawa tagiwur. Lamun aya kajadian samodél di luhur, MC diusahakeun wé kudu luwes (fléksibel) utamana bisa ngarugal-rigel acara anu geus matok téa. Éta improvisasi téh tangtu baé sabada dipatotoskeun tur aya kasaluyuan ti pupuhu panitia.

1. Harti *Master of Ceremony*/Pembawa Acara

MC minangka kecap wancahan tina (*Master of Ceremony*), nu hartina jalma nu dibéré pancén minangka "pamanggul acara", nu ngadalikeun acara, nu ngatur acara atawa pamingpin acara. Kalungguhan MC teu bina ti pribumi (host) hiji acara atawa hiji kagiatan/pintonan. Pancén MC ngumumkeun susunan acara jeung ngawanohkeun saha-saha waé nu rek midang ngeusi éta acara sarta nu nangkes sarta nu mastikeun yén éta acara baris lumangsung kalawan lancer jeung sukses luyu jeung waktu nu geus ditangtukeun.

Master of Ceremony minangka salahsahiji kamampuh komunikasi publik (*public communication*). Jadi saurang MC (*Master of Ceremony*) atawa pamanggul acara mangrupa salasahiji kaparigelan nu kudu dipibanda ku saurang protokoler. Lian ti éta, saurang MC ogé kudu wanoh kana tata tempat, tata upacara, jeung tata penghormatan.

Nurutkeun Habib Bari, pancén MC téh mingpin jeung nu dibéré tanggung jawab hiji runtuyan acara sangkan dina prakprakan acara/upacara téh lumangsung kalawan

bérés roes, henteu acak-acakan, malar puguh susunanana, puguh éntép seureuhna.

MC henteu ngan ukur nyaho kana runtuyan acarana baé, tapi salaku pamanggul acara ogé kudu ngawasa hal-hal nu sipatna protokoler saperti kasangtukang ku naon hiji acara disusun dumasar heula pandeurina, tapis ngatur waktu, akurat informasina, wanoh jeung apal ka ngaran, pangkat sarta jabatan tokoh kalayan bener. Istilah séjén tina MC nyaéta nu mawakeun acara minangka tarjamahan tina kecap presenter.

MC teu sarua jeung protokoler/protocol. Demi MC téh mangrupa bagian tina aktipitas protokoler. MC nyaéta nu mawakeun acara kalawan pancénna pikeun ngadalikeun jalanna acara. Sedengkeun protokol mah nyaéta tata cara dina acara resmi saperti acara kenegaraan nu ngalibetkeun pejabat Negara sarta gemblengan pengaturan kagiatan ti awal nepi ka pungkasan acara.

2. Pancén Master of Ceremony/Pamanggul Acara:

- Nyusun acara nu hade bari koordinasi jeung pihak panitia
- Muka jeung nutup acara
- Ngajamin yén acara lumangsung kalawan lancar jeung sukses;
- Mingpin jeung ngatur jalanna acara;
- Ngawanohkeun panyatur/nu ngeusi acara;
- Ngecék kasiapanana acara jeung hadirna jalma-jalma petingan;

3. Teknik/Kamampuh nu kudu aya di diri MC (*Master of Ceremony*)

a. Teknik Nyarita

Minangka komunikator, saurang pamanggul acara (MC) kudu ngawasa hiji kamampuh naon-naon nu

diucapkeunan matak ngirut ati jeung dipikaharti ku balarea. Éta kamampuh téh nu sok disebut teknik nyarita.

Aya 5 hal nu kudu diperhatikeun ku MC dina keur cacarita:

1. *Phrasing* (randegan kalimah);
2. *Intonasi* (lentong kalimah, luhur handap, tarik halonna sora);
3. *Stressing* (neueulkeun dina kekecapan nu tangtu)
4. *Reading speed* (guluyur jeung gancang kendorna maca);
5. *Pause* (ngarandeg)

Ku merhatikeun phrasing (randegan dina kalimah) urang bisa ngatur lebah mana urang kudu ngarandeg sangkan bisa ngahontal harti nu saestu, nepi ka nu ngadengkeun ngarti naon nu diomongkeun/dicaritakeun ku MC. Éta randegan téh tangtu baé raket patalina jeung lentong kalimah, luhur handap jeung tarik halonna sora tur ngajanggelek jadi gaya nyarita nu wajar. Ari stressing mah umumna neueul kana volume sora nu digunakeun pikeun nandeskeun hiji hal sangkan leuwih beda. Reading speed, nyaéta lebah MC macakeun hiji teks nu kudu diluyukeun jeung situasi rohangan, sangakn naon nu dibacana bisa didenge ku balarea kalawan jentre, pangpangna pikeun nyingkahan kacaletot létah. Para ahli komunikasi netepkeun aturan baku keur gancangna maca antara 110/120 kecap per menit. MC ogé perlu ngalaksanakeun pause atawa ngarandeg pangpangna pikeun ngontrol kalimah saterusna, jeung méré kasempétan ka balarea naha ngarti atawa paham kana naon nu geus diucapkeunana.

Kaweruh jeung luang hiji pamanggu acara (MC) kana kaayaan/situasi forumna baris mantuan pikeun nyaluyukeun dirina boh dina hal penampilan

(*performance*) dirina, *body language*, boh basa nu digunakeunana. Salian ti éta, kaweruh kana kaayaan forum téh bakal ngurangan rasa minder (*under confidence*).

b. Teknik Vokal

MC nu hade diperdih ngawasa teknik vocal nu ngawengku:

1. Intonasi (intonation): gunakeun lentong atawa nada sora, irama nyarita atawa alunan nada dina ngucapkeun kalimah;
2. Aksentuasi (accentuation) atawa logat. Ngagunakeun stressing dina kalimah anu tangtu nu dianggap penting, bari nyingkahan logat kadaerahan lamun keur nyarita make basa Indonesia atawa basa asing;
3. Gancang kendorna (speed) nyarita.
4. Artikulasi (articulation) nyaéta jelas henteuna ngucapkeun kalimah atawa kekecapan;
5. Infleksi. Lagu kalimah, parobahan nada sora, bari nyingkahan ucapan nu sarua (redundancy).

c. Teknik Performa jeung Gesture

1. Ngalakukeun *eye contact* : museurkeun paningal ka *audience* jeung ka sakuriling rohangan, pencrong/teuteup mata *audience*;
2. Ngalakukeun gerakan leungeun/isarah/sikep nu alami, spontan (teu dijieun-jieun), teu ragu-ragu, luyu jeung kalimah nu diucapkeun, lakukeun *stressing* dina *point* penting;
3. Gerakan awak ngawngku pasemon, gerakan leungeun, suku, leungeun, taktak, baham atawa biwir, sirah, awak;
4. Ulah ngalampahkeun gerakan anu monoton saperti ngaramesan ramo leungeun,

5. Ulah ngalampahkeun gerakan anu teu ngarojong naon anu jadi jejer caritaan upaman ngarampaan kerah baju, gegetret, ngomekeun *microphone*, jsté;
6. Ucapkeunn unggal kalimah bari imut, nepi ka sora nu dihasilkeun minangka *smillng voice*;
7. Dipahing nyieun *joke* (bojegan) tapi nu ngabojegna seuseurian sorangan;
8. Lamun ngasongkeun *joke* béré hancengan keur méré masempetan ka *audience* pikeun seuri.

4. Tatahar nu bisa dilakukeun waktu jadi Pamanggul Acara

1. *Rileks*, pastikeun yén kondisi awak jeung sora aya dina kaayaan fit. Lamun ngarasa geumpeur tarik napas sing panjang jeung sing jero, ngagerakeun awak keur sakadar ngaleuleuskeun otot nu kaku;
2. *Know The Room* (ngawasa rohangan tempat nu baris menjadi Pembawa Acara);
3. *Know The Audience* (apal kana karakteristik tamu jeung teuteup maranehna salaku sobat);
4. *Know The Material* (ngawasa bahan/materi acara);
5. Baca literatur nu diperlukeun pikeun ngarojong pangaweruh urang, sabab mingkin loba hal nu dipikanyaho ngeunaan acara nu disanghareupan, tangtu bakal nimbulkeun rasa percaya diri;
6. Susun pointer pikeun ngingetan naon nu bakal diucapkeun;
7. Ulah mindeng teuing sanduk-sanduk menta maap ka audience;
8. Ulah ninggalkeun daftar acara atawa rundown acara (najan geus aya stage manager);
9. Gunakeun pakéan anu luyu jeung acara, ulah nepi ka salah kostum. (Usahakeun MC mah kudu

rada beda tampilanana ti batan nu sejen, carana bisa ngagunakeun asesoris atawa pernak-pernik lamun kudu sarua (seragam) jeung panitia atawa tatamu.

10. Gunakeun Make Up (najan lalaki gunakeun riasan wajah ngarah teu katingali hérang atawa teu cahayaan);
11. Lakukeun gerakan leungeun sahinasna waku geus aya di luhureun pentas. Ngan ulah kaleuleuwihi baé komo keur nutupan rasa gugup mah, lantaran gerakan awak nu kaleuleuwihi baris ngacowkeun kana penampilan;
12. Kudu ngajaga baham & tikoro nu salawasna kudu baseuh, ku kituna siapkeun cai hérang lamun dibutuhkeun;
13. Ulah barangdahar & nginum nu baris ngaganggu kana organ tubuh;
14. Kudu tampil Percaya Diri jeung Be Your self.

Dumasar kana dadaran di luhur, bisa dicindekkeun yén pancén MC téh kudu ngawasa teknik nyarita, tenik vokal jeung teknik performa, nepi ka bisa nyambungkeun komunikasi dua arah antara MC jeung audience, bisa narik perhatian audience sarta maksud jeung tujuan naon anu dicaritakeun/ditepikeun bisa kaharti.

Kualifikasi jeung pasaratan nu kudu dipibanda ku MC/Pemandu Acara, nurutkeun Habib Bari nyaéta:

1. Ngabogaan Intelegensi nu luhur;
2. Boga tangtungan nu atraktif jeung simpatik (darehdeh jeung narik ati);
3. Ngabogaan jiwa pamingpin;
4. Komunikatif dina nyarita;
5. Sabar jeung rancage;
6. Miboga naluri antisipasi nu hade;
7. Ngabogaan rasa humor nu luhur;
8. Kaweruh jeung luang anu jembar;

5. **Sababaraha Hal anu Kudu Jadi Perhatian Nalika Jadi MC**

1. Nyayagikeun naskah runtuyan acara minimal sapoe saacan acara;
   - Ngecek kasiapan alat, saperti Microphon;
   - Percaya diri;
2. Perhatikeun situasi ruangan/gedong pikeun nyaluyukeun jeung volume sora, sangkan teu tarik teuing atawa halon teuing;
   - Merhatikeun vokal jeung efek komunikasi nu jelas;
   - Kontak mata jeung audience;
   - Ngayakeun koordinasi jeung pihak panitia.

http://sikhokakashi-sikho.blogspot.com/2011/05/master-of-ceremony-shes-me.html

D. Molahkeun

Kagiatan:

- Pek baca jeung apalkeun jeung babaturan ieu teks panumbu catur di handap, tuluy jieun kelompok!
- Tangtukeun saha-saha bae nu rek ngaragakeun/molahkeunana

Nyawalakeun Tatakrama Basa

Moderator : Sadérék sadayana, tah kitu geuning pedaran ti Kelompok Lima téh. Cindekna mah tatakrama basa téh dipaké pikeun silihajénan antar jalma nu nyaritana. Nanging, bilih di antawis sadérék aya anu teu acan patos jelas atanapi badé nambihan kana pedaran ti kelompok nu midang, mangga dihaturanan. Nu badé naroskeun atanapi sasauran, dipiharep ngacungkeun panangan sareng nyebatkeun jenengan katut kelompokna.

Rika : Hatur nuhun, abdi Rika ti Kelompok Hiji. Sim kuring badé nambihan pedaran anu didugikeun ku Kelompok Lima di payun. Bawiraos, sanaos urang nganggo basa anu mérénah, nanging dina émprona mah urang ogé peryogi merhatoskeun lentong atanapi intonasi. Margi lentong ogé baris mangaruhan rasa basa anu dipakéna. Lentong ogé

némbongkeun wirahma nu nyarita. Naha nu nyarita téh bungah, ambek, nyungkun, sareng sajabina.

Moderator : Tah, kitu geuning pamendak Rika ti Kelompok Hiji mah. Cing kumaha pamadegan réngréngan Kelompok Lima, katampi éta pamadegan ti Sadérék Rika téh?

Kelompok V : Leres pisan, hatur nuhun ka Sadérék Rika nu parantos ngeuyeuban pedaran ti kelompok sim kuring saparakanca. Lentong ogé salahsawios aspék nu ngadeudeul tatakrama basa. Nanging peryogi kauninga, yén teu unggal ungkara basa ngagaduhan lentong anu sami. Lentong urang Bandung tacan karuhan sami sareng lentong urang Subang, Kuningan atanapi urang Majaléngka Ku margi kitu, lentong mah tétéla kapangaruhan pisan ku kasang tukang budaya daérah asal éta jalma nu nyarita. Hatur nuhun sakali deui ka Sadérék Rika anu parantos ngadugikeun pamendakna.

Moderator : Manawi aya deui nu badé naroskeun?

Sandi : Abdi Sandi ti Kelompok Dua. Abdi mah badé naroskeun perkawis pasemon atanapi *mimik* dina nyarita. Cing manawi Sadérék ti Kelompok Lima tiasa ngajelaskeun!

Kelompok V : Tadi ogé parantos didugikeun, yén pasemon atanapi mimik dina kagiatan nyarita téh ageung pisan pangaruhna ka jalma nu diajak nyarita. Sajeroning nyarita urang perlu merhatikeun pasemon anu béar marahmay. Geuning aya paribasa hadé budi hadé basa, hadé gogog hadé tagog. Jadi basa anu hadé kudu dibarengan ku paripolah anu hadé. Upama urang nyarita jeung batur ulah bari ngabalieur, tapi usahakeun kudu paadu teuteup. Geuning sok aya nu ngajak sasalaman tapi bari beungeut ngabalieur, atawa nyaritana hadé tapi paromanna baketut haseum.

Moderator : Aya kénéh, nu badé naroskeun? ...... Mangga ka sadérék Tomi dihaturanan!

Tomi : Abdi Tomi ti Kelompok Tujuh. Abdi sok ngabandungan aya jalma nu nyaritana teureugeus tapi teu matak nyentug kana haté. Modél réréncangan ieu nu sabangku (bari nunjuk ka babaturan sabangkuna) nyaritana téh mani kasar, tapi

ku abdi mah dianggap, biasa wé. Tah kumaha anu kitu, mérénah henteu?

Kelompok V : Urang tiasa nyarios sareng réréncangan atanapi sobat dalit nganggo basa loma, margi tos deuheus téa. Éta gé teu lepat, da anu penting mah pada-pada ngarti naon anu diobrolkeunana. Sanajan ngagunakeun ragam lemes ari teu kaharti mah taya mangpaatna? Kajabi, upami, urang nyarios sareng jalmi nu anyar pinanggih mah kedah dibéntenkeun, margi urang kedah ngajaga sopan santun. Kumaha upami jalmi nu diajak nyarita ku urang teu narima, hég nganggap ka urang jalma polontong, antukna bakal jadi piributeun. Tah, nyarios sareng jalmi nu anyar pinanggih atanapi saluhureun mah langkung saé nganggo basa ragam hormat baé.

Moderator : Waktosna sakedik deui, mung cekap kanggo saurang panaros. Mangga ka Déndi nu ngacung ti tadi dihaturanan!

Déndi : Abdi Déndi ti Kelompok Tilu. Abdi mah badé naroskeun cara ngalarapkeun kecap mulih sareng wangsul; angkat sareng mios, manawi réngréngan ti Kelompok Lima tiasa ngajelaskeun!

Kelompok V : Sakaterang abdi mah kecap mulih kanggo batur atawa jalmi nu saluhureun, wangsul kanggo urang; kitu ogé kecap angkat kanggo batur atawa jalmi nu saluhureun. Geura titénan contona:

Abdi wangsul
Pun adi wangsul
Saur Pa Guru, "Ka mana Tomi?"
"Tomi mah wangsul ti payun Pa" Ceuk Ramdan.
Pun Bapa mulih
Kang Yudi mulih
Saur Pa Guru, "Ka mana Bu Idah?"
Bu Idah mah mulih ti payun Pa." Ceuk Tomi.
Abdi mios
Pun adi mios
Saur Pa Guru, "Ka mana Tomi?

"Tomi mah mios *ti payun Pa." Ceuk Ramdan*
Pun Bapa angkat
Kang Yudi angkat
Saur Pa Guru, "Ka mana Bu Idah?"
"Bu Idah mah angkat *ti payun Pa." Ceuk Ramdan.*

Moderator : "Tah, kitu geuning para sadérék pedaran anu didugikeun ku Kelompok Lima téh. Mugia waé sadérék sadayana sarugema kana naon anu parantos disawalakeun nembé. Anapon kacindekanana mah moal didugikeun ku simkuring, mangga waé nyanggakeun ka sadérék sadayana. Teu hilap ngahaturkeun nuhun ka Kelompok Lima anu parantos midang geusan ngaguar jeung medar ngeunaan Tatakrama dina Nyarita. Kitu ogé ka sadérék sadayana anu parantos daria pisan ngalaksanakeun ieu sawala, simkuring nyuhunkeun dihapunten bilih salami mingpin sawala ieu aya kalepatan. Mangga urang tutup waé ieu sawala téh ku maos hamdallah sasarengan.Alhamdulillahirobbilalamin.

E. Latihan

1. Nyangkem kecap sinonim (Saharti)

Kecap-kecap nu ditulis antara tanda kurung dina omongan nu di handap saharti (sinonim) jeung kecap nu dicondongkeun dicitakna!

1. "Kumaha ari Nina geus ngalayad ka Ceu Nunung? Kapan cenah geus *babar*." (ngalahirkeun, ngajuru)
2. "Leuh, aya ku pantes Ibu Linda Yulianti mah ari geus nganggo *raksukan* telor asin téh!" (anggoan)
3. "Mah, kumaha lalampahan urang téh, kapan niat rék *mérésihan* budak téa!" Cék Pa Dingding ka bojona (nyundatan).
4. "Naha bener, cenah Hitler téh katotol jalma nu *telenges*?" cék Warjo (henteu aya rasrasan)
5. "Puguh gé boga gawé kariaan modél kieu téh *kakara*." Cék Kang Jumran (ngamimitian)
6. "Béjana Mang Dasta téh jalma *weduk*, bener éta téh?". (nu henteu teurak ku pakarang)

7. Ari *paneja ati* mah kariaan téh hayang kawas batur, kilangbara nanggap wayang Asép Sunanadar mah. (pamaksudan)
8. Awang mah budakna téh kayungyun pisan, keur mah hampang birit jaba *calakan*. (babari apal kana pangajaran)
9. Béas mah geus boga 3 kuintal, ngan duit kakara aya lima juta, *taya petana* cukup keur kariaan ngawinkeun budak téh. (moal enya, piraku)
10. Bubuhan Arief téh keur loba masalah, *ancin pisan* daharna. (daharna saeutik pisan siga nu horéam)
11. Budak nu *bedegong* téh temahna matak sangsara jeung cilaka. (tara nurut kana papatah)

2. Nerangkeun harti injeuman

Pék terangkeun harti injeumanana kecap-kecap nu condong dicitakna!

1. Anu geus *kajiret* ku réntenir mah, biasana sok hésé pukahna deui, tungtungna harta- bandana sok dijabel.
2. Anu kurang gadag, komo lamun embung capé, hirupna tangtu *kaleyek* batur.
3. Bapa Wiguna rék nikahkeun putrana téh tanggal 9 Rayagung, *ngepros* jeung pibésaneunana, da tanggal sakitu deuih rencanana.
4. Daékeun geuning Érna diajakan maturan ngéndong ku Tian téh, tapi aya *tanjakanana*, cenah asal dipangmeulikeun kadu Montong.
5. Jamak waé barudak mah *pakétrok* jeung dulurna téh, da engké gé alakur deui.
6. Kang Dédy mah boga imah, boga mobil jeung sawah sakitu legana téh lain warisan ti kolotna, éstu *ladang késangna* pribadi.
7. Kang Juha mah diténjo-ténjo téh mani *kakeupeul* pisan ku pamajikan, mani teu bisa mingé, kituna téh awahing ku bogoh pisan ka pamajikanana.
8. Sapoé éta mah Kang Dani jamedud baé teu lémék teu nyarék, teu patanya jeung Ceu Nina, pasosoré kakara *latam-létém*, nyampeurkeun jeung ngajak ngomong.
9. Cék ahli genetika, urang Vietnam téh cenah *sakocoran* kénéh jeung urang Indonésia.

3. Ngalengkepan kalimah

Titénan ieu kalimah!:

Kekembangan téh dirawat dihadé-hadé jeung digemuk, atuh puguh wé tangkalna mani marontok.

Pék lengkepan kalimah nu dibéréndélkeun di handap, saperti conto di luhur!

1. Ahmad keur laleumpang jeung babaturanana, ari breg téh hujan mani ngagebrét. Atuh puguh wé . . . .
2. Bubuhan hayam hadé piara, atuh puguh wé . . . .
3. Budak nu keur ulin téh teu pupuguh ditéké ku Si Dadi, atuh puguh wé . . . .
4. Geus ampir 10 taunna teu patepung jeung Amran téh, dumadakan papanggih di Mall. Atuh puguh wé . . . .
5. Keur anteng jeung husu ngapalkeun ari pes téh lampu pareum, atuh puguh wé . . . .
6. Keur genah-genah diuk bari ngawaskeun pamandangan, ti tukang aya nu ngagebah. Atuh puguh wé . . . .
7. Pembantu nu mulang ka lemburna téh teu balik deui, atuh puguh wé . . . .
8. Sapatu téh hantem dikosokan unggal poé, atuh puguh wé . . . .
9. Suku budak téh titajong kana batu, atuh puguh wé . . . .
10. Ti baréto kénéh hayang boga kaméra digital merk Sony téh. Ari heug ku bapa dipangmeulikeun, atuh puguh wé . . . .

4. Ngeusian ku kecap nu merenah

Eusian ku salah sahiji kecap anu mérénah, ieu kalimah nu di handap!

dumadakan, dadak sakala, ngadadak, didadak.

1. Geus daékeun pibujangeun téh rék dibéré dalapan ratus lima puluh rébu sabulanna. Tapi naha ari rék dijadikeun bet . . . teu puruneun, majar manéh rék mulang deui ka lemburna, melang ka anakna nu dipihapékeun di ninina.

2. Lah . . . keur teu boga duit; lamun ditawarkeun mangkukna mah ka dieu éta Laptop Toshiba téh tangtu dibeuli, sabab harita mah duitna aya kénéh, tacan diinjeum ku adi ti lembur cenah rék nyundatan anakna.
3. Naha aya balsem téh matih-matih teuing! Kakara ogé diulaskeun sakali kana palipisan jeung tarang, rieut jangar téh . . . leungit teu karasa deui.
4. Papakéan siswa nu rék milu karnaval téh ditetepkeun kudu maké seragam bodas-bodas, atuh anu teu barogaeun mah . . . kudu meuli heula ka toko Résco.
5. Tadi indit ti imah . . . , henteu diajam heula ti tadina lantaran kabeneran ieu aya mobil kosong.
6. Waktos badé mios ka kantor, abdi . . . udur, karaos nyeri dina beuteung dugi ka ayeuna teu acan saé kénéh, engké mah sonten badé ngahajakeun ka dokter spésialis.

Nénjo, ngilikan, melong, nempo, noong

1. “Barudak, lamun bapa keur nerangkeun dina bor, ulah luak-lieuk ka mana-mana, tapi kudu . . . kana bor", cék guru ka murid-muridna.
2. Basa karéta api aya di jero torowongan, kuring . . . tina jandéla, tapi teu kaciri naon-naon, da puguh poék mongkléng.
3. Cik . . . buku “Mewarnai” téh! Geuning kandel jeung kertasna lemes. Ti mana meulina ? Naha aya kitu di Indomart?
4. Ku sabab kuring teu boga duit keur meuli karcis, tapi ari lalajo maén bal pohara hayangna, tuluy baé . . . tina sela-sela pager pangubeng lapang.
5. Tadi di ITC aya jalma . . . baé ka kuring, jigana mah asa-asa ka kuring. Kuring nya kitu deui, tapi ari rék disampeurkeun sieun kasamaran.

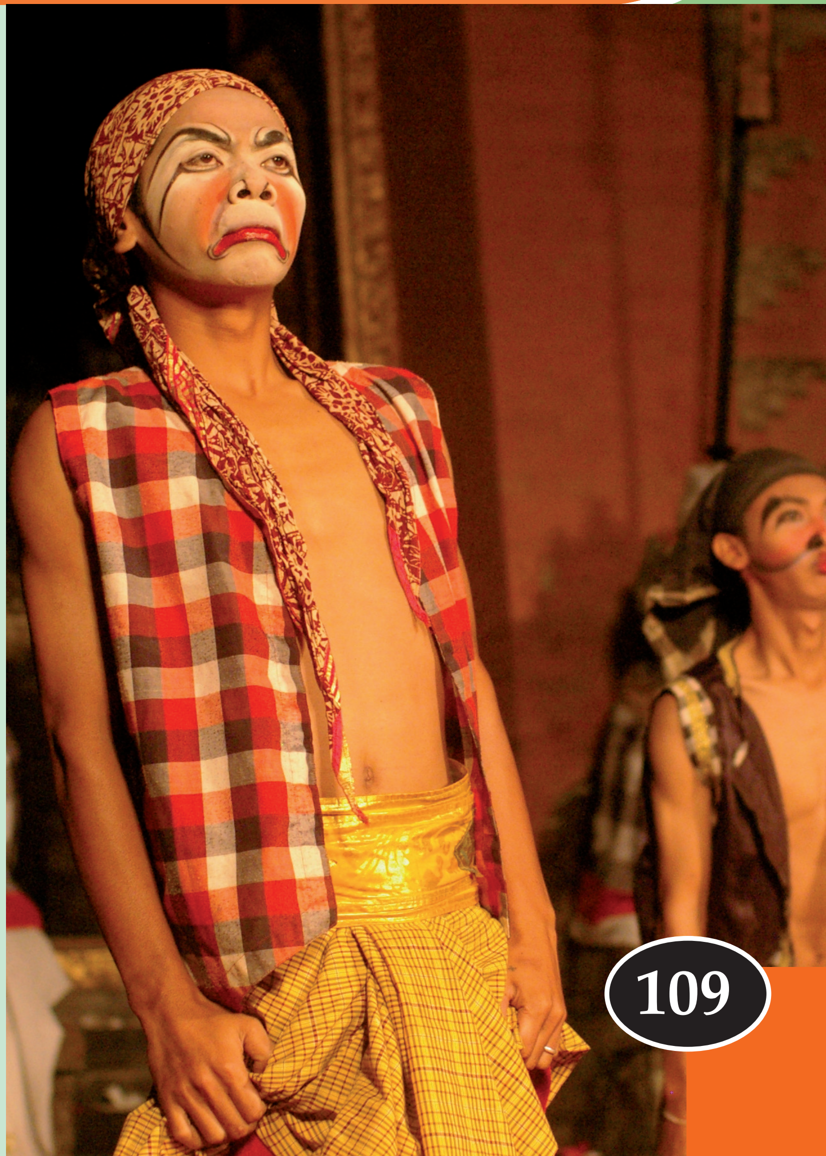
5. Ngalengkepan kalimah ku kecap anteuran

Pék lengkepan kalimah nu dibéréndélkeun di handap maké kecap anteuran!

1. Ana . . . téh nyarékan, sorana mani handaruan, atuh sakur nu aya di dinya taya nu ngomong sakemék.
2. Ari . . . téh juru mamaos nembang, jalma-jalma nu tadina récok ngaromong, jempé kawas gaang katincak baé.
3. Ari geus dibéré duit mah ku bapana . . . Dodi indit ngajugjug ka dayeuh.
4. Ari geus tunduh mah . . . geura saré, wayahna baé dina korsi da Akang mah batan sakieu!
5. Barang ngadéngé anakna nu di Garut gering payah, . . . baé Ceu Suti ceurik inghak-inghakan.
6. Geura . . . ngomong, entong asa-asa, naon anu jadi pamaksudan téh?
7. Nu ditajong bijil ambekna, tuluy nyéréwélékkeun leungeun bajuna, . . . nampiling tarik pisan.
8. Sadatangna ka imah, Dani kakaratak kana lomari dahareun, manggih sangu poé, . . . baé dahar nyocolan uyah.
9. Sanggeus cucul-cucul, . . . baé barudak téh taruturubun ka leuwi, . . . teuleum, teu lila maruncul luhureun cai, bari ruménghap.
10. Sanggeus diagag-agag sababaraha kali . . . baé cakram téh dibalangkeun.
11. Sanggeus didangdanan, . . . pangantén nangtung, tuluy ditaruyun didiukkeun dina korsi beunang mapaésan.
12. Sanggeus mesinna dihirupan, . . . mobil téh maju lalaunan.
13. Sanggeus sasauran sajongjongan, Bapa Guru . . . nyerat dina bor, sina dicatet ku murid-muridna.
14. Si Léngsér . . . diuk, . . . nyembah unjukan ka Ratu, yén aya tamu badé dumeuheus.
15. Teu antaparah deui . . . baé musuhna ditajong.

PANGAJARAN 6

DRAMA

Sumber: www.fickr.com

Di masyarakat (Sunda) nyampak rupa-rupa kasenian anu geus lila mekar, tumuwuh sarta hirup ti generasi ka generasi. Éta kasenian téh rupa-rupa wandana, salah sahijina wanda seni pintonan anu geus dipikawanoh tur dipikaresep ku masarakatna nyaéta, longsér. Dina kamekaran nu saterusna, wanda pintonan dirarobah jadi hiji seni pintonan anu dilarapkeun kana wanda sandiwara rakyat (tunil), nu kiwari mah leuwih dipikawanoh istilah drama. Jejer caritana biasana dicokot tina carita-carita buhun anu geus nyampak di masyarakat, upamana bae carita pantun jeung dongéng, saperti "Lutung Kasarung", "Mundinglaya Di Kusuma", jeung "Si Kabayan".

Dina ieu pangajaran hidep dipiharep wanoh kana wanda drama, bisa ngaapresiasi jeung molahkeun éta drama.

A. Maca Naskah Drama

Bandera! Bandera! Bandera!

Naskah Drama Sunda Sababak

Adegan 1

Panggung poek. Sora bangkong tingborogodod. Lampu laun nyaangan panggung. Remeng-remeng. Rohang tengah hiji imah bilik. Rada beulah katuhu, korsi rareyod ngariung meja. Aki Onay diuk di salah sahiji korsi bari ngalinting bako. Di beulah tengah, gigireun lawang ka enggon, lomari geus muka pantona, lamak amayatak, patulayah jeung baju bubututan juru rohang beulah kenca, handapeun jandela, aya mesin kaput butut ngajugrug, bulan (incu aki onay) keur ngeunteung, ngome buuk. Panggung remeng-remeng.

Sora ti saluareun imah:

Nu gelo : (*ceuceuleuweungan semu ngalagu*) Baheula mah masang bandéra hayang merdéka, jaman ayeuna mah teu masang bandéra hartina merdéka! Baheula mah masang bandéra hayang merdéka, jaman ayeuna mah teu masang bandéra hartina merdéka! Baheula mah masang bandéra hayang merdéka, jaman ayeuna mah teu masang bandéra hartina merdéka!

Sora Sejen hiji : Gandéng siah! Dasar nu burung! Nyingkah ka dituh! Sia mah keur burung téh, ngahasut! Na, sia teu sieun ku déwék! Déwék hansip deuleu! Deuleu sapatu déwék! Tah baju déwék! Nyingkah! Déwék keur mancén tugas titahan Pa Kuwu!

Nu gelo : Baheula mah tugas téh ikhlas ngorbankeun jiwaraga, jaman ayeuna mah tugas téh dipaké cukang jang dunya barana! Bandéra! Merdéka! Hidup bandéra! Hidup merdéka! Hidup Nyai Bulan! Buta héjo dibaju héjo titahan rajana buta…!

Sora Sejen hiji : Nyingkah deuleu! Hariwang!

Sora Sejen dua: Geuning aya hansip Kuslan! Wah, Ki Onay can kénéh masang bandéra? Ari Pa Kuwu keur di mana?

Sora Sejen hiji : Aéh, Jang Tatang! Puguh, aki-aki téh! Unggal agustusan matak wirang waé. Mangka isuk arék aya gegedén. Di kantor kénéh Pa Kuwu mah, Jang! Kumaha janten masang sarébu bandéra di pasir téh?

Nu gelo : Bandéra! Bandéra! Bandéra! Hidup bandéra! Hidup merdéka! Hidup Nyai Bulan!

Sora Sejen dua: Jadi atuh! Eta Si Seblung beuki maceuh waé! Uing ka Pa Kuwu heula! Titip salam ka Nyai Bulan…

Sora sejen hiji : Salam-salam tujuhmulud! Déwék wé hayang! Dikirana ngabélaan digembrong reungit jang nanahaon...

Nu gelo : Hayang waé tapi tara aya nu hayangeun! Karunya nya…

Sora sejen hiji : Nyingkaaaaah!

Adegan 2

Jempling. Hawar sora bangkong beuki reang, beuki hawar-hawar. Lampu di panggung mimiti caang. Aki onay nyeungeut rokona. Nyerebung. Nini odih ngurunyung sisi kenca, mawa cikopi. Bulan noong kana jandela.

Nini Odih : Hariwang pisan! Nu owah paréréa omong jeung nu weureu!

Bulan : Aki, geuning Kang Hansip Kuslan teu ingkah-ingkah nya? Ituh Kang Tatang mani rurusuhan kitu! Si Seblung kalah lumpat ka pipir…

Nini Odih : (*neundeun gelas dina meja*) Moal nyingkah saméméh urang masang bandéra mah, Bulan! Titahan kuwu cenah!

Bulan : Ih, matak naon lamun panginjeumkeun atuh nya, tuluy pangmasangkeun. Teu kreatif pisan Hansip teh. Kalah we kucap-kiceup mani kerep…

Nini Odih : (*leumpang kana lomari, tuluy ngudulan eusina*) Geus euweuh nu bogaeun. Kapan arék masang sarébu bandera nutupan pasir béjana mah.

Aki Onay : Kateuteuari!

Nini Odih : Ari manéhna! Ieu teh keur néangan sakadang bandéra. Kalah nyebut kateuteuari.

Aki Onay : Na ari sagalarupa teh. Kateuteuari sotéh kami mah ka nu rék masang bandéra di pasir. Kanyaah-nyaah waragad, sakadar hayang katangar ku gegedén. Masang bandéra mah dina dada, lain nyimbutan pasir.

Bulan : Dada aki?

Nini Odih : Dada aki manéh mah batuk malulu, Bulan!

Aki Onay : Tong salah, Nini! Kieu-kieu ge, kami urut pajuang. (*Ngarérét ka bulan*) Bulan, aki maneh baheula kungsi milu bajuang, milu perang.

Nini Odih : Sok agul ku payung butut…

Aki Onay : Lain agul, Nini! Meh incu nyahoeun. Na teu meunang ngadongéng ka incu sorangan?

Bulan : Aki mah, apan tos sering atuh ngadongéngna ogé. Anu jadi mata-mata di leuwi Keper téa nya, anu mantuan tentara nyegat Walanda di Heubeul Isuk?

Aki Onay : Geuning apal?

Nini Odih : Nya apaleun da meh unggal peuting didongéngkeun. Matak ulah agul ku pikun geura…

Aki Onay : Baruk! Rarasaan kami mah, kami teh can dungang-dongéng… Heueuh! Asa cikénéh pisan…

Nini Odih : Meunggeus Bulan, ari geus hatam mah, anggur ka dieu bantuan néangan bandéra. Tah bari bérésan lalamakan. Rus-ras ka jaman sok ngaput ari neuleu nu kieu téh. Eta geura, kalah umat-imut dina jandéla. Antep hansip céngos mah, montong dilayanan…

Bulan : (*bari cumentil ngadeukeutan ninina*) Pilakadar bandéra mani rariweuh kieu, Nini?

Nini Odih : Taktagé! Baheula mah nini sok purah mangaputkeun jang batur. Ari heug ayeuna teu boga hiji-hiji acan.

Aki Onay : (*neuteup ka hareup bangun ngomong sorangan*) Bandéra téh baheula alah batan naon, Bulan! Getih jeung nyawa tah tandonna ogé. Tuh, lebah Pasir Ipis. Lebah dinya pisan, réa tantara anu jadi korban. Aki harita, nénjo pisan kasatiaan pajuang kana ngudag kamerdékaan. Toh pati jiwa raga. Teu nolih naon-naon, mapag Walanda anu keur patroli. Jaradi bugang sapada harita. Maranéhna teu hayang katangar atawa miboga pangkat. Maranéhna saukur hayang merdéka. Hayang nancebkeun bandéra. Sangkan nagara merdéka. Aki harita milu narajang Walanda. Aki mah sakadar rahayat. tapi aki nénjo maranéhna merjuangkeun rahayat, geus sakuduna rahayat ogé milu bajuang. Beurat, Bulan! Merdéka téh dina panénjo aki mah. Getih jeung nyawa. Getih jeung nyawa. Harita, aki jeung sabalad-balad geus sapuk arék milu bajoang. Nya, saukur ngajaga lembur. Sok susulumputan ngagempur Walanda, atawa megatkeun sasak anu rék kaliwatan ku Walanda. Nikmat, Bulan! Bisa bébéla jang balaréa, bari ngimpleng hiji waktu boga bandera sorangan, boga nagara sorangan. Jaman Walanda jaman Jepang. Perang deui jeung Walanda. Gorombolan. Panjang lampah bandéra téh.

Adegan 3

Dina jandela nolol sirah hansip kuslan. Surungah-séréngéh. Bangun ngintip bari nengetan saeusi imah.

Nini Odih : (*Cengkat, ngarérét kana jandela. Papada reuwas jeung anu noong*) Naon Hansip? Kalah tuang-toong! Mangké atuh. Da éngké ogé kapanggih. Béjakeun ka Kuwu isuk ogé pasti masang di buruan.

Hansip Kuslan : (*surungah-séréngéh, ngelétan ka bulan anu milu nempokeun*) Manawi aya cikopi, Nini…

Nini Odih : Ménta wé ka kuwu!

Hansip Kuslan : Kulub hui wé atuh, Nini…

Nini Odih : (*malédogkeun lalamakan*) Euweuh! Tah aya ogé lalamakan. Pék ari beuki mah…

Hansip Kuslan : Nyai Bulan atuh sina maturan di buruan….

Nini Odih : Tuh, jeung Si Seblung! Hempék ka dinyah keukeupan.

. . . .

B. Medar Drama

1. Pintonan Drama

Saenyana di urang téh geus lila aya pintonan drama. Drama anu dipintonkeun babakuna mah nu ku para ahli sok disebut téater tradisional. Upamana baé banjet, longsér, ubrug, jeung sajabana. Ka dieunakeun aya nu disebut sandiwara atawa tunil. Mekarna sandiwara saentragan jeung komédi stambul dina basa Malayu atawa ketoprak dina basa Jawa. Sandiwara téh saéstuna pangaruh ti Barat anu muncul di urang dina awal abad ka-20.

Wangun téater tradisional anu ditataan di luhur téh sok disebut ogé téater rakyat anu di antara ciri pagelaranana téh tanpa naskah. Jadi, éstuning ngandelkeun improvisasi pamaénna baé dumasar kana pituduh ti sutradara. Malah dipintonkeunana ogé sakapeung tara dina panggung, tapi cukup di lapangan terbuka bari dicaangan ku obor atawa cempor.

Kadieunakeun muncul deui anu disebut gending karesmén, nyaéta sandiwara anu dialogna (pagunemanana) ditembangkeun. Mun sandiwara

Adegan drama. Sumber: pikiran rakyat online

mah tara maké naskah, gending karesmén mah aya naskahna. Lamun maké naskah téh kaharti, da tembang dina gending karesmén mah apan teu bisa didadak (improvisasi), béda jeung sandiwara nu dialog-dialogna atawa paripolah pamaénna beunang ku didadak. Ieu ogé pangaruh ti luar, nyaéta pangaruh opera anu jolna ti Éropa. Tapi, dina gending karesmén mah lalaguanana téh dicokot tina tembang Sunda.

Loba pisan naskah-naskah gending karesmén anu kungsi ditulis jeung dipgalerakeun. Malah sawaréh mah pintonanana téh sohor pisan. Upamana baé gending karesmen "Sangkuriang" beunang R.T.A. Sunarya, "Galunggung Ngadeg Tumenggung" beunang Wahyu Wibisana, jeung "Si Kabayan" beunang Wahyu Wibisana jeung Koko Koswara.

Dina kamekaran saterusna lahir nu sok disebut drama modérn. Wangunanana lancaran, teu maké tembang siga dina gending karesmén. Ieu gé maké naskah, malah pintonanana gé diatur pisan numutkeun aturan seni panggung. Maké dékor keur séting panggung, maké tata lampu (éfék cahaya), musik, atawa gerak tari. Malah kadieunakeun deui, sajalan jeung kamekaran téknologi nu beuki canggih, pagelaran drama téh dipapaés ku unsur-unsur multimédia. Upamana dicampur ku gambar tina vidio, ngagunakeun musik digital, atawa nyiptakeun éfék gerak mékanik.

Di antara drama Sunda modérn anu kungsi dipanggungkeun téh nyaéta "Dakwaan" jeung "Bubat" beunang RAF; "Dua Utusan" jeung "Tonggérét Banén" beunang Wahyu Wibisana; "Masyitoh" beunang Ajip Rosidi; "Cahaya Maratan Waja" jeung "Hutbah Munggaran di pajajaran" beunang Yus Rusyana; "Runtag", "Carem" jeung Stasion Para Arwah" beunang R. Hidayat Suryalaga"; "Juag Toéd" jeung "Siliwangi Mahara Pajajaran" beunang Yoseph Iskandar; "Jeblog" beunang Nunu Naéarudin Aéhar, jeung réa-réa deui.

Parandéné kitu, drama modérn Sunda mah sakapeung henteu leupas tina akar budayana. Upamana baé loba pintonan drama modérn anu ngahijikeun unsur téater modérn jeung téater tradisional. Upamana pintonana siga longsér, di tengah-tengah panggung maké oncor, pagelaranana saolah-olah di alam terbuka anu diriung-riung ku nu lalajo, aya interaksi langsung antara pamaén jeung nu lalajo, jeung sajabana. Tapi, éta kabéh diatur ku naskah, lain dadakan siga dina téater tradisional.

2. Proses Mintonkeun Drama

Dina pangajaran saméméhna urang geus latihan maca drama. Ayuena urang latihan mintonkeun drama. Hartina lain sakadar dibaca, tapi dialog-dialogna kudu diapalkeun nepi ka apal cangkem, diragakeun paripolah tokohna, sarta dipintonkeun mangrupa pagelaran dina panggung.

Saméméh mintonkeun drama urang kudu apal heula kumaha nataharkeunana. Dina pintonan drama téh ngalibetkeun rupa-rupa unsur. Upamana, urang perlu naskah drama nu rék dipintonkeun. Sanggeus aya naskah, perlu sutradara anu boga tanggung jawab ngatur pintonanana. Keur mintonkeun éta drama sutradara butuh pamaén (aktor jeung aktris). Lian ti éta sutradara

butuh dibantuan ku panata panata kostum (papakéan), panata panggung/artistik, panata musik, atawa panata gerak/tari.

Saméméh manggung, perlu latihan heula. Latihan tangtuna teu cukup ku sakali. Dina latihan sutradara babarengan ku panata gerak, panata kostum, panata lampu, atawa panata musik, mikiran kumaha carana sangkan éta drama mun dipintonkeun bisa alus jeung resep dilalajoanana. Upamana baé kumaha ngagali poténsi aktor/aktris sangkan dina merankeun hiji tokoh téh ngetrukkeun sakabéh kamampuanana, boh jiwana boh ragana. Nepi ka aktingna engké dina panggung enya-enya ngajanggélékkeun sipat jeung kalakuan tokoh sakumaha anu dipikahayang jeung diperedih dina naskahna.

Sanggeus asak latihan, kakara dipintonkeun dina panggung. Tah geus di panggung mah hasil sakabéh upaya sutradara téh bakal katémbong dina akting pamaén nu dirojong ku rupa-rupa unsur téa.

Mun digambarkeun dina bagan mah alurna kieu:

Aya sawatara hal anu kudu diperhatikeun waktu urang jadi aktor/aktris, waktu merankeun hiji karakter/tokoh. Di antarana:

1. Urang kudu bisa neuleuman pasipatan/karakter tokoh nu diperankeun. Cara neuleumanana téh bisa rupa-rupa, bisa ku cara "penghayatan", nyaéta nyiptakeun rasa émpati atawa ngararasakeun dirina jadi tokoh nu diperankeun, ngarasa sanasib, atawa ngarasa boga pasipatan nu sarua. Bisa ogé ku cara observasi, nyaéta ngimeutan kanyataan anu saenyana. Upamana lamun rék merankeun musapir, urang ngahaja ngimeutan heula pasipatan musapir, tingkah polahna, kabiasaanana sapopoé, jeung sajabana.

2. Ngimeutan pituduh anu kaunggel dina naskah. Upamana dina naskah "Démonstran" aya dialog kieu:

Ato	*: (Ngaharéwos) Anén, komandoan!*
Anén	*: (luak-lieuk, ngaharewos) Ngomandoan naon?*

Di dinya aya katerangan yén Ato téh nyaritana kudu ngaharéwos. Pon kitu deui Anén, lian ti kudu ngaharéwos, manéhna kudu bari luak-lieuk.

3. Gunakeun éksprési jeung remen latihan silih témpas, nepi ka dialog téh jadi hirup siga nu ngobrol enyaan. Upamana aya dialog kieu:

Sekwilmat	*: Tenang-tenang! Ké aya naon ieu téh para sadérék?*
Anén	*: Bapa téh camat?*
Sekwilmat	*: Lain kuring mah. Eueu.....*
Ato	*: Euh, lain camat mah ulah pipilueun atuh! Kuring mah arék ka camat.*
Sekwilmat	*: Nu matak keur euweuh Pa Camat mah.*
Acid	*: Ah, bohong! Sok, daék naon?*

Kacipta pan ku urang kumaha silih témpasna. Kumaha patorong-torongna. Basa Sékwilmat nyebut "Eueu...." kuduna mah ulah aya jéda atawa ulah ngarandeg, tapi langsung ditémpas ku omongan Ato anu semu napsu, "Euh, lain camat mah ulah pipilueun atuh!"

4. Maén drama mah lain ngobrol biasa. Sok sanajan obrolanana siga urang ngobrol sapopoé, tapi obrolan dina drama mah kudu diréka jeung ditanagaan. Upamana diréka maké lentong anu ancad laér, dibarengan ku gegerungan, dibarengan ku napsu, jeung saterusna. Ditanagaan téh lain hartina kudu gogorowokan, tapi kumaha carana sangkan sora nu kaluar tina baham téh bisa jelas, béntés, jeung bedas kadéngéna.

3. Dialog dina Drama

Dialog téh omongan antara dua jalma atawa leuwih nu silih témpas. Omongan sarupa kitu téh sasat jadi nyawana drama. Naon sabana? Lantaran alur carita drama mah diwangun ku dialog tokoh-tokohna. Lain diwangun ku narasi atawa déskripsi siga dina prosa. Anapon dina naskah drama aya katerangan-katerangan anu nételakeun latar jeung paripolah palaku, éta mah sakadar pituduh keur sutradara atawa aktor dina waktu mintonkeun drama. Malah sipatna ogé henteu ngiket, bisa dirobah-robah.

Parandéné kitu lain baé aya dialog dina drama téh. Sok kapanggih ogé monolog, nyaéta omongan sorangan anu diucapkeun ku hiji tokoh. Siga gegerendengan sorangan, teu puguh layan. Malah aya drama anu caritana ti awal nepi ka ahir ukur diwangun ku monolog.

Gédéngeun éta, aya deui nu disebut prolog jeung épilog. Prolog nyaéta omongan bubuka, biasana digunakeun keur muka hiji pintonan drama. Ari épilog nyaéta omongaan panutup.

Prolog sok disaruakeun jeung panganteur carita. Ari épilog sok disaruakeun jeung panutup atawa kacindekan carita. Amanat nu hayang ditepikeun ka nu maca atawa ka nu lalajo osok ogé kapanggih dina épilog.

4. Conto Naskah Drama

Conto 1:

Démonstran

(*Buruan Kantor Kacamatan. Jempling. Teu sawatara ti harita ujug-ujug aya nu tingkulunu, urang lembur, bari tingkecewis. Papakéanana teu maratut (sangeunahna). Aya nu ukur maké kaos oblong, pakéan ka sawah, aya ogé nu ngan dicalana sontog bari nyoréndang sarung. Kawas nu teu kaburu disaralin heula.*)

Ato : (*Ngaharéwos*) Anén, komandoan!
Anén : (*Luak-Lieuk, ngaharewos*) Ngomandoan naon?
Ato : Na aya ku bodo ari amnéh! Ngomandoan ngagoro-wok! Pokona sagala anu kudu dikomandoan, komandoan ku manéh!

Anén : Naon nu rék digorowokeunana!
(*Saréréa silih pelong siga bingung*.)
Acid : Kieu wé atuh: Camaat, Kaluar! Tah, kumaha mun kitu!
(*Saréréa unggut-unggutan tanda satuju. Anén maju ka hareup bari singkil.*)

Anén : Hiji .... Dua ......
Ato : (*Némpas*) Ulah gancang teuing, bisi teu bareng. Kumaha mun anu ngagorowok tiheula nu katem-puhan?
Lamin : Ah loba teuing aturan! Geura sok-sok ka dinya, én!
Anén : Hijiiiii..... duaaaaa...... tiluuuuuuuuu!

(*Urang lembur kontan tingcorowok nitah camat kaluar: Camaaaat kaluaaar...... camat kaluaaarr....Kaluar siah Camaaat! Ti jero kantor Kacamatan, pagawé kacamatan jul-jol kalaluar. Tapi barang nempo loba jelema di luar bari tingcorowok, langsung ngararempod deui. Urang lembbur tuluy cocorowokan nitah camat sina kaluar. Teu lila pagawé kacamatan kalaluar deui bari pacekel-cekel leungeun siga nu sieun. Sekwilmat nyoba-nyoba nenangkeun nu demonstrasi bari ngacung-ngacungkeun leungeun!*)

Sekwilmat : Tenang-tenang! Ké aya naon ieu téh para Sadérék?
Anén : Bapa téh camat?
Sekwilmat : Lain kuring mah. Eueu.....
Ato : Euh, lain camat mah ulah pipilueun atuh! Kuring mah arék ka camat.
Sekwilmat : Nu matak keur euweuh Pa Camat mah.
Acid : Ah, bohong! Sok, daék naon?
(*Sekwilmat luak-lieuk ka pagawé nu séjén, bingung. Pagawé kacamatan anu séjén sarua bingungna.*)

Sekwilmat : Eueu... daék.... daék kasép. Euweuh Pa Camat mah!
Aki Ursin : Anakna atuh!
Mang Pengki : (*ngagebés aki ursin*) Husss! Ari Aki, rék naon mamawa anak camat!
AKI URSIN : Ari geus, kudu ka saha lamun camat euweuh!
(*Mang Pengki geus cewaw rék nyarékan Aki Ursin, ngan Sékwilmat kaburu nyarita deui!*)

Sekwilmat : Kéla...kéla! sakali deui rék nanya, para sadérék téh rék naon?

Ato : Éh, torék nya! Teu kadéngé ti tatadi kuring saréréa gogorowokan arék ka camat!

Sekwilmat : (*Beuki geumpeur*) Eh, euh, aduh.... Sugan bisa diwakilan ku kuring?

Anén : Teu bisa! Da ceuk si Lurah ogé anu boga dosana Camat!

(*Sekwilmat kerung, tuluy luak-lieuk ka pagawé séjén anu saru pada teu ngarti.*)

Sekwilmat : Boga dosa??? Boga dosa naon Pa Camat téh?

(*Anén ngagorowok deui, disusul ku nu séjén. Jororowokan nitah Camat kaluar. Pagawé Kamacatan tingpuringis sarieuneun.*)

(*Keur kitu ujug-ujug aya sora ngabeledug, siga sora péstol nu dibekaskeun. Nu cocorowokan ngadadak jempe, bari reuwas jeung silih pelong.*)

Mang Pengki : Saha nu wayah kieu nyeungeut lodong euy?

Aki Ursin : Sing bener siah Pengki, lodong atawa péstol?

Urang lembur : (*Bareng*) Péstoooolllll????

(*Dadak sakala beungeut urang lembur pias. Bari euweuh nu ngomandoan heula urang lembur tingbelecir kalabur ti buruan kantor kacamatan. Pahibut notog-notogkeun manéh. Nu ngalér. Nu ngidul. Nu ngétan. Nu ngulon. Kantor kacamatan ahirna jempling deui. Pagawé kacamatan caraméot di juru bari siga nu kasima.*)

(*Teu lila aya indung ngajijiwir budakna ngaliwat ka buruan kantor kacamatan. Budakna ngawiwih ceurik bari ampun-ampunan!*)

Indung : Ari manéh bedegong-bedegong teuing! Ceuk Ema gé ulah ulin pepetasan, ulah ulin pepetasan! Teu kapok manéh sakitu jempol geus tutung téh? Balik siah!

(*Sanggeus indung jeung budakna ngaliwat, pagawé kacamatan ukur colohok mata simeuteun!*)

(Diraéh deui tina Carpon "Ada Main", karangan Darpan Ariawinangun, nu dimuat dina buku Nu Harayang Dihargaan, penerbit Rahmat Cijulang Bandung, 1999)

Conto 2:

Juragan Hajat

Babak ka-2

Ceu unéh keur sasapu. Pasemonna baeud, kawas nu keur aya kakeuheul. Manggihan potrét tuluy dicokot, ditingalian sakeudeung, tuluy sasapu deui. Nyi Inot asup.

Nyi Inot : *Assalamualaiku..........mmm*!

Ceu Unéh : *Wa alaikumsalaaa............mmm*. Is geuning Nyi Inot tos ti mana Nyi?

Nyi Inot : Ah, ngahaja waé ka dieu. Ari Kang Ujé aya, Ceu?

Ceu Unéh : Can balik. Biasa wé, keur dines. Dagang peuyeum, aya naon kitu Nyi?

Nyi Inot : Ieuh Euceu! Tadi kuring tas ti kota, papanggih jeung Kang Ujé, keur leumpang duaan, jalan-jalan jeung awéwé!

Ceu Unéh : Jalan-jalan jeung awéwé? Enyaan Nyi?

Nyi Inot : Ih! Piraku kuring ngabohong, sumpahna ogé daék turun harga Elpiji. Enyaan Ceu! Kang Ujéna mah teu nyahoeun aya kuring, Da kahalangan ku tukang céndol.

Ceu Unéh : Emh! Padahal mah, itung-itung ngawakilan Euceu. Mun baledog wé ku batu, tong asa-asa!

Nyi Inot : Tukang céndol? Ah, rék naon teu pupuguh malédog tukang céndol.

Ceu Unéh : Lain tukang céndol... Si Ujé!

Nyi Inot : Awéwéna téh maké baju héjo Ceu. Leumpangna ogé maké ditangkeup, tah dikieu Ceu!

Ceu Unéh : Éta mah diangkat atuh...

Nyi Inot : Ah enya dikieu tah.

Ceu Unéh : Emh! Dasar lalaki atah adol. Puguh Euceu téh keur keuheul, Nyi Inot! Tadi peuting manggih potrét awéwé dina tanggungan peuyeum. Cik, ieu lain awéwéna nu jalan-jalan jeung si Ujé téh?
(Ceu unéh ngasongkeun potrét)

Nyi Inot : Haaa..rrr? Geuning ieu mah potrét ucing Ceu?

Ceu Unéh : Is, salah ieu ...... ieu yeuh!

Nyi Inot : Tah enya, ieu Ceu!

Ceu Unéh : Emh, nurustunjung éta si Ujé. Ati-ati Siah...tempokeun. Lain turunan Garut mun Aing teu bisa ngalabrak lalaki anu ngaranna Ujé!

Nyi Inot : Ari ceuk kuring mah, tong dipikiran Ceu, naon da awéwéna ogé kitu geuning, geulis!

Ceu Unéh : Nya heueuh meureun, matak si jurig Ujé bogoheun gé.

Nyi Inot : Ah, tapi lain pédah hareupeun Euceu. Enya gé geulis dibanding jeung Euceu mah jauh, …geulis itu.

Ceu Unéh : Ati-ati Siah Ujé...dikerewes Siah ku Aing mah.

Nyi Inot : Ah, ulah Ceu, ulah diantep! Eu...atuh kuring permisi wé nya Ceu...

Ceu Unéh : Enya atuh... nuhun Nyi Inot...

Nyi Inot : Sami-sami Ceu... leu potrét ucing Euceu! Euceu mah mani rajin ngumpulkeun potrét ucing.

Ceu Unéh : Is, lain nu Euceu. leu mah nu budak Euceu si Endut. Teuing ku naon budak téh resep pisan ngumpulkeun gambar sasatoan. Malah pangresepeunana mah ngumpulkeun gambar monyét.

Nyi Inot : Euleuuh...anéh nya Ceu?

Ceu Unéh : Duka teuing atuh, éta wé, basa ditanya ku Euceu cita-cita hayang jadi naon engke mun geus gedé? Ngajawabna téh; hayang jadi Hanoman, cenah.

Nyi Inot : Emh, mugi-mugi wé sing dikabul. Hayu Ceu ah!

Ceu Unéh : Enya, nuhun Nyi.

(Nyi Inot kaluar)

Ceu Unéh : Emh, na Sia téh Ujé dasar lalaki, mani teu seubeuh ku awéwé hiji. Ati-ati Siah Ujé...

(Kang Ujé asup)

Ceu Unéh : Taaa...hhhh, datang si jurig téh...Tos ti mana Ujé?

Kang Ujé : Haa..rrrr? Maké nanya geus ti mana sagala. Nya biasa wé geus dagang peuyeum, puguh Aing téh meunang musibah, Unéh!

Ceu Unéh : Musibah naon?

Kang Ujé : Tadi beurang, Aing téh keur leumpang bari nanggung peuyeum, ari jalan, keur leutik téh mudun jaba leueur. Di hareupen Aing aya aki-aki keur leumpang, Aing tiseureuleu

labuh, tanggungan peuyeum ngagaléong. Jebrod ngababuk tonggong aki-aki. Peuyem bahé, aki-aki tijongklok, tigebrus ka susukan.

Ceu Unéh : Puas Siah! Kitu tah jalma doraka ti pamajikan mah. Rasakeun Siah.

Kang Ujé : Aing mah bingung mikiran aki-aki nu tigebrusna.

Ceu Unéh : Paduli teuing! Na samarukna Aing sedih, na samarukna Aing rék milu mikiran aki-aki tigebrus ka susukan?

Kang Ujé : Heueuh tapi aki-aki nu tigebrusna téh kapan ... Abah Sia...

Ceu Unéh : Naon? Abah!? Emh, na Sia téh Ujé .. .éta téh mitoha deuleu!

Kang Ujé : Heueuh da teu nyaho! Ku Aing dipunten-punten, teu méréan jalan. Kumaha atuh da geus nasib, sugan téh lain Abah.

Ceu Unéh : Emh, tobaaa..t Aing mah. Teu ku nanaon Abah?

Kang Ujé : Heunteu. Ngan kapaéhan wungkul, tapi da teu lila hudang deui.

Ceu Unéh : Lain jelema sugan Sia mah, jurig.... ménta dihampura Siah ka Abah! Indit Siah, ménta dihampura ka Abah!

Kang Ujé : Enggeus! Harita kénéh gé Aing acong-acongan nyembah ménta dihampura, kalah nonjok..! Mending ngan ukur nonjok, da Abah Sia mah murang-maring. Peuyeum dina tanggungan dicewolan, dialung-alungkeun ka susukan.

Ceu Unéh : Puas Siah! Tah kitu wawalesna ka jelema nu doraka ti pamajikan mah. Doraka ti Aing Sia mah.

Kang Ujé : Haa..rrrr? Doraka naon ari Sia? Teu pupuguh.

Ceu Unéh : Alah, montong pura-pura Siah, ari tadi Sia di kota jalan-jalan jeung saha?

Kang Ujé : Naon ieu téh?

Ceu Unéh : Yeuh….Ceuk Aing gé tong pura-pura! Aing gé nyaho, tadi Sia téh tos jalan-jalan jeung awéwé. Awéwéna maké baju héjo!

Kang Ujé : Lain! Bulao! Aéh, henteu Siah, teu rumasa, tong sok ngadéngé béja nu teu puguh. Pitnah éta téh!

Ceu Unéh : Ieuh Ujé! Cik jawab .. .ari ieu potrét saha?

Kang Ujé : Eu.. éta potrét...potrét jelema.. potrét jelema..

Ceu Unéh : Heueuh Aing gé nyaho potrét jelema, saha jelemana?

Kang Ujé : Eu, ..teu nyaho..e..ari manéh meunang ti mana potrét éta?

Ceu Unéh : Ieu potrét ku Aing kapanggih tina tanggungan peuyeum. Potrét saha?

Kang Ujé : Potrét ..Eueueu..hhhh, enya inget ayeuna mah. Tadi téh aya ibu-ibu, meuli peuyeum leungeunna nyekel potrét, sigana mah, sabot milih peuyeum, potrétna ragrag tina leungeun. Enya potrét si Ibu éta sigana mah.

Ceu Unéh : Montong ngabohong Siah. Di mana aya anu meuli peuyeum bari mawa potrét, sok aku! Potrét saha ieu?

Kang Ujé : Hee..h, kieu Unéh ..! Heug, Aing rék terus terang. Aing dagang peuyeum téh, hésé payu. Aing datang ka dukun, ceuk dukun lamun hayang payu, dina tanggungan peuyeum, kudu disimpenan potrét awéwé. Kabeneran Aing nimu potrét, diteundeun wé dina tanggungan, kitu.

Ceu Unéh : Atuh ari enya mah kitu, naha lain potrét Aing wé ku Sia teundeun dina tanggungan, pan Aing gé awéwé!

Kang Ujé : Enggeus ku Aing gé dicobaan. Potrét Sia diteundeun dina tanggungan peuyeum, isukna peuyeum buruk kabéh.

Ceu Unéh : Beu! Na Sia téh kabina-bina teuing Ujé. Ieuh! Jung tuturkeun ku Sia ari bogoh mah, da Aing mah rumasa geus kolot, jaba goréng patut, ari itu mah ngora kénéh, jaba geulis jiga bintang film Widyaningsih.

Kang Ujé : Widyawati atuh, lain Widyaningsih! Ari Widyaningsih mah bojona

juragan Sukatma, tepungna di Garut, basa juragan Sukatma hajat. Kieu ari caritana mah ... harita juragan Sukatma...

Ceu Unéh : Gandéng jurig! Paingan atuh Sia téh sok masang togél, da éta meureun butuh biaya keur bobogohan.

Kang Ujé : Sok, terus kamana waé Sia nyarita téh.

Ceu Unéh : Ah da heueuh. Aing gé nyaho Sia téh sok masang togél!

Kang Ujé : Iraha? Iraha Aing sok meunang?

Ceu Unéh : Gandéng Ujé! Aing gé nyaho, Sia téh sok néangan kode togél. Tuh jeung si Entuy, nu biwirna jeding.

Kang Ujé : Tong sok gagabah ari nyarita téh. Kumaha mun kadengéeun ku dulurna? Bisi Sia can nyaho, si Entuy téh dulurna jarareneng. Adina.waé jadi dosén.

Ceu Unéh : Lain, Aing gé nyaho, adina si Entuy mah, si Warja. Tukang tahu! Maenya aya dosén ider-ideran kana sepédah, mawa blék tahu. Jung béjakeun! Teu sieun Aing mah, mun si Entuy ngambek, dicakar ku Aing mah.

Kang Ujé : Aéh-aéh ari Sia? Teu pupuguh, ngadon rék nyakar tukang tahu.

Ceu Unéh : Atuda géuleuh Aing mah. leuh Ujé! nyaho pikieueun mah kaduhung Aing mah baheula daék ka Siaa...

Kang Ujé : Haa..r? Naha nipu naon ari Aing?

Ceu Unéh : Euleuh! Teu karasa nya? leuh!, baheula keur mimiti panggih, geuning Sia ka Abah, ngaku-ngaku Drs. Geuning buktina, tukang peuyeum! Tuluy Sia ngaku-ngaku wawuh deukeut jeung Acil Bimbo. Aing dibawa diwawuhkeun. Sugan téh heueuh Acil Bimbo, kakara nyaho ayeuna, éta téh si Eman, tukang meri paingan Aing curiga, maenya dina sakuna mani metet ku endog meri. Sia mah téga nipu ka Aing téh!

Kang Ujé : Ah Aing mah nipu sotéh, bongan wé Abah nipu ti heula ka Aing.

Ceu Unéh : Naha nipu naon ari Abah?

Kang Ujé : Ah enya! Harita Abah ka Aing ngaku-ngaku lanceukna Oma Irama. Cenah boga rombongan orkes, ari buktina? Geuning tukang gula batok!

Ceu Unéh: Euleuh....ngahina siah ka Abah? Ati-ati siah,..Abah mah loba baladna, tukang gula wungkul, Sia téh hayang dikoroyok ku tukang gula?

Kang Ujé : Eit! Jangan ngancam begitu. Ingat, tukang peuyeum juga banyak baladnya. Kalau sampai tukang gula berani macem-macem, pasukan peuyeum tidak akan tinggal diam. Ingat, kalau sampai gula dan peuyeum béntrok, ini bisa mengakibatkan terjadinya… kolek.

Ceu Unéh : Enggeus gandéng Ujé! Pidorakaeun wungkul Sia mah. Salingkuh ongkoh, judi togél beuki. Seubeuh Aing mah!

(Dicutat tina naskah drama "Juragan Hajat" karya Kang Ibing)

Ieu di handap aya sempalan carpon. Pék baca sing gemet! Sanggeus kacangkem eusina, pék robah kana basa drama!

Can gé tuus késang, bet jol nu nyusulan; bangun rurusuhan. Kudu ka désa, cénah, ayeuna kénéh! Mani teu bisa ménta témpo, sakitu disebutkeun rék nyelang ka cai heula gé. Lain, lain rék ngaginding; ngan ieu mah teu kuat ku hareudang, urut bieu ngabekuk nanjak, bari panonpoé geus mimiti morérét.

"Wayahna waé, kudu kairingkeun ayeuna," pokna, bari gék dina golodog. Sakitu kuring geus ngamparkeun samak gé, Mang Kulisi teu ieuh daék diaku ka jero, da keur rusuh téa, cénah.

Baju nu karék bieu dilaan, rap dipaké. Lain teu hayang disalin ku anu bersih, tapi da cumah atuh ari awakna juuh kénéh ku késang mah.

Méméh jrut turun, kuring kaburu kénéh ngarongkong emuk. Regot caina diinum; cai entéh meunang ninyuh kamari, pasosoré, malah geus rada ngabeuleugeudeur-ngabeuleugeudeur acan.

"Geus dua balikan, Emang néang ka dieu téh," pokna.

"Puguh abdi téh tas meuting di lembur peuntas, di imah mitoha."

"Naha aya naon geuning?"

"Akina barudak gering," témbal kuring. "Tadina mah najan geus peuting ogé rék maksakeun balik, ngan kaburu kapegat hujan."

"Ari si Nyai mah di ditu kénéh?"

"Enya, jeung barudak tiluanana. Paling gé kana engké pasosoré marulangna mah."

Rada jauh ka balé désa téh, bubuhan lembur anu ditempatan ku kuring mah rada nenggang, jaba deuih perenahna aya di béh lamping. Tapi, cénah, ka hareupna mah bakal ramé, lantaran rék dipaké proyék ku urang dayeuh. Kateuing proyék nanahaon. Ceuk sakaol, lapangan golep. Ari ceuk béja séjén deui, puguh geus diajangkeun keur komplék perumahan méwah.

"Lain, Mang," ceuk kuring deui. "Naha aya naon ieu téh, mani diangkir ka désa sagala?"

"Teu apal Emang téh mun ditanya tepi ka palebah dinya mah," témbalna pondok.

"Sual pajeg sawah, kitu? Kuduna mah Pa Kuwu téh ulah nyaur abdi atuh, tapi kudu ka ditu, ka anu bogana; da ari abdi mah ukur ngagarap wungkul."

"Kateuing atuh, Céng. Lapur Emang mah, teuing naon sababna pangna Acéng kudu kairingkeun ka désa ayeuna. Atuh meureun engké ogé bakal écés ieuh, lamun geus jonghok jeung nu boga hadasna mah," omongna bari ngalungkeun kuntung roko. "Lega kénéh garapan Acéng téh?"

"Ah, satengahna deui ogé moal. Kapan anu lelegana mah geus dijual ka proyék."

"Heueuh nya, loba anu ngadadak beunghar anu lahanna kasabet proyék mah. malah anu taun ieu rék jarah ka Mekah ogé aya kana opatna, ti désa urang téh."

"Nya alus wé ari ladangna rék dipaké munggah haji mah, meureun bakal nyangsang kana ganjaran," omong kuring. "Béjana Emang gé loba kapécrétan. Sakalian waé atuh paké ongkos jarah."

"Alah, kapécrétan ogé ukur lulumayanan. Moal rék diangles, pamali. Kitu wé tina pamura-paméré, ti anu ngaruruskeun surat tanahna, pédah Emang gawé di désa. Nya cukup waé meureun ari keur jarah ka Pamijahan mah," témbalna, bari ngahéhéh . . . .

Tina sempalan carpon Patok Beureum yasana Tatang Sumarsono
Dicutat tina Manglé No. 1766

C. Nyangkem Kecap Saharti

Di luhur aya kalimah:

> *Enggeus! Harita kénéh gé Aing acong-acongan nyembah ménta dihampura, kalah nonjok..! Mending ngan ukur nonjok, da Abah Sia mah murang-maring.*

Kecap murang-maring sasaruaanana (sinonim) nyaéta ambek-ambekan ka singsaha nu aya. Tengétan kecap-kecap nu dicitakna dicondongkeun dina kalimah ieu di handap sarta ingetkeun harti nu dikurung tukangeunana!

1. Mayang mah kacida soméahna ka sémah. (daréhdéh, akuan)
2. Méh ampir sataun kangjeng raja dipukpruk ku halimun kabingung, disorang samagaha sungkawa, lantaran ditilar ku putra kakasih. (bingung anu teu aya hinggana)
3. Méh saban peuting, Panji tara aya di imah, gawéna ulin, kawantu keur meujeuhna séngsérang panon. (mimitina begér, keur meujeuhna resep naksir)
4. Mimin mah lain hayang-hayang teuing lalajo, nu puguh mah hayang nyingkahan karudet. Pusing cenah kudu ulukutek di imah baé mah, kawantu anakna barongkéakan. (réa budak uruseun kénéh)
5. Mun tas balik tina pagawéan téh Roni mah ngan ngotok ngowo baé di imahna, teu cara babaturanana sok arulin ka Café atawa indit ka panglalajoan. (ulukutek baé di imah)
6. Mun urang kuat nandangan cocoba kalayan kasabaran, insya Alloh baris tinemu jeung kabagjaan. (musibah, kacilakaan.)
7. Mungguhing martabat wali téh aya di sahandapeun martabat nabi. (kalungguhan)
8. Naha geuning peuting-peuting kénéh geus bebérés, na rék wayah kumaha indit ka Surabaya téh? (sasadiaan)
9. Najan réa sobatna, ari dina seuhseuhanana mah ngan anakna anu wani nguyup getih téh. (béla pati)
10. Najan sawah Mang Soma geus aya puluhna luwuk, tapi can tibra kénéh baé haténa, lantaran kabéhanana sawah guludug, can bogaeun sawah nu kasorang cai hirup. (sugema)

D. Ngeusian Ku Kecap Merenah

Pék eusian ku kecap anu mérenah ieu kalimah, ku salah sahiji kecap!

embung, horéam, mandeg-mayong

1. Lain teu hayang nyaba ka Mang Mahya téh, lantaran . . . ku nanjakna.
2. Rék indit ka Jakarta téh Dikri mah teu jung baé . . . lantaran budakna harééng.
3. Sing puguh jawaban téh, ari daék sukur ari . . . masing puguh.

téréh, gancang

1. Ngarah . . . asak sangu téh gedéan geura seuneuna!
2. Sing . . . atuh leumpang téh bisi kaburu hujan!

luhur, luhung

1. Naon hartina ______ kuta gedé dunya?
2. Para Nabi mah kabéh gé insan ______ kawantu kakasih Gusti nu Maha Suci.

E. Ulikan Kana Kecap Panganteur

Dina wacana di luhur aya kalimah:

Harita kénéh gé Aing acong-acongan nyembah ménta dihampura, kalah nonjok..! Harita kénéh gé Aing acong-acongan nyembah ménta dihampura, kalah nonjok..!

Kecap acong-acongan dina éta kalimah téh mangrupa kecap panganteur (pagawéan) atawa kecap anteuran kana nyembah. Demi kecap panganteur (pagawéan) nyaéta kecap anu bisa ngébréhkeun kalakuan atawa gérak si palaku, sakapeung nganteurkeun kecap sipat, umumna ngandung aspék inkoatif nyaéta nuduhkeun pagawéan, mimiti lumangsung, contona: top, sok, cég, dug, ras, lat, gék, am jsté. Conto nu leuwih jembar: jung manéhna nangtung, bérébét budak téh lumpat, barakatak manéhna seuri, jsté.

Kecap pagawéan anu maké kecap panganteur anu béda, baris béda deuih hartina atawa maksudna, contona: térékél naék, kalacat naék, rangkék naék. Kecap panganteur pagawéan téh cicingna (posisi) aya di hareupeun kecap pagawéan, sakapeung hareupeun jejer, malah mah sok ngawakilan kecap pagawéan. Kecap panganteur dina kaayaan anu teu tangtu bisa mandiri, contona:

- Manéhna téh belecet lumpat.
- Belecet manéhna téh lumpat.
- Manéhna téh belecet wéh.

Nilik kana sipatna, kecap panganteur dina basa Sunda bisa dibagi lima golongan.

(a) Kecap Panganteur Sandirasa, gunana pikeun ngébréhkeun rasa: aéh, aduh, héy, jsté.
(b) Kecap Panganteur Sandisora, gunana pikeun nuduhkeun tiruan sora: pluk, dor, néng, jsté.
(c) Kecap Panganteur Sandinétra, gunana pikeun nuduhkeun paningal: bray, gurilap, baranyay, jsté.
(d) Kecap Panganteur Sandikata, gunana pikeun nuduhkeun ingétan jeung rasa lahiriah: ras, lat, tép, téwéwét, jsté.
(e) Kecap Panganteur sandikarya, gunana pikeun nuduhkeun gérak atawa kalakuan: jung, bral, léos, kuniang, baragadal, bérébét, rangkék, jsté.

F. Ngalarapkeun Kalimah Langsung jeung Teu Langsung

Titénan ieu kalimah:

Léos baé Sarkiam mah balik, bari ngagelenyu imut sapanjang jalan. Dina pikirna: "Mokaha kaya kieu mah sidekah téh bakal meuncit hayam kabiri ieuh."

Éta ungkara téh disebutna kalimah langsung. Lamun dirobah kana kalimah teu langsung jadi kieu: Léos baé Sarkiam mah balik, bari ngagelenyu imut sapanjang jalan, dina pikirna yén kaya kieu mah mokaha sidekah téh bakal meuncit hayam kabiri.

Ieu di handap aya sababaraha kalimah langsung. Pék robah ungkarana, sabalikna tina nu dipaké, saperti conto di luhur!

1. “Ayeuna mah kuring téh geus digawé, najan gajihna masih kénéh saeutik " omong Barnas jero haté. “Hayang naon-naon baé ogé, tangtu teu kudu nyusahkeun ka kolot."
2. “Kadé panto ulah dibukakeun," ceuk indungna ka Néni, "bisi aya ucing! Tuh mangkaning aya lauk emas kakara meunang ngabersihan. Engké ari ema datang ti warung rék ngagoréng lauk."
3. “Nia téh keur butuh duit. Kop waé HP téh Rp. 350 000,- ogé,” cék Nia ka Sofi, ” tapi duitna kudu ayeuna, nya!”
4. “Ari motorna jagjag jeung susuratanana kumplit mah wani najan 5 juta ogé!” Cék Didin ka Gagah
5. “Poé ieu Wa Iding geus jangji, rék naur hutangna nu lima ratus rébu. Tapi, ku sabab kuring masih gering kénéh, wayahna manéh baé ka ditu, bawa ieu surat!”
6. ”Ah gampang ngarah teu olok tombok jeung teu pada moyok mah. Urangna baé kudu sing loba akal, ulah éléh ku nu sarakola. Kudu bisa ukal-ékolna baé, manasina jéngkol aya usumna.” Cék Nardi ka Jujun
7. ”Na kuring mah katarajang naas téh kabina-bina teuing! Motor nu kakara diparkir ukur 5 menitan téh leungit digerejud bangsat. Padahal kuring téh keur rusuh. Aya-aya baé, teu ku hanteu keur sakieu perluna téh!” Cék Dadan ka sobatna
8. Cék André ka Jefrey: “Lain teu hayang milu piknik ka Bali téh, ngan can aya duitna baé. Ké sugan mun duitna geus ditranfer ku lanceuk uing ti Amerika!”
9. Walon Kang Bandi ka Pa Ending, “Euleuh, geuning ieu mah sanés jam tangan abdi, Ua! Éta mah duka jam saha. Moal enya abdi batan sakieu kaayaanana, maké gaduh jam tangan merk Bvlgari!”
10. Walon Dudung, “Sawios abdi mah teu disimbut ogé, da ngora kénéh. Karunya abdi mah ku Aki, parantos sepuh.”

G. Nerangkeun Harti Kecap

Cik pék terangkeun naon hartina!

1. Pajar téh modis. Ayeuna mah awéwé téh sok disipat, pangpangna nu halisna dikurud.
2. Kungsi ngadéngé kuring ogé ngaranna mah, tapi boro-boro wawuh téa, pasipatanana ogé tacan nyaho.
3. Haji Karna ka Ikeu téh sipat anak sarta kacida nyaaheunana.
4. Kawantu putra ajengan kamashur, Ummu Salamah mah alit-alit ogé geus apal kana sipat dua puluh.
5. Masangkeun tihang panto mah kudu maké sipat gantung, supaya pantona lamun dibuka bisa cicing.
6. Nalika bérés dadawuh ka para mentrina, Presidén SBY téh lebet deui ka ruang kerjana.
7. Nitih wanci nu mustari cunduk dawuh nu utama, praméswari babar, putrana pameget ngala ka rama (kangjeng raja).
8. "Ku ningali saréatna ogé nu gering téh jigana moal katulungan deui. Ieu mah ngan kari nganti-nganti dawuh baé." Cék Wa Suan
9. Piisukaneun puasa, nu ngalumbara loba nu nyelang heula balik ka lemburna ngadon munggah, hayang riung mungpulung jeung kulawargana.
10. Saban Muludan, baréto mah loba jelema nu munggahkeun pusakana ka Cirebon, bari jarah ka makam Sunan Gunung Jati.
11. Cik saha nu apal? Ari Mang Haji Ibrahim téh iraha munggah hajina?
12. Guntur mah ari lalajo debus téh mani bibirigidigan, paureun nénjo nu digorok ku bedog.
13. Upama loba teuing dahar haseum, huntu urang sok ngarasa paur.
14. Kuring mah sok paur lamun nempo pamaén akrobat leumpang dina tambang nu sakitu luhurna

Béda jeung carpon atawa novél, nulis naskah drama mah perlu di¬émbohan ku pangaweruh séjénna. Tina cara nulisna gé pan geus béda. Lian ti jejer carita, nu kudu dipikiran ku pangarang téh kumaha mun éta naskah dipentaskeun. Naha matak ka¬taji nu lalajo, atawa sabalikna.

Tamba kawaranan, aya sawatara patokan keur nu aya kereteg nulis nas¬kah drama. Di antarana:

1. **Jejer carita (téma)**. Naskah drama umumna nyaritakeun kahirupan sapopoé, boh alam kiwari, boh alam bihari. Aya nu motrét ka¬hirupan masarakat leutik, tur sakapeung diselapan ku kritik sosial. Tapi teu kabéh naskah drama kudu napak dina réalita, teu béda ti carpon atawa novél, dra¬ma gé bisa maké rupa-rupa aliran: réalismeu, suréalismeu, jsté. Boh dina wangun komédi boh tragédi.
2. **Dialog**. Naskah drama téh pentaskeuneun, ku kituna dialog penting pisan. Kalimah nu dipaké dialog tangtu kudu merenah dilisankeunana. Karasa sponta¬nitasna jeung teu dijieun-jieun. Dialog dina drama bisa pagunem¬an jeung papada tokoh, atawa paguneman jeung dirina sorangan (soliloquy). Pangarang gé kudu per¬téla nerangkeun lentong jeung pari¬polah tokoh sajeroning dia¬log.
3. **Babak** jeung **adegan**. Naskah drama bisa dibagi jadi sababaraha babak, unggal babak diwengku ku sababaraha adegan. Adegan dina drama némbongkeun robahna ka¬ja¬dian carita, upamana ganti tokoh atawa ganti séting.
4. **Nu ngalalakon**. Nu ngalalakon dina drama bisa sorangan (mono¬log), bisa lobaan, gumantung kana jejer carita.
5. **Bubuka**. Dina bagian awal naskah, pangarang méré pituduh ngeuna¬an naskah nu rék dipentaskeun. Biasana dimimitian ku sinopsis, te¬rus nataan sakur tokoh nu nga-la¬lakon katut kateranganana;

ngaranna, umurna, pasipatanana, paripolahna, hubunganana jeung tokoh séjén, jsté. Pangarang gé méré gambaran lilana éta naskah dipentaskeun.

6. **Pituduh keur sutradara jeung nu maca**. Waktu jeung tempat kaja¬dian (séting) dina naskah kudu diécéskeun ka nu maca. Ieu téh baris jadi patokan pikeun sutra¬dara deuih, kumaha hadéna mén¬taskeun éta naskah. Najan teu wajib, aya hadéna deuih mun pa¬nga¬rang méré gambaran ngeuna¬an ilustrasi musik jeung tata lam¬pu.
7. **Téks sisi**. Mun aya kalimah atawa kajadian nu sakirana matak bi¬ngung sutradara atawa nu maca, hadéna mah diterangkeun dina téks sisi (side text). Téks sisi di¬teun-deun gigireun kénca atawa katuhueun naskah.

Méméh naskah dipentaskeun atawa dikirimkeun ka média massa, hadéna mah dibaca deui jeung dipecakan heula ku nu ngarangna, bisi aya dialog nu nyalahan, séting nu teu merenah, atawa hal séjénna nu matak ngaganggu mun éta naskah dipentas¬keun.—(Dadan Sutisna)

http://sundanews.com/aos/seratan/1342092822, 1.00 wib, 6/3/13

Daptar Pustaka

Balai Pendidikan Guru (BPG) Bandung. (-).*Bacaan V Basa Sunda*
Darpan. 1999. *Nu Harayang Dihargaan*, Bandung: Rahmat Cijulang
Faturohman, Taufik. 1983. *Ulikan Sastra*. Bandung: Djatnika.
Hadi, Ahmad. 1991. *Peperenian*. Bandung: Geger Sunten
Hidayat, Rahmat Taufik,spk. 2005. *Peperenian Urang Sunda*. Bandung: Kiblat Buku Utama
http://qwastu.blogspot.com/
http://sikhokakashi-sikho.blogspot.com/2011/05/master-of-ceremony-shes-me.html
http://www.dhono-wareh.com/2013/04/puisi-dalam-bahasa-inggris-untuk-ibu.html
https://www.facebook.com/notes/fiksimini-basa-Sunda/pangarang-sok-ngabohong-tukang-rahul-ged%C3%A9-wadul/605745432800361,
Iskandarwassid .1982. *Kamus Istilah Sastra*. Bandung: Geger Sunten
Jurusan Bahasa Daerah FPBS IKIP Bandung. 1990. *Palanggeran Ejahan Basa Sunda*. Bandung: Rahmat Cijulang.
Lembaga Basa jeung Sastra Sunda. 1983. *Kamus Umum Basa Sunda*. Bandung: Tarate.
M. Romli, Asep Syamsul. 2009. *Jurnalistik Praktis*. Bandung: Remaja Rosdakarya.
Majalah Mingguan Basa Sunda Mangle no.89; 1766; 1915; 1996; 1997; 2013; 2009;
Permana, S.M.E. (-). *Pangajaran Sastra Sunda*. Bandung: Koperasi Bina Siswa SMPN 3 Bandung
Permana, S.M.E. 1980. *Paramasastra Basa Sunda*. Bandung: Artha Dora.
Prawirasumantri, Abud, Spk. 1994. *Tata Basa Sunda Kiwari*. Bandung: FPBS UPI.
Rahayu Tamsyah, Budi. 1998. *Pangajaran Sastra Sunda*. Bandung: Pustaka Setia.
Rahayu Tamsyah, Budi. Spk. 2001. *Galuring Basa Sunda*. Bandung: Pustaka Setia.

Romli H.M., Usep. 1983. *Oray Bedul Macok Mang Konod*. Bandung: Rahmat Cijulang

Rosidi, Ajip spk. 2000. *Ensiklopedi Sunda*. Jakarta: Pustaka Jaya

Rosidi, Ajip, ed. 1990. *Wawacan Panji Wulung*. Jakarta: Girimukti.

Rosidi, Ajip. 1983. *Ngalanglang Kasusastraan Sunda*. Jakarta: Pustaka Jaya.

Rosidi, Ajip. 1988. *Hurip Waras*. Bandung: Pustaka Karsa Sunda

Rusyana, Yus. 1984. *Panyungsi Sastra*. Bandung: Gunung Larang.

Sastraatmadja, R.Rg. spk. 1949. *Gandasari: Boekoe Batjaan Jilid V*. Batavia-Groningen: J.B. Wolters Uitgevers

Sudarman, Paryati. 2008. *Menulis di Media Massa*. Yogyakarta: Pustaka Pelajar.

Sudaryat, Yayat. 1991. *Pedaran Basa Sunda*. Bandung: Geger Sunten.

Sudaryat, Yayat. 2004. *Kamus Élmuning Basa Sunda*. Bandung: Walatra.

Sukatma, Oyo Salya.1994. *Tatakrama (Cacarakan Pidato)*. Sumedang: CV Melody

Sumadiria, AS Haris. 2011. *Menulis Artikel dan Tajuk Rencana*. Bandung: Simbiosa Rekatama Media.

Sumarsono, Tatang. 1986. *Pedaran Sastra Sunda*. Bandung: Medal Agung

Sumarsono, Tatang.2001. *Babasan jeung Paribasa Sunda (Larapna dina Omongan)*. Bandung: Geger Sunten

Tabloid Mingguan Basa Sunda Galura Minggu III, Nov 1993

Tasdik, Drs. 1996. *Jaka Gurumaya Ngaburak-barik Siluman*. Bandung: Pustaka Sunda

Wibisana, Wahyu Spk. 2003. *Lima Abad Sastra Sunda*. Bandung: Geger Sunten.

Wibisana, Wahyu, Spk. 1993. *Salumar Sastra*. Bandung:Geger Sunten.

Wirakusumah, R. Momon.1969. *Kandaga Tatabasa*. Bandung: Ganaco.

Wirakususmah, R. Momon.spk. 1957. *Kandaga (Buku Bacaan Basa Sunda)*. Bandung: Ganaco.